

Odporúčania: základné princípy individuálneho posúdenia u detí v konflikte so zákonom

International Commission of Jurists (ICJ) pozostáva zo 60 významných sudcov a právnikov zo všetkých regiónov sveta a podporuje a chráni ľudské práva prostredníctvom právneho štátu tým, že využíva svoje jedinečné právne znalosti na rozvoj a posilnenie vnútroštátnych a medzinárodných systémov spravodlivosti. ICJ bola založená v roku 1952 a pôsobí na piatich kontinentoch, pričom jej cieľom je zabezpečiť postupný rozvoj a účinné uplatňovanie medzinárodného práva v oblasti ľudských práv a medzinárodného humanitárneho práva; zabezpečuje realizáciu občianskych, kultúrnych, hospodárskych, politických a sociálnych práv; chráni deľbu moci a zaručuje nezávislosť súdnictva a právnických profesií.

**® Odporúčania: základné princípy individuálneho posúdenia u detí
v konflikte so zákonom**

© Autorské práva International Commission of Jurists, december 2021

International Commission of Jurists (ICJ) povoľuje voľnú reprodukciu častí svojich publikácií za predpokladu, že sú riadne citované ako zdroj a kópia publikácie obsahujúca citované časti je zaslaná do sídla ICJ na túto adresu:

International Commission of Jurists
Rue des Buis 3
P.O. Box 1270
1211 Geneva 1, Switzerland
t: +41 22 979 38 00
www.icj.org

Tento projekt je financovaný z programu Európskej únie Práva, rovnosť a občianstvo (2014-2020). Obsah tejto publikácie vyjadruje výlučne názory jej autorov, ktorí zodpovedajú za jej obsah. Európska komisia nenesie žiadnu zodpovednosť za prípadné použitie informácií uvedených v tejto publikácii.

Odporúčania: základné princípy individuálneho posúdenia u detí v konflikte so zákonom

International Commission of Jurists-
European Institutions (ICJ-EI)
Fórum pro lidská práva (FÓRUM)

december 2021

Odporúčania: základné princípy individuálneho posúdenia u detí v konflikte so zákonom

december 2021

Obsah

I. Cieľ a účel odporúčania	6
II. Štandardy a princípy práv detí	7
1. Rámec medzinárodného práva	7
2. Práva každého dieťaťa podľa medzinárodného práva	8
2.1 Hlavné princípy práv dieťaťa	8
2.2. Deti v konflikte so zákonom	14
2.3 Procesné práva a záruky	19
2.4 Širšie zohľadnenie práv detí	23
III. Právo dieťaťa na individuálne posúdenie	26
1. Európske právo a individuálne posúdenie v smernici 2016/800	26
2. Individuálne posúdenie v medzinárodných normách v oblasti ľudských práv	27
3. Individuálne posúdenie v Českej republike a na Slovensku	28
3.1. Historické korene individuálneho posúdenia	28
3.2 Individuálne posúdenie v Českej republike a na Slovensku	30
IV. Ako pracovať s informáciami v individuálnom posúdení	39
1. Medzinárodný právny rámec	39
2. Právny rámec európskeho práva	40
3. Praktické úvahy	40
3.1 Problémy pri poskytovaní informácií o dieťati	40
3.2 Subjektivita informácií	40
3.3 Nekritická dôvera v pravdivosť informácií pochádzajúcich od verejných orgánov a oficiálnych inštitúcií	40
3.4 Lack of determination of the scope of the information that may be gathered	40
3.5 Nedostatočné vymedzenie rozsahu zisťovaných informácií	41
V. Kľúčové princípy a odporúčania	42
Uplatňovanie rámca ľudských práv pri individuálnom posudzovaní	42
Kľúčové zásady	42
Odporúčania	42
ANNEX 2: Child-friendly version of the Recommendations - Slovakia	46

I. Cieľ a účel odporúčaní

Tieto odporúčania boli vypracované s cieľom podporiť orgány verejnej moci pri účinnom uplatňovaní požiadavky na individuálne posúdenie detí v konflikte so zákonom,¹ ktorá je zakotvená v článku 7 *Smernice (EÚ) 2016/800 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (ďalej len "smernica")*, a upresniť, ako vykladať článok 7 vo svetle medzinárodného práva v oblasti ľudských práv v celej Európskej únii. Odporúčania sú určené právnikom, sudcom, prokurátorom, sociálnym pracovníkom, políciou a ďalším aktérom v systémoch detskej justície, ktorí prichádzajú do kontaktu s individuálnym posúdením.

V smernici sa uznáva „**právo na individuálne posúdenie**“ ako súčasť práv detí v konflikte so zákonom.² Podľa článku 7 ods. 4 sa individuálne posúdenie používa pri rozhodovaní o tom, či sa majú prijať akékoľvek osobitné opatrenia v prospech dieťaťa; posudzovaní vhodnosti a účinnosti akýchkoľvek preventívnych opatrení; a prijímaní akéhokoľvek rozhodnutia alebo stanovení postupu v trestnom konaní, a to aj pri rozhodovaní o treste. Posúdenie sa tak môže použiť na určenie toho, či a do akej miery dieťa potrebuje procesné úpravy počas trestného konania, a na určenie miery trestnej zodpovednosti dieťaťa a vhodnosti konkrétneho trestu alebo výchovného opatrenia.³

Individuálne posúdenie nie je nový koncept. Vo viacerých systémoch spravodlivosti pre deti⁴ existuje už najmenej sto rokov a od začiatku sa tento koncept spájal s prístupom „založeným na právach.“ Prístup k posúdeniu založený na právach sa vyvinul v kontexte medzinárodného práva ľudských práv týkajúceho sa práv dieťaťa, najzreteľnejšie v Dohovore OSN o právach dieťaťa (1989, ďalej len „CRC“) a jeho všeobecných komentároch, ako aj v rozhodovacej praxi v rámci iných medzinárodných nástrojov v oblasti ľudských práv, ako je Európsky dohovor o ľudských právach (ďalej len „EDLP“) a Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach (ďalej len „ICCPR“).

Dôležitou zásadou konania v rámci systému spravodlivosti pre deti je, že deťom v konflikte so zákonom sa musia poskytnúť minimálne rovnaké **procesné práva** a záruky ako dospelým, aby sa zaručilo ich právo na spravodlivý proces, právo na osobnú slobodu a ďalšie ľudské práva, ktoré sú v danom prípade alebo situácii dotknuté.⁵ S cieľom uspokojiť potreby dieťaťa a chrániť jeho procesné práva je potrebné presne posúdiť okolnosti na jeho strane, pričom treba mať na pamäti, že deti sa nachádzajú v osobitne zraniteľnej situácii a že trestné konanie a jeho výsledok majú vplyv na ich život.

Ak sa individuálne posúdenie vykonáva nestranne, stáva sa dôležitou zárukou ľudských práv dieťaťa. Takéto posúdenie môže pomôcť zabezpečiť účinnú **účasť** detí v konaní,⁶ posúdiť ich **najlepší záujem** a chrániť ich pred **diskrimináciou**. Tento aspekt je obzvlášť dôležitý pre deti z marginalizovaných komunít. Individuálne posúdenie zohráva kľúčovú úlohu v tom, či bude mať dieťa pozitívne skúsenosti s konaním. Chráni práva a bezpečnosť dieťaťa, umožňuje výber opatrení, ktoré sú pre dieťa vhodné, a uľahčuje opätovné začlenenie dieťaťa do spoločnosti.

Tieto odporúčania sa vzťahujú aj na **deti pod dolnou hranicou trestnej zodpovednosti**. Hoci tieto deti nemôžu byť formálne trestne zodpovedné, často sú napriek tomu čiastočne vystavené určitej forme predsúdneho alebo kvázi trestného konania, ktorého výsledkom sú sankcie, o ktorých rozhoduje súd pre mládež a ktoré môžu mať trestajúci dopad. Tieto sankcie môžu zahŕňať odňatie slobody vo „výchovných nápravných zariadeniach“, „detských domovoch so školou“ alebo „psychiatrických liečebniach.“ Týmto deťom môže byť dokonca poskytnutá nižšia úroveň ochrany podľa vnútroštátnych právnych predpisov v oblasti spravodlivosti pre deti než deťom, ktoré sú už vzhľadom na svoj vek trestne zodpovedné.

¹ „Dieťa“ znamená akúkoľvek osobu mladšiu ako 18 rokov [pozri článok 1 Dohovoru OSN o právach dieťaťa (CRC)]. „Deti v konflikte so zákonom“ sú všetky deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, ako aj deti pod dolnou hranicou veku trestnej zodpovednosti, ktoré sú účastníkmi formálneho konania alebo formálnych opatrení z dôvodu podozrenia z porušenia noriem trestného práva.

² Valsamis Mitsilegas, 'The European Union and the Rights of Individuals in Criminal Proceedings' in: Darryl K. Brown, Jenia Iontcheva Turner, and Bettina Weisser (eds.), *The Oxford Handbook of Criminal Process* (New York: Oxford University Press, 2019), s. 125. Viz tiež Dorris de Vocht, Michele Panzavolta, Miet Vanderhallen, a Marc van Oosterhout, 'Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations: A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study', *New Journal of European Criminal Law* 5, č. 4 (2014), s. 500.

³ Smernica (EÚ) 2016/800, bod 35.

⁴ „Systém spravodlivosti pre deti“ je koncipovaný ako súbor štandardov, ktoré uznávajú dieťa v konflikte so zákonom ako ľudskú bytosť s právom na spravodlivý proces, ale s osobitným postavením, ktoré si vyžaduje, aby sa dieťaťu dostalo osobitného zaobchádzania. Tento prístup je uznaný v článku 40 CRC, ktorý je základným ustanovením pre deti v konflikte so zákonom. Termín „systém spravodlivosti pre deti“ skôr ako „súdnicstvo vo veciach mládeže“ používa Výbor OSN pre práva dieťaťa od vydania Všeobecného komentára č. 24 o systémoch spravodlivosti pre deti.

⁵ Stephanie Rap a Ido Weijers, *The Effective Youth Court. Juvenile Justice Procedures in Europe* (The Hague: Eleven, 2014), s. 56.

⁶ Fair Trials, *Advancing the Defence Rights of Children Manual for Practitioners* [Príručka pre odborníkov z praxe na podporu obhajoby práv detí], 2018; *S. C. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 15. júna 2004, sťažnosť č. 60958/00, ods. 28-29.

Tieto odporúčania boli pripravené v rámci pilotného projektu „*PRACTICE* (Procedural Rights for All Children in justICE)“, ktorý spolufinancovala Európska únia a ktorý bol v rokoch 2020- 2021 realizovaný Medzinárodnou komisiou právnikov – International Commission of Jurists (ICJ) a Fórom pre ľudské práva. Na základe uskutočneného výskumu a výmeny skúseností počas seminárov pre ľudí z praxe zo Slovenska a Českej republiky prinášajú tieto záverečné odporúčania prehľad hlavných prvkov a princípov, ktoré by sa mali dodržiavať pri individuálnom posúdení dieťaťa počas konania v rámci systému spravodlivosti pre deti.

Tieto odporúčania by mali byť obzvlášť užitočné pre deti so zvláštnou **zraniteľnosťou**, ako je zdravotné postihnutie, príslušnosť k menšine alebo sociálno-ekonomické znevýhodnenie.

Odporúčania sa zameriavajú predovšetkým na výzvy, ktorým čelia dve krajiny, na ktoré sa projekt PRACTICE zameriava, a to Slovensko a Česká republika. Sú však relevantné a prispôsobiteľné pre **všetky členské štáty Európskej únie**, ktoré môžu čerpať zo slovenských aj českých skúseností.⁷

II. Štandardy a princípy práv detí

1. Medzinárodný právny rámec

Štáty sú povinné plne dodržiavať medzinárodné zmluvy o ľudských právach, ktoré podpísali a ratifikovali, a rešpektovať, chrániť a naplňovať práva uznané v týchto zmluvách. CRC poskytuje ochranu širokej škále občianskych, kultúrnych, hospodárskych, politických a sociálnych práv.

Deti sú rovnako ako všetci ľudia nositeľmi práv. Majú právo na spravodlivé postupy, právo domáhať sa svojich práv a právo na účinný prostriedok nápravy, ak boli porušené ich práva zaručené na vnútroštátnej alebo medzinárodnej úrovni.

Medzinárodné právo poskytuje deťom širokú škálu práv a záruk. Patria sem práva, ktoré majú všetky osoby, ako aj ďalšie práva, ktoré sa vzťahujú najmä na deti. Napriek tomu sa deti stretávajú s mnohými prekážkami v prístupe k svojim právam, od neznalosti svojich práv, cez nevedomosť, kde a ako hľadať radu a pomoc, až po paternalistický⁸ prístup dospelých. Súdny systém môže byť pre deti dosť zstrašujúci a nemusí rešpektovať ich autonómiu. Deti môžu mať aj nedostatok finančných prostriedkov alebo podpory potrebnej na zabezpečenie spravodlivého súdneho konania alebo prístupu k spravodlivosti.

Deti v konflikte so zákonom

V Dohovore OSN o právach dieťaťa (CRC), ktorého zmluvnou stranou sú všetky štáty Európskej únie, sa uvádza, že každé dieťa, ktoré sa dostane do konfliktu so zákonom, má právo na spravodlivé zaobchádzanie s rešpektovaním jeho **ľudskej dôstojnosti a spôsobom priateľským k deťom**, ako aj právo na spravodlivý proces. Okrem toho by malo byť cieľom napomôcť znovuzачleneniu dieťaťa a umožniť mu zapojiť sa do prospešného pôsobenia v spoločnosti.⁹ Individuálne posúdenie by malo pomôcť dosiahnuť tieto ciele za predpokladu, že sa vykonáva v súlade s prístupom založeným na právach.

Prístup založený na právach

Prístup založený na právach preto nie je len otázkou politiky, ale právnym záväzkom všetkých štátov. Zohráva kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní toho, aby individuálne posúdenie slúžilo na **podporu práv dieťaťa a postavenia dieťaťa ako nositeľa práv**, a nie len ako objektu starostlivosti a ochrany alebo trestu. Výbor OSN pre práva dieťaťa (ďalej len „Výbor CRC“) vo svojom Všeobecnom komentári č. 13 o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia vychádza z ľudskej dôstojnosti dieťaťa. Zdôraznil potrebu „zmeny paradigmy od prístupov založených na ochrane detí, v rámci ktorých sa na deti **hľadí a zaobchádza sa s nimi ako s „objektmi“, ktoré potrebujú pomoc, a nie ako s držiteľmi práv, ktorí majú nespochybniteľné právo na ochranu.**“¹⁰ Prístup založený na právach si preto vyžaduje dodržiavanie, ochranu a naplňovanie všetkých práv detí, ktoré zaručuje CRC, a jeho základnou zásadou je rozvíjať schopnosť nositeľov povinností, najmä vedúcich predstaviteľov štátu, plniť svoje povinnosti vyplývajúce z týchto práv, ako aj schopnosť detí domáhať sa týchto práv.¹¹

⁷ Súčasne s týmito odporúčaniami bola uverejnená podkladová štúdia k projektu PRACTICE, ktorá poskytuje prehľad o situácii vo Fínsku, Belgicku, Holandsku a Anglicku a Walese.

⁸ Paternalistické (od ľudí na vedúcich pozíciách): rozhodovanie za iných ľudí namiesto toho, aby im umožnili prevziať zodpovednosť za ich vlastné životy. Pozri Cambridge dictionary <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/paternalistic>

⁹ Článok 40 CRC.

¹⁰ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 13 o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), ods. 59. Slovenský preklad je dostupný tu.

¹¹ *Tamtiež*, ods. 59.

Prístup založený na právach bol ďalej rozpracovaný vo všeobecnom komentári Výboru CRC č. 21 o právach detí s väzbou na ulicu.¹² Výbor CRC tu jasne uvádza, že CRC vyžaduje prístup založený na právach, v ktorom sa dieťa rešpektuje ako nositeľ práv a v ktorom sa rozhodnutia zvyčajne prijímajú spolu s dieťaťom.¹³ „(V) prístupe založenom na právach je proces realizácie práv dieťaťa rovnako dôležitý ako výsledok.“¹⁴

Prístup založený na právach vylučuje takú interpretáciu a aplikáciu opatrení, ktoré považujú dieťa len za objekt intervencie, a ktoré vychádzajú z toho, ako práva alebo záujmy dieťaťa chápu dospelí.¹⁵

Každé dieťa je **subjektom práv**, ktoré sú zakotvené v CRC a iných medzinárodných ľudskoprávných štandardoch, ako aj v európskom práve, vrátane práva na život, práva na slobodu a osobnú bezpečnosť, práva na súkromie, súkromný a rodinný život, práva na vzdelanie, celého radu hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, ako aj procesných práv a záruk, a štáty sú povinné zabezpečiť deťom prístup k týmto právam. Aspekty týchto práv, ktoré sú najdôležitejšie pre deti v konflikte so zákonom, a hlavné zásady, ktoré z nich vyplývajú, sú opísané nižšie.

2. Práva každého dieťaťa podľa medzinárodného práva

2.1 Hlavné princípy práv dieťaťa

Hlavné princípy práv dieťaťa sú základnými požiadavkami na realizáciu všetkých práv dieťaťa stanovených v CRC. Tieto hlavné zásady zahŕňajú:

1. Najlepší záujem dieťaťa;
2. Právo na účasť a právo byť vypočutý;
3. Nediskrimináciu; a
4. Právo na život, prežitie a rozvoj.

2.1.1. Najlepší záujem dieťaťa

Podľa článku 3 Dohovoru o právach dieťaťa musí byť princíp najlepšieho záujmu dieťaťa prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej „verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi“.¹⁶ Je zakotvený aj v článku 24 ods. 2 Charty základných práv Európskej únie. Najlepší záujem dieťaťa je hmotným právom, základným interpretačným právnym princípom a procesným pravidlom a musí vždy vychádzať z posúdenia všetkých zložiek záujmu dieťaťa alebo detí, ktoré sú v konkrétnej situácii dotknuté.¹⁷

Výbor CRC uviedol, že „[t]ento princíp si vyžaduje aktívne opatrenia zo strany vlády, zákonodarnej a súdnej moci. Každý zákonodarný, správny a súdny orgán alebo inštitúcia musí uplatňovať princíp najlepšieho záujmu tým, že systematicky zvažuje, aké práva a záujmy detí budú ovplyvnené ich rozhodnutiami a činnosťami (...)“.¹⁸

Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 14 identifikoval niekoľko prvkov, ktoré by sa mali zohľadniť pri posudzovaní najlepšieho záujmu dieťaťa:¹⁹

¹² Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 5. 10 a 11. Všeobecný komentár je dostupný v češtine tu.

¹³ *Tamtiež*, ods. 5.

¹⁴ *Tamtiež*, ods. 10.

¹⁵ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 13 o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), ods. 59: „(...) Prístup založený na právach dieťaťa je holistickým prístupom, ktorý kladie dôraz na podporu silných stránok a zdrojov dieťaťa samotného aj sociálnych systémov, ktorých je súčasťou: rodiny, školy, komunity, inštitúcií, náboženských a kultúrnych systémov.“

¹⁶ Článok 3 CRC: 1. Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne za neho zodpovedných, a robia pre to všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečia, aby inštitúcie, služby a zariadenia zodpovedné za starostlivosť a ochranu detí zodpovedali štandardom ustanoveným kompetentnými úradmi, najmä v oblastiach bezpečnosti a ochrany zdravia, počtu a vhodnosti svojho personálu, ako aj kompetentného dozoru.

¹⁷ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 1 a 6. Slovenský preklad je dostupný tu.

¹⁸ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 5 o všeobecných vykonávacích opatreniach Dohovoru o právach dieťaťa* (články 4, 42 a 44 ods. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), ods. 12. Slovenský preklad je dostupný tu.

¹⁹ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 52.

- a. Názory dieťaťa [...]
- b. Identita dieťaťa [...]
- c. Zachovanie rodinného prostredia a udržanie vzťahov [...]
- d. Starostlivosť, ochrana a bezpečie dieťaťa [...]
- e. Situácie zraniteľnosti [...]
- f. Právo dieťaťa na zdravie [...]
- g. Právo dieťaťa na vzdelanie [...]

Najlepší záujem dieťaťa zahŕňa právo dieťaťa byť vypočuté

Posúdenie najlepšieho záujmu dieťaťa musí zahŕňať rešpektovanie práva dieťaťa slobodne vyjadrovať svoje názory, ktoré sa musia náležite zohľadniť vo všetkých záležitostiach týkajúcich sa dieťaťa. Čím viac dieťa vie, čím viac skúseností má a chápe, tým viac sa jeho názory stávajú určujúcimi pre jeho najlepší záujem. Deti v konflikte so zákonom nie sú v tomto smere výnimkou.²⁰

Situácia zraniteľnosti

V kontexte spravodlivosti pre deti je obzvlášť dôležité zdôrazniť „najlepší záujem dieťaťa ako prvoradé hľadisko, ako aj potrebu podporovať opätovné začlenenie dieťaťa do spoločnosti.“²¹ Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 24 zdôraznil, že „reakcia na porušenie by mala byť vždy primeraná nielen okolnostiam a závažnosti porušenia, ale aj osobným pomerom (veku, nižšej miere zavinenia, okolnostiam a potrebám vrátane potrieb duševného zdravia dieťaťa, ak je to v konkrétnom prípade vhodné), ako aj rôznorodým a najmä dlhodobým potrebám spoločnosti“.²² „Úsudok dospelého o najlepšom záujme dieťaťa nemôže prevážiť nad povinnosťou rešpektovať všetky práva dieťaťa podľa Dohovoru.“²³

Kontext spravodlivosti pre deti

Podľa Výboru CRC „najlepší záujem dieťaťa v konkrétnej zraniteľnej situácii nebude rovnaký ako najlepší záujem iných detí v rovnakej zraniteľnej situácii. Orgány a rozhodovacie subjekty musia brať do úvahy rôzne typy a stupne zraniteľnosti každého dieťaťa, pretože každé dieťa je jedinečné a každá situácia sa musí riešiť v súlade s jedinečnosťou dieťaťa. Malo by sa vykonať individuálne posúdenie histórie každého dieťaťa od jeho narodenia, ktoré by malo byť pravidelne prehodnocované multidisciplinárnym tímom, a mali by sa odporučiť primerané úpravy v závislosti od vývoja dieťaťa.“²⁴

> Najlepší záujem dieťaťa a všetky prvky, ktoré sa v súvislosti s ním musia posudzovať, musia byť pri vykonávaní individuálneho posúdenia v praxi prvoradým hľadiskom. Inými slovami, práva dieťaťa musia byť uprednostnené pri rozhodnutiach, ktoré sa ho týkajú

2.1.2. Právo dieťaťa byť vypočuté a participovať

Podľa článku 12 CRC²⁵ sú štáty povinné rešpektovať a chrániť právo dieťaťa byť vypočuté. To znamená, že dieťa musí mať možnosť a prostriedky vyjadriť svoje názory a týmto názorom sa musí prikladať náležitá váha, keď sa prijíma rozhodnutie, ktoré sa týka dieťaťa. Toto právo je zakotvené aj v Charte základných práv Európskej únie.²⁶

Výbor CRC podrobne rozpracoval povinnosť štátov zabezpečiť právo dieťaťa slobodne vyjadriť svoje názory „vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú“, a venovať týmto názorom náležitú pozornosť. Uviedol, že „[t]áto zásada, ktorá vyzdvihuje úlohu dieťaťa ako aktívneho účastníka v podpore, ochrane a monitorovaní jeho práv, sa vzťahuje v rovnakom rozsahu na všetky opatrenia prijaté zmluvnou stranou Dohovoru, ktorým sa Dohovor vykonáva“²⁷

²⁰ Tamtiež,, ods. 43 a 44.

²¹ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 24](#) o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 76.

²² Tamtiež.

²³ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 13](#) o práve dieťaťa na ochranu pred všetkými formami násillia, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), ods. 61.; Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 14](#) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 4.

²⁴ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 14](#) o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 76.

²⁵ Článok 12 CRC: 1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, zabezpečujú dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadrovať vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa musí venovať patričná pozornosť zodpovedajúca jeho veku a úrovni.

2. Za tým účelom sa dieťaťu poskytuje najmä možnosť, aby sa vypočulo v každom súdnom alebo správnom konaní, ktoré sa ho týka, a to buď priamo, alebo prostredníctvom zástupcu alebo príslušného orgánu, pričom spôsob vypočutia musí byť v súlade s procedurálnymi pravidlami vnútroštátneho zákonodarstva.

²⁶ Charta základných práv Európskej únie, článok 24 ods. 1.

²⁷ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 5](#) o všeobecných vykonávacích opatreniach Dohovoru o právach dieťaťa (články 4, 42 a 44 ods. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), ods. 12.

Odsek 1 článku 12 CRC zaručuje každému dieťaťu, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, právo tieto názory slobodne vyjadriť vo všetkých záležitostiach, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa názorom dieťaťa prikladá náležitá váha zodpovedajúca jeho veku a vyspelosti. V odseku 2 sa ustanovuje, že dieťa má najmä možnosť byť vypočuté vo všetkých súdnych alebo správnych konaniach, ktoré sa ho dotýkajú.²⁸

Tieto štandardy sú zachytené tiež v [Usmerneniach Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí](#) (prijatých 17. novembra 2010).²⁹ Usmernenia stanovujú, že „[d]eťom by mali byť poskytnuté všetky potrebné informácie o tom, ako účinne využiť právo na vypočutie. Je im však potrebné vysvetliť, že ich právo na vypočutie a právo na zohľadnenie ich názorov nemusí byť pre konečné rozhodnutie určujúce.“³⁰ Ďalej „[r]ozsudky a súdne rozhodnutia, ktoré sa týkajú detí, by mali byť riadne zdôvodnené a vysvetlené v jazyku, ktorému deti rozumejú, najmä tie rozhodnutia, ktoré sa neriadili názormi a stanoviskami dieťaťa.“³¹

V kontexte spravodlivosti pre deti majú deti právo byť vypočuté priamo, a nielen prostredníctvom zástupcu, vo všetkých štádiách konania, a to od okamihu prvého kontaktu s orgánmi činnými v trestnom konaní. Dieťa má právo nevypovedať, a ak sa rozhodne toto právo využiť, nemali by sa z toho vyvodzovať žiadne nepriaznivé závery.³²

Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 12 zdôraznil, že „[d]ieťa nie je možné efektívne vypočuť v prostredí, ktoré je zastrešujúce, nepriateľské, necitlivé a nevyhovujúce jeho veku. Vypočutie musí byť pre dieťa dostupné a zároveň vhodné. Zvláštnu pozornosť je potrebné venovať poskytovaniu a podávaniu informácií spôsobom, ktorý je pre dieťa vhodný, poskytovaniu adekvátnej podpory na obhajobu, riadne vyškolenému personálu, výzoru súdnych siení, oblečeniu sudcov a právnikov, tomu, čo dieťa okolo seba vidí, a oddeleným čakárňam.“³³

Výbor CRC ďalej zdôraznil, že „článok 12 neurčuje vekovú hranicu na uplatňovanie práva dieťaťa vyjadriť svoje názory.“ Uviedol, že:

- „Po prvé, ... plná implementácia článku 12 vyžaduje uznanie a rešpektovanie neverbálnych foriem komunikácie vrátane hry, reči tela, mimiky, kresieb a malieb, prostredníctvom ktorých malé dieťa dokáže prejavovať pochopenie, výber, či preferencie;
- druhé, nie je nutné aby dieťa plne rozumelo všetkým aspektom danej záležitosti, ktorá sa ho týka, ale aby ju **chápalo dostatočne na to, aby bolo schopné vytvoriť si na ňu názor**;
- Po tretie, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru sú tiež povinné zaistiť implementáciu tohto práva u detí, ktoré sa pri snahe o vypočutie ich názoru **stretávajú s ťažkosťami**. Napríklad **deťom s postihnutím** je potrebné poskytnúť a umožniť im používať formu komunikácie potrebnú na to, aby im bolo vyjadrenie ich názoru uľahčené. Je potrebná značná snaha uznať právo na vyjadrenie názoru detí menších, pôvodného obyvateľstva, detí v migračnej situácii a iných detí, ktoré nehovoria jazykom väčšiny;
- Napokon, štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, si musia uvedomovať potenciálne negatívne dôsledky neuváženeho výkonu tohto práva, obzvlášť v prípadoch týkajúcich sa veľmi malých detí, alebo prípadoch, kedy sa dieťa stalo obeťou trestného činu, sexuálneho zneužitia, násillia, alebo inej formy zlého zaobchádzania. Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, musia zaviesť všetky nutné opatrenia na to, aby zaistili plné uplatňovanie práva na vypočutie s cieľom zabezpečiť plnú ochranu dieťaťa.“³⁴

Koncepcia rozvíjajúcich sa schopností znamená, že schopnosti dieťaťa nie sú statické, a táto dynamika sa musí zohľadniť pri určovaní jeho najlepšieho záujmu. Tento princíp je ústredným prvkom uplatňovania práva dieťaťa byť vypočuté vrátane jeho práva na to, aby sa názorom dieťaťa venovala náležitá pozornosť. Výbor CRC zdôraznil, že „[r]ozvíjajúce sa schopnosti by mali byť považované za pozitívny a usmerňujúci proces a nie ako zámienka na autoritárske postupy, ktoré obmedzujú samostatnosť a sebaujadrovanie dieťaťa a ktoré sa zvyčajne obhajujú poukazovaním na relatívnu nezrelosť a potrebu socializácie dieťaťa. Rodičia (a iní) by mali byť nabádaní k poskytovaniu „usmerňovania a vedenia“ detí prostredníctvom dialógu a príkladov a spôsobmi, ktoré zvyšujú schopnosti malých detí uplatňovať svoje práva, vrátane ich práva na participáciu (čl. 12) a práva na slobodu myslenia, svedomia a náboženstva (čl. 14).“³⁵

Právo detí so zdravotným postihnutím na procesné a veku primerané úpravy je výslovne uznané v Dohovore OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím v článku 12 ako právo na prístup k spravodlivosti.

²⁸ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 12](#) k práve dieťaťa byť vypočuté, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), ods. 1. Slovenský preklad je dostupný tu.

²⁹ [Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí](#), prijaté 17. novembra 2010.

³⁰ *Tamtiež*, ods. 48.

³¹ *Tamtiež*, ods. 49.

³² Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 24](#) o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 45.

³³ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 12](#) k právu dieťaťa byť vypočuté, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), ods. 34.

³⁴ *Tamtiež*, ods. 21.

³⁵ Výbor CRC, [Všeobecný komentár č. 7](#) o uplatňovaní práv dieťaťa v ranom detstve, UN Doc. CRC/C/GC/7/Rev.1 (2005), ods. 17. Slovenský preklad je dostupný tu.

Dohovor OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím

Článok 13 – Prístup k spravodlivosti

1. Zmluvné strany zabezpečia osobám so zdravotným postihnutím účinný prístup k spravodlivosti na rovnakom základe s ostatnými, a to aj poskytnutím procesných a veku primeraných úprav s cieľom uľahčiť im účinné plnenie ich úlohy priamych a nepriamych účastníkov vrátane úlohy svedkov, vo všetkých súdnych konaniach, a to aj vo fáze vyšetrovania a predbežného konania.
2. V záujme poskytnutia pomoci na zabezpečenie účinného prístupu k spravodlivosti osobám so zdravotným postihnutím zmluvné strany budú podporovať primerané vzdelávanie osôb pôsobiacich v oblasti justičnej správy vrátane pracovníkov polície a väzenskej správy.

Deti, ktoré majú problém dať najavo svoj názor

Výbor CRC veľmi jasne uviedol, že zmluvné štáty musia zabezpečiť, aby sa právo na vypočutie uplatňovalo aj na **deti, ktoré majú ťažkosti s tým, aby ich hlas bol vypočutý**.³⁶ V tejto súvislosti osobitne spomenul deti s postihnutím a deti patriace k **menšinám, deti pôvodných obyvateľov a deti v migračnej situácii**. Okrem toho je potrebné prihliadať na názory detí spôsobom, ktorý je primeraný veku a vyspelosti dieťaťa. Na tento účel je potrebné posúdiť schopnosti dieťaťa a konzultovať s ním, ako jeho názory ovplyvnili výsledok konania.³⁷

Na účinné uplatnenie práva byť vypočutý musia mať deti prístup k právnikovi, informáciám a tlmočeniu, ak je to potrebné.

> Právo byť vypočutý a zúčastniť sa je kľúčové pre individuálne posúdenie detí v konflikte so zákonom. Všetci odborníci a praktici zapojení do individuálneho posúdenia dieťaťa sú povinní zabezpečiť, aby dieťa malo účinný prístup k svojmu právu byť vypočuté a zmysluplne sa zúčastňovať na konaní. Ak má dieťa účinne uplatniť svoje právo byť vypočuté podľa článku 12 CRC, musí dostať hlas, priestor a osobu, ktorá ho vypočuje.³⁸

2.1.3. Nediskriminácia

V súlade s medzinárodným právom vrátane CRC musia byť práva dieťaťa zabezpečené bez akejkoľvek diskriminácie. Deti môžu čeliť viacsobným alebo prierezovým formám diskriminácie, „napríklad na základe genderu, sexuálnej orientácie alebo rodovej identity/vyjadrenia, zdravotného postihnutia, rasy, etnického pôvodu, domorodého pôvodu, imigračného statusu alebo iného menšinového postavenia.“⁴⁰

Všeobecný komentár č. 25 o právach detí vo vzťahu k digitálnemu prostrediu sa ďalej uvádza, že štáty by mali „prijatť aktívne opatrenia na predchádzanie diskriminácii na základe pohlavia, postihnutia, sociálno-ekonomického pôvodu, etnického alebo národnostného pôvodu, jazyka alebo akéhokoľvek iného dôvodu, ako aj diskriminácii detí patriacich k menšinám a domorodým skupinám, detí žiadajúcich o azyl, utečencov a detí v migračnej situácii, lesbických, homosexuálnych, bisexuálnych, transgender a intersexuálnych detí, detských obetí a detí, ktoré prežili obchodovanie s ľuďmi v podobe sexuálneho vykorisťovania, detí v náhradnej starostlivosti, detí zbavených osobnej slobody a detí v iných zraniteľných situáciách.“⁴¹

Vo Všeobecnom komentári Výboru CRC č. 24 sa v súvislosti so súdnym systémom konkrétne uvádza, že „[o]patrenia proti diskriminácii sú potrebné od prvého kontaktu so systémom trestného súdnictva a počas celého súdneho konania a diskriminácia akejkoľvek skupiny detí si vyžaduje aktívnu nápravu. Genderovo citlivá pozornosť by sa mala venovať najmä dievčatám a deťom, ktoré sú diskriminované na základe sexuálnej orientácie alebo genderovej identity. Deťom s postihnutím by sa mali poskytnúť úpravy, ktoré môžu zahŕňať fyzický prístup na súd a do iných budov, podporu pre deti s psychosociálnym postihnutím, pomoc pri komunikácii a čítaní dokumentov a procesné úpravy pri poskytovaní dôkazov.“⁴²

³⁶ Výbor CRC, Všeobecný komentár č. 12 k právu dieťaťa byť vypočuté, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), ods. 21.

³⁷ *Tamtiež*, ods. 28.

³⁸ Podľa modelu participácie, ktorý vypracovala Laura Lundy, musí mať dieťa hlas, priestor, osobu, ktorá ho bude počúvať („publikum“), a vplyv, ak má účinne uplatňovať svoje právo podľa článku 12 CRC.

³⁹ Článok 2 CRC.

⁴⁰ Výbor CRC, Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 26.

⁴¹ Výbor CRC, Všeobecný komentár č. 25 o právach detí vo vzťahu k digitálnemu prostrediu, UN Doc. CRC/C/GC/25 (2021), ods. 11.

⁴² Výbor CRC, Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 40.

Štáty musia zabezpečiť, aby sa s deťmi zaobchádzalo rovnako fakticky (de facto) aj formálne (de iure), a musia odstrániť priamu a nepriamu diskrimináciu detí.⁴³

Štáty sú povinné rešpektovať a zabezpečiť práva zakotvené v CRC pre všetky deti v rámci svojej jurisdikcie bez akejkoľvek diskriminácie. Záväzok nediskriminovať vyžaduje, aby štáty aktívne identifikovali deti a skupiny detí, pre ktoré môže uznanie a realizácia ich práv závisieť od osobitných opatrení.⁴⁴ Výbor CRC zdôraznil, že právo dieťaťa na nediskrimináciu nie je len pasívnou povinnosťou, ale „vyžaduje si, aby zmluvný štát Dohovoru prijímal primerané proaktívne opatrenia zamerané na zabezpečenie rovnakých príležitostí na využívanie práv zakotvených v Dohovore pre všetky deti. Toto si môže vyžadovať aj prijatie pozitívnych opatrení zameraných na nápravu skutočnej nerovnosti.“⁴⁵

V otázke, ako prijať potrebné proaktívne pozitívne opatrenia na riešenie diskriminácie detí v zraniteľných situáciách vrátane systémovej diskriminácie, môže byť užitočná koncepcia inkluzívnej rovnosti, ako ju v oblasti práv osôb so zdravotným postihnutím formuloval Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím.⁴⁶

Koncepcia inkluzívnej rovnosti sa snaží vyjadriť viacrozmerý charakter materiálnej rovnosti. Preto formuluje štyri rozmery rovnosti:

- 1) **rozmer spravodlivej redistribúcie** s cieľom riešiť sociálno-ekonomické znevýhodnenia;
- 2) **rozmer uznania** s cieľom bojovať proti stigmatizácii, stereotypom, predsudkom a násiliu a uznať dôstojnosť ľudských bytostí a skutočnosť, že sú nositeľmi vzájomne sa prelínajúcich charakteristík;
- 3) **rozmer participácie** s cieľom opätovne potvrdiť sociálnu povahu ľudí ako členov spoločenských skupín a plné uznanie ľudskosti prostredníctvom začlenenia do spoločnosti; a
- 4) **rozmer úprav** s cieľom vytvoriť priestor pre rozdielnosť ako záležitosť ľudskej dôstojnosti.⁴⁷

Všeobecný komentár č. 6 Výboru OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím o rovnosti a nediskriminácii naznačuje, že uplatňovanie inkluzívnej rovnosti sa môže opierať o právo na prístupnosť, poskytovanie primeraných úprav, procesných úprav a špecifických opatrení.

Prístupnosť je proaktívna a systémová povinnosť, ktorá pôsobí *ex ante* a má vplyv na systémy a procesy. Prístupnosť vyžaduje, aby zastavané prostredie, verejná doprava, ako aj informačné a komunikačné služby boli prístupné a použiteľné pre všetky osoby so zdravotným postihnutím na rovnakom základe. Prístupnosť v kontexte komunikačných služieb zahŕňa poskytovanie sociálnej a komunikačnej podpory. Povinnosť prístupnosti sa vzťahuje na skupiny a musí sa vykonávať postupne a bezpodmienečne.⁴⁸

Primerané úpravy sú reaktívnou povinnosťou, ktorá pôsobí *ex nunc* a vzťahuje sa na jednotlivcov. Pozostáva z povinnosti zabezpečiť také „zmeny alebo prispôsobenia, ktoré sú v konkrétnom prípade potrebné a vhodné na zaistenie uplatňovania alebo výkonu práv osoby so zdravotným

⁴³ Diskriminácia je zakázaná vo viacerých medzinárodných nástrojoch: v článkoch 2 a 10 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach (ICESCR); v článkoch 2, 24 a 26 Medzinárodného paktu o občianskych a politických právach (ICCPR); v článku 2 CRC; v článku 1 Medzinárodného dohovoru o odstránení všetkých foriem diskriminácie žien (CEDAW); v článku 5 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím; v článku 14 Európskeho dohovoru o ľudských právach (EDLP); v časti V. E Európskej sociálnej charty (revidovanej).

⁴⁴ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 5 o všeobecných vykonávacích opatreniach Dohovoru o právach dieťaťa (články 4, 42 a 44 ods. 6)*, UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), ods. 12.

⁴⁵ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 41. Výbor CRC vo svojom všeobecnom komentári č. 21 použil pojem „materiálna nerovnosť“ namiesto „skutočná nerovnosť“, keď sa odvolával na citovaný odsek všeobecného komentára č. 14. Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 26.

⁴⁶ Definíciu systémovej diskriminácie sformuloval Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva vo svojom *Všeobecnom komentári č. 20 o nediskriminácii v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv*, UN Doc. E/C.12/GC/20 (2009), ods. 12. „Výbor pravidelne zisťuje, že diskriminácia určitých skupín je rozšírená a pretrvávajúca a hlboko zakorenená v spoločenskom správaní a organizácii, pričom často zahŕňa nespochybňovanú alebo nepriamu diskrimináciu. Takúto systémovú diskrimináciu možno chápať ako právne predpisy, politiky alebo prevládajúce kultúrne postoje, či už vo verejnom alebo súkromnom sektore, ktoré vytvárajú nevýhody pre niektoré skupiny a privilégiá pre iné.“ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 12. Výbor CRC vo svojom *Všeobecnom komentári č. 11 o domorodých deťoch a ich právach podľa Dohovoru*, UN Doc. CRC/C/GC/11 (2009), ods. 58-59, uviedol, že článok 28 CRC stanovuje povinnosť zmluvných štátov zabezpečiť, aby základné vzdelanie bolo povinné a prístupné všetkým deťom na základe rovnakých príležitostí. „S cieľom zabezpečiť, aby ciele vzdelávania boli v súlade s Dohovorom, sú zmluvné štáty zodpovedné za ochranu detí pred všetkými formami diskriminácie, ako sa uvádza v článku 2 Dohovoru, ako aj za aktívny boj proti rasizmu.“

⁴⁷ Výbor OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, *Všeobecný komentár č. 6 o rovnosti a nediskriminácii*, UN Doc. CRPD/C/GC/6 (2018), ods. 11. Slovenský preklad je dostupný [tu](#).

⁴⁸ *Tamtiež*, ods. 24 (a) a ods. 40-42.

postihnutím“ na rovnakom základe s ostatnými. Primerané úpravy by sa mali formulovať v dialógu s dotknutou osobou a primeranosť by sa mala chápať ako odkaz na „relevantnosť, vhodnosť a účinnosť [úpravy] pre osobu so zdravotným postihnutím.“ Primerané úpravy sa nemusia poskytnúť, ak by viedli k neprimeranému alebo nadmernému zaťaženiu povinného subjektu.⁴⁹

Procesné úpravy sa týkajú kontextu prístupu k spravodlivosti. Procesné úpravy by sa nemali zamieňať s primeranými úpravami, pretože nie sú obmedzené pojmom nadmerného zaťaženia. „Názorným príkladom procesnej úpravy je uznanie rozmanitých spôsobov komunikácie osôb so zdravotným postihnutím na súdoch a tribunáloch. Medzi vekovo primerané úpravy môže patriť šírenie informácií o dostupných mechanizmoch na podanie sťažností a zaistenie prístupu k spravodlivosti pomocou jednoduchého jazyka, ktorý je vekovo prispôsobený.“⁵⁰

Špecifické opatrenia asú pozitívne opatrenia, ktoré „znamenajú preferenčný prístup k osobám so zdravotným postihnutím, t. j. ich uprednostňovanie pred ostatnými s cieľom riešiť ich historické a/alebo systematické/systémové vylúčenie z výhod plynúcich z uplatňovania práv.“ Ich cieľom je „urýchliť alebo dosiahnuť faktickú rovnosť osôb so zdravotným postihnutím.“ „Majú zvyčajne dočasný charakter, aj keď v niektorých prípadoch sú potrebné trvalé špecifické opatrenia v závislosti od kontextu a okolností, (...)“⁵¹

Hoci všetky tieto práva boli výslovne formulované v oblasti práv osôb s postihnutím, možno ich chápať širšie ako neoddeliteľnú súčasť práva na rovnosť a nediskrimináciu bez toho, aby sa hľadalo na diskriminačný dôvod. Napríklad všeobecný komentár Výboru CRC č. 21 požaduje špecifická opatrenia⁵² a prístupné prostredie z hľadiska postojov.⁵³ Výbor OSN pre ľudské práva dospel k záveru, že špecifické opatrenia (afirmatívne opatrenia) sú niekedy potrebné na „zmiernenie alebo odstránenie podmienok, ktoré vedú k diskriminácii zakázanej Paktom alebo ju pomáhajú udržiavať“, pričom „pokiaľ je takéto opatrenie potrebné na nápravu diskriminácie de facto, ide o prípad legitímneho rozlišovania podľa Paktu.“⁵⁴ Podobne aj Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva uznáva potrebu prijať špecifické- osobitné opatrenia na účely „zmiernenia alebo odstránenia podmienok, ktoré udržiavajú diskrimináciu.“ Špecifické opatrenia sa považujú za legitímne, ak „predstavujú rozumný, objektívny a primeraný prostriedok nápravy faktickej diskriminácie za predpokladu, že sa ukončia po dosiahnutí trvalej materiálnej rovnosti.“⁵⁵

Ďalšie relevantné medzinárodné normy zdôrazňujú význam procesných opatrení pre deti, ktoré zohľadňujú ich zvláštnu zraniteľnosť a zvláštne potreby, a to aj v kontexte systému spravodlivosti pre deti. Napríklad v *Usmerneniach Rady Európy*⁵⁶ sa v článku D.1 zdôrazňuje ochrana pred diskrimináciou a v článku D.2 sa dodáva, že „[o]sobitnú ochranu a pomoc treba prípadne poskytnúť zraniteľnejším deťom, napríklad deťom v migračnej situácii, deťom utečencom a žiadateľom o azyl, deťom bez sprievodu, deťom so zdravotným postihnutím, deťom bez domova a na ulici, rómskym deťom a deťom v pobytových zariadeniach.“

Osobitná spravodajkyňa OSN pre nezávislosť sudcov a právnikov uviedla, že “[z]ásada nediskriminácie je obzvlášť dôležitá v prípadoch, keď sa súdne systémy zaoberajú **obzvlášť zraniteľnými skupinami detí, ako sú deti** s väzbou na ulicu, deti z menšín, deti v migračnej situácii alebo žiadatelia o azyl, deti s postihnutím alebo detskí vojaci, t. j. deti, ktoré si môžu vyžadovať osobitnú pozornosť, ochranu a zručnosti profesionálov, ktorí s nimi prichádzajú do kontaktu, najmä **právnikov, prokurátorov a sudcov**.”⁵⁷

Okrem toho by kontakt so systémom spravodlivosti pre deti nemal viesť k stigmatizácii dieťaťa, ktorá mu spôsobuje ďalšiu ujmu. Výbor CRC poukázal na to, že odklon od súdneho konania by mal byť k dispozícii už v prvých fázach konania a ľudské práva a právne záruky detí by mali byť rešpektované a chránené.⁵⁸

⁴⁹ *Tamtiež*, ods. 23, 24 a 25 (a) – (b).

⁵⁰ *Tamtiež*, ods. 25 (d) a 51.

⁵¹ *Tamtiež*, ods. 25 (c) a ods. 28-29.

⁵² „Dočasných osobitných opatrení.“ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 27.

⁵³ „Štáty by sa tiež mali usilovať o to, aby odborníci, súkromný sektor a verejnosť boli citlivejší na skúsenosti a práva detí z ulice, aby sa pozitívne zmenili ich postoje. Štáty by mali podporovať tvorivé, umelecké, kultúrne a/alebo športové programy, ktoré vedú alebo do ktorých sú zapojené deti z ulice a ktoré prostredníctvom dialógu a interakcie pomáhajú odstraňovať mylné predstavy a bariéry voči odborníkom, komunitám- vrátane iných detí- a širšej spoločnosti.“ *Tamtiež*, ods. 27.

⁵⁴ Výbor OSN pre ľudské práva, *Všeobecný komentár č. 18 o nediskriminácii*, UN Doc. CCPR/C/21/Rev.1/Add.1 (1989), ods. 10.

⁵⁵ Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, *Všeobecný komentár č. 20 o nediskriminácii v oblasti hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv*, UN Doc. E/C.12/GC/20 (2009), ods. 9.

⁵⁶ *Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí*, prijaté 17. novembra 2010.

⁵⁷ Osobitná spravodajkyňa OSN pre nezávislosť sudcov a právnikov, Gabriela Knaul, *Ochrana práv detí v justícii*, UN Doc. A/HRC/29/26, 1. apríla 2015, ods. 24.

⁵⁸ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 14, 15 a 16.

- > **Všetci aktéri zapojení do postupov v systéme spravodlivosti pre deti a do prípravy a vykonávania individuálneho posúdenia musia zabezpečiť, aby sa s deťmi zaobchádzalo bez diskriminácie, bez ohľadu na dôvod. Od prvého kontaktu dieťaťa so systémom trestného súdnictva alebo orgánmi na ochranu detí musia byť zavedené osobitné záruky proti diskriminácii.**
- > **Právnicki, sociálni pracovníci, sudcovia a iné osoby zapojené do systému spravodlivosti pre deti musia podniknúť aktívne kroky na identifikáciu konkrétnych detí a skupín detí, ktorým sa musia poskytnúť primerané úpravy a procesné úpravy, aby sa mohli realizovať ich práva.**
- > **Osobitnú ochranu a pomoc môžu potrebovať zraniteľnejšie deti, ako sú deti v migračnej situácii, utečenci a žiadatelia o azyl, deti bez sprievodu, deti diskriminované na základe ich sexuálnej orientácie alebo genderovej identity, deti s postihnutím, deti bez domova a deti s väzbou na ulicu, rómske deti a deti v pobytových zariadeniach.**

2.1.4. Právo na život, prežitie a rozvoj

V článku 6 CRC je zakotvená povinnosť štátu uznať prirodzené právo dieťaťa na život, ako aj jeho povinnosť zabezpečiť v čo najväčšej možnej miere zachovanie života a rozvoja dieťaťa. Výbor CRC uviedol, že štáty musia interpretovať „rozvoj“ v najširšom zmysle ako celostný koncept, ktorý zahŕňa telesný, duševný, duchovný, morálny, psychologický a sociálny vývoj dieťaťa. Cieľom vykonávacích opatrení by malo byť dosiahnutie optimálneho rozvoja všetkých detí.⁵⁹

Výbor OSN pre ľudské práva zdôraznil, že právo na život „zahŕňa právo jednotlivcov na slobodu od konania a opomenutia, ktoré úmyselne alebo predvídateľne spôsobuje neprirodzenú alebo predčasnú smrť, ako aj právo na dôstojný život.“⁶¹ Ďalej definoval povinnosť chrániť život ako povinnosť „prijatť opatrenia na riešenie všeobecných podmienok v spoločnosti, ktoré môžu viesť k priamemu ohrozeniu života alebo môžu jednotlivcom brániť v dôstojnom užívaní ich práva na život“⁶¹

Výbor CRC tiež poukázal na to, že právo na život zahŕňa aj právo na dôstojný život. V kontexte práv detí s väzbou na ulicu Výbor pripomenul, že povinnosť naplniť právo dieťaťa na život, prežitie a rozvoj si vyžaduje, aby štáty vypracovali a realizovali komplexné dlhodobé stratégie založené na prístupe založenom na právach s cieľom zabezpečiť plný rozvoj potenciálu dieťaťa. Právo dieťaťa na život, prežitie a rozvoj by malo zahŕňať aj povinnosť riešiť absolútnu chudobu, pretože „ohrozuje prežitie a zdravie detí a podkopáva ich základnú kvalitu života.“⁶² Právo na život, prežitie a rozvoj je teda oveľa širšie ako len zachovanie života dieťaťa, ale zahŕňa aj právo na určitú kvalitu života- základné životné podmienky vrátane materiálnych podmienok pre dôstojný život.

Uplatňovanie práva dieťaťa na život, prežitie a rozvoj musí rešpektovať jedinečnosť dieťaťa a realitu jeho života. Výbor CRC zdôraznil, že „záväzky štátov podľa článku 6 si vyžadujú venovať starostlivú pozornosť správaniu a životnému štýlu detí, a to aj vtedy, keď nezodpovedajú tomu, čo jednotlivé komunity alebo spoločnosti považujú za prijateľné pre určitú vekovú skupinu podľa prevládajúcich kultúrnych noriem.“⁶³

Široké chápanie práva dieťaťa na život znamená výrazné priblíženie sa koncepcii „projektu práva na život“, ktorá sa vyvinula v judikatúre Medziamerického súdu pre ľudské práva, pôvodne v kontexte práva na prostriedok nápravy. Samotný Výbor CRC sa odvoláva na judikatúru Medziamerického súdu pre ľudské práva, konkrétne na jeho rozsudok vo veci „Deti ulice“ (Villigran-Morales a iní proti Guatemale), v ktorom Medziamerický súd rozhodol, že „každé dieťa má právo na životný projekt, ktorý by mala verejná správa rozvíjať a podporovať, aby dieťa mohlo tento projekt rozvíjať vo svoj osobný prospech a v prospech spoločnosti, ku ktorej patrí.“⁶⁴ Podľa Výboru CRC „táto koncepcia života ovplyvňuje nielen občianske a politické práva, ale aj hospodárske, sociálne a kultúrne práva. Potreba chrániť najzraniteľnejšie osoby- ako v prípade detí ulice- si určite vyžaduje taký výklad práva na život, ktorý zahŕňa minimálne podmienky pre dôstojný život.“⁶⁵

2.2. Deti v konflikte so zákonom

V článku 40 ods. 1 CRC sa uznáva „právo každého dieťaťa obvineného, obžalovaného alebo uznaného za vinné z porušenia trestného práva, na zaobchádzanie, ktoré rozvíja zmysel dieťaťa pre dôstojnosť

⁵⁸ Gabriela Knaut, UN Special Rapporteur on the independence of judges and lawyers, Protecting children's rights in the justice system, UN Doc. A/HRC/29/26, 1 April 2015, ods. 24.

⁵⁹ Výbor CRC, *General Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 14, 15 and 16.

⁶⁰ Výbor CRC, *Všeobecný komentár No. 5 o všeobecných vykonávacích opatreniach Dohovoru o právach dieťaťa* (arts. 4, 42 and 44, ods. 6), UN Doc. CRC/GC/2003/5 (2003), ods. 12.

⁶¹ UN, Výbor OSN pre ľudské práva, *Všeobecný komentár no. 36 o práve na život*, UN Doc. CCPR/C/GC/36 (2019), ods. 3.

⁶² *Tamtiež.*, ods. 26.

⁶³ Výbor CRC, *Všeobecný komentár No. 21 on children in street situations*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 30 and 32.

⁶⁴ *Tamtiež.*, ods. 31.

a česť, ktoré znovu posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných a berie ohľad na vek dieťaťa, napomáha znovuzačleneniu a zapojeniu dieťaťa do prospešného pôsobenia v spoločnosti.“ Podľa Výboru CRC „[d]ôkazy ukazujú, že miera nezákonnej činnosti detí má tendenciu klesať, keď sa zavedú systémy, ktoré sú v súlade s týmito zásadami.“⁶⁶

Článok 40 CRC

1. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, uznávajú právo dieťaťa právo každého dieťaťa obvineného, obžalovaného alebo uznaného za vinné z porušenia trestného práva na také zaobchádzanie, ktoré rozvíja zmysel dieťaťa pre dôstojnosť a česť, ktoré znovu posilňuje úctu dieťaťa k ľudským právam a základným slobodám iných a berie ohľad na vek dieťaťa, napomáha znovuzačleneniu a zapojeniu dieťaťa do prospešného pôsobenia v spoločnosti.
2. Za tým účelom a s ohľadom na príslušné ustanovenia medzinárodnoprávných dokumentov štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, najmä zabezpečujú, aby:
 - (a) žiadne dieťa nebolo obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva pre konanie alebo opomenutie, ktoré nezakazovalo vnútroštátne alebo medzinárodné právo v čase, keď k nim došlo;
 - (b) každé dieťa obvinené alebo obžalované z porušenia trestného práva malo prinajmenšom tieto nasledujúce záruky:
 - (i) považovať ho za nevinné až dovtedy, keď je podľa zákona preukázaná vina;
 - (ii) okamžite a priamo v potrebných prípadoch prostredníctvom jeho rodičov alebo zákonného zástupcu informovať ho o obvineniach proti nemu vznášaných, a mať pri príprave a uplatnení svojej obhajoby právnu alebo inú potrebnú pomoc;
 - (iii) aby vec bez odkladu rozhodol v súlade so zákonom príslušný, nezávislý a nestranný úrad alebo súdny orgán v spravodlivom procese v prítomnosti právneho zástupcu alebo inej zodpovedajúcej osoby a v prítomnosti rodičov alebo zákonných zástupcov dieťaťa, ibaže by sa zvažilo, že ich prítomnosť, najmä s ohľadom na vek a situáciu dieťaťa, nie je v jeho záujme;
 - (iv) aby nebolo nútené vypovedať alebo priznávať vinu; aby sa mohlo oboznamovať s výpoveďami svedkov buď priamo, alebo prostredníctvom iných a aby sa zabezpečila rovnoprávna účasť svedkov obhajoby a hodnotenie ich výpovedí;
 - (v) ak bolo rozhodnuté, že sa dieťa previnilo proti trestnému zákonu, aby toto rozhodnutie, ako aj akékoľvek v dôsledku toho prijaté opatrenia, boli v súlade so zákonom preskúmateľné vyšším právoplatným, nezávislým a nestranným orgánom alebo súdnym orgánom;
 - (vi) aby sa mu zabezpečila bezplatná pomoc tlmočníka, ak dieťa nerozumie jazyku používanému v konaní alebo ním nehovorí;
 - (vii) aby sa vo všetkých štádiách konania plne uznávalo jeho súkromie.
3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, sa usilujú o vypracovanie zákonov a zákonných procedúr, o zriaďovanie orgánov a inštitúcií osobitne určených pre deti obvinené, obžalované alebo uznané za vinné z porušenia trestného práva a najmä o:
 - (a) určenie najnižšej vekovej hranice, pred ktorej dosiahnutím sa deti považujú za nespôsobilé porušiť trestné právo;
 - (b) v prípade potreby prijatia opatrení na zaobchádzanie s takými deťmi bez použitia súdnej procedúry za predpokladu plného dodržiavania ľudských práv a právnych záruk
4. Je nevyhnutné vytvoriť rôzne záruky, ako je opatrovateľská služba, pravidlá o poradenstve a dozore; konzultatívne služby; zavedenie skúšobnej lehoty; náhradná starostlivosť; programy vzdelávania a prípravy zabezpečenia takého zaobchádzania s deťmi, ktoré zodpovedá ich blahu, ako aj ich pomerom a spáchanému deliktu.⁶⁷

⁶⁶ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 3.

⁶⁷ Oficiálny slovenský preklad tohoto odseku nie je úplne presný. Za presnejší považujeme tento preklad: „4. Mala by byť k dispozícii široká škála možností v oblasti rozhodnutí o starostlivosti, vedení a dohľadu, poradenstva, probácie, pestúnskej starostlivosti, programov vzdelávania a odbornej prípravy a iných alternatív k ústavnej starostlivosti s cieľom zabezpečiť, aby sa s deťmi zaobchádzalo spôsobom, ktorý zodpovedá ich blahu a je primeraný ich situácii a spáchanému trestnému činu.“

Výbor CRC poukázal na to, že „dieťa, ktoré prekročilo minimálny vek trestnej zodpovednosti, by sa malo považovať za spôsobilé zúčastňovať sa na procesoch spravodlivosti pre deti. Aby bola jeho účasť účinná, dieťa potrebuje podporu všetkých zúčastnených osôb, aby porozumelo obvineniam a možným dôsledkom a možnostiam, aby mohlo dávať pokyny právneho zástupcu, konfrontovať svedkov, opísať udalosti a prijať vhodné rozhodnutia o dôkazoch, svedectvách a opatreniach, ktoré sa mu môžu uložiť.“⁶⁸

„Obhajovať dôstojnosť a práva dieťaťa v celom **systéme spravodlivosti pre deti** znamená chápať každé dieťa komplexne, rozumieť tomu, čo sa ho týka, ako aj všetkým skutočnostiam, ktoré ho ovplyvnili. Správanie dieťaťa často odráža to, ako s ním zaobchádzali dospelí. Pre spoločnosť je to príležitosť zasiahnuť do života dieťaťa spôsobom, ktorý mu pomôže rozvinúť jeho osobnosť a schopnosti a ktorý mu dá šancu vyrastať s láskou a rešpektom.

To, čo sa dieťa naučí počas svojho prechodu justičným systémom, má zásadný význam pre jeho život a pre to, ako bude vnímať spoločnosť a či si bude vedomé toho, že ako ľudská bytosť má svoje práva. Je veľmi dôležité, aby všetci odborníci v systéme súdnictva pre deti aktívne zapájali dieťa do procesov a do individuálneho posudzovania, výkonu spravodlivosti a súdnych konaní. Všetci odborníci by mali mať jeden spoločný a konečný cieľ- **podporovať dieťa ako ľudskú bytosť v rozvoji jeho potenciálu.**“⁶⁹

Situácia **detí mladších ako dolná hranica trestnej zodpovednosti**, ktoré sú v zjavnom konflikte so zákonom, môže byť ešte neistejšia. Napriek tomu, že tieto deti nie sú formálne právne zodpovedné za trestný čin, môžu byť predmetom formálneho konania, ktoré sa zaoberá ich zodpovednosťou (aj keď nie je formálne označené ako trestné), ako aj osobitných opatrení. V praxi niektorých štátov, vrátane Českej republiky a Slovenska, môžu tieto opatrenia zahŕňať pozbavenie osobnej slobody dieťaťa v uzavretom zariadení (výchovnom alebo psychiatrickom). Tieto deti môžu čeliť formálnym konaniam, ktoré majú de facto trestný charakter, ale bez tradičných procesných záruk, ktoré sú k dispozícii len vo formálnom trestnom konaní.

Výbor CRC už vo svojom Všeobecnom komentári č. 10 z roku 2007, ktorý sa týkal súdneho systému pre deti, zdôraznil, že s deťmi mladšími ako dolná hranica trestnej zodpovednosti by sa malo zaobchádzať rovnako spravodlivo a čestne ako s deťmi staršími ako je tento vek. Inými slovami, skutočnosť, že dieťa ešte nedosiahlo minimálny vek trestnej zodpovednosti, a preto nemôže byť predmetom formálneho trestného konania, sa nesmie použiť ako dôvod na to, aby sa dieťaťu odňali záruky zaručené všetkým deťom podozrivým, obvineným alebo uznaným vinnými z trestného činu.

Rovnaký postoj zastávajú aj orgány Rady Európy.

Blokhin proti Rusku, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva (Veľká komora) z 23. marca 2016, sťažnosť č. 47152/06

V prípade *Blokhin proti Rusku* sa Európsky súd pre ľudské práva zaoberal prípadom chlapca, ktorý nedosiahol vek trestnej zodpovednosti a bol podozrivý z porušenia noriem trestného práva. Chlapec bol vypočúvaný políciou bez akýchkoľvek osobitných procesných záruk, ktoré by zohľadňovali jeho zvláštnu zraniteľnosť ako dieťaťa, najmä povinné zastúpenie advokátom, a následne bol podrobený občianskoprávnemu súdnemu konaniu, v ktorom mu nebolo zaručené právo vypočúvať svedkov. Na základe tohto konania bol umiestnený do zariadenia na výkon trestu odňatia slobody pre mladistvých páchatel'ov s prísny režimom na obdobie jedného mesiaca, ktorého cieľom bolo „napraviť jeho správanie“ a zabrániť mu v budúcnosti v páchaní trestnej činnosti.

Komora⁷¹ aj Veľká komora Európskeho súdu pre ľudské práva rozhodli, že občianskoprávna kvalifikácia konania proti sťažovateľovi podľa vnútroštátneho práva nebola rozhodujúca v otázke uplatniteľnosti trestnoprávnej časti článku 6 EDLP.⁷² Súd uplatnil tzv. „kritériá Engel“- zohľadnil: 1) právnu kvalifikáciu trestného činu podľa vnútroštátneho práva; 2) skutočnú povahu trestného

⁶⁸ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 46.

⁶⁹ Mikiko Otani, predsedníčka Výboru CRC a komisárka Medzinárodnej komisie právnikov – International Commission of Jurists (ICJ), seminár pre advokátov a sociálnych pracovníkov z Českej republiky a zo Slovenska, 16. februára 2021, <https://www.icj.org/czech-republic-and-slovakia-training-on-the-rights-of-children-suspected-or-accused-of-violating-the-law/>.

⁷⁰ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 10 o právach dieťaťa v systéme súdnictva pre mládež*, UN Doc. CRC/C/GC/10, ods. 33. Všeobecný komentár je dostupný vo slovenčine [tu](#).

⁷¹ Rozsudok z 14. novembra 2013.

⁷² To zahŕňa procesné záruky zaručené v článku 6 ods. 3: a) byť bez meškania a v jazyku, ktorému rozumie, podrobne oboznámený s povahou a dôvodom obvinenia vzneseného proti nemu; b) mať primeraný čas a možnosti na prípravu svojej obhajoby; c) obhajovať sa osobne alebo prostredníctvom obhajcu podľa vlastného výberu, alebo pokiaľ nemá dostatok prostriedkov na zaplatenie obhajcu, aby sa mu poskytol bezplatne, ak to záujmy spravodlivosti vyžadujú; d) vypočúvať alebo dať vypočúvať svedkov proti sebe a dosiahnuť predvolanie na vypočúvanie svedkov vo svoj prospech za rovnakých podmienok, ako v prípade svedkov proti nemu; e) mať bezplatnú pomoc tlmočníka, ak nerozumie jazyku používanému pred súdom, alebo ak týmto jazykom nehovorí.

činu; a 3) povahu a prísnosť trestu, ktorý dotknutej osobe hrozil.⁷³ Súd sa zameral na tretie kritérium a dospel k záveru, že medzi prípravným konaním v trestnej veci a konaním o umiestnení „existuje úzka právna aj faktická súvislosť. Zo znenia platných zákonných ustanovení a súdnych rozhodnutí (...) totiž jednoznačne vyplýva, že umiestnenie sťažovateľa do centra pre dočasné umiestnenie mladistvých páchatelov bolo priamym dôsledkom záveru miestneho oddelenia vnútorných vecí, že jeho konanie má znaky trestného činu vydierania.“⁷⁴

Súd ďalej konštatoval, že umiestnenie v centre dočasného zadržania viedlo k pozbaveniu osobnej slobody sťažovateľa⁷⁵ a nesledovalo účel výchovného dohľadu⁷⁶, a preto dospel k záveru, že „vzhľadom na povahu, trvanie a spôsob pozbavenia slobody [...] uloženého sťažovateľovi sa Súd domnieva, že neexistujú žiadne výnimočné okolnosti, ktoré by mohli vyvrátiť domnienku, že konanie proti sťažovateľovi bolo „trestné“ v zmysle článku 6.“ Faktická povaha konania sa teda považovala za trestnú, a preto sa na vec vzťahovali procesné práva osoby v trestnom konaní podľa článku 6.⁷⁷

Veľká komora potvrdila toto stanovisko a objasnila, že vnútroštátna kvalifikácia konania nesmie viesť k tomu, aby dieťa pod dolnou hranicou trestnej zodpovednosti v konflikte so zákonom bolo zbavené tradičných záruk trestného konania, ak mu hrozia prísne sankcie vrátane odňatia slobody.

Tieto otázky sa riešili aj v rámci Európskej sociálnej charty. Európska sociálna charta je dohovor Rady Európy, ktorý upravuje sociálne a hospodárske práva vrátane ľudských práv v oblasti zamestnanosti, bývania, zdravia, vzdelávania, sociálnej ochrany a sociálneho zabezpečenia. Európsky výbor pre sociálne práva monitoruje uplatňovanie Charty prostredníctvom kolektívnych sťažností, ktoré môžu predkladať zástupcovia zamestnávateľov a zamestnancov (odbory) alebo mimovládne organizácie, ako aj prostredníctvom národných správ o uplatňovaní Charty, ktoré predkladajú zmluvné štáty.

International Commission of Jurists (ICJ) proti Českej republike, meritórne rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva z 20. októbra 2020, sťažnosť č. 148/2017

Európsky výbor pre sociálne práva mal tiež možnosť vyjadriť sa k situácii detí mladších ako dolná hranica trestnej zodpovednosti v rámci merita kolektívnej sťažnosti, ktorú podala Medzinárodná komisia právníkov – International Commission of Jurists (ICJ) s podporou Fóra pre ľudské práva proti Českej republike. Kolektívna sťažnosť sa týkala situácie detí, ktoré v Českej republike nedosiahli vekovú hranicu trestnej zodpovednosti a ktoré v prípade podozrenia zo spáchania protiprávneho činu museli vždy prejsť formálnym konaním bez toho, aby im boli poskytnuté primerané záruky v štádiu pred začatím konania, najmä prístup k právnej pomoci od prvého kontaktu s orgánmi činnými v trestnom konaní, a bez toho, aby im boli k dispozícii alternatívy k súdnemu konaniu vo veciach mladistvých.

Európsky výbor pre sociálne práva vo svojom rozhodnutí vo veci samej uviedol: „Hoci berie na vedomie argument vlády, že konanie v prípadoch detí mladších ako 15 rokov⁷⁸ podozrivých zo spáchania protiprávneho činu má občianskoprávnú povahu, Výbor sa domnieva, že článok 17 Charty z roku 1961⁷⁹ zaručuje deťom primeranú úroveň ochrany bez ohľadu na formálne označenie a povahu konania (trestné alebo občianskoprávne) vo vnútroštátnom práve. Výbor zdôrazňuje, že prijatie opatrení, ktorých cieľom je vytvoriť ochranný systém pre deti mladšie ako veková hranica trestnej zodpovednosti, by nemalo viesť k tomu, že deťom bude poskytnutá menšia a/alebo slabšia procesná ochrana ako dospelým.“⁸⁰

Odklony

V článku 40 ods. 3 písm. b) CRC sa ďalej vyžaduje, aby štáty podporovali zakotvenie opatrení, ktoré umožnia riešiť protiprávne konanie detí bez potreby súdneho konania, kedykoľvek je to vhodné. Výbor CRC zdôraznil⁸¹, že pri uplatňovaní oboch kategórií zásahov musia zmluvné strany venovať maximálnu pozornosť zabezpečeniu plného rešpektovania a ochrany ľudských práv dieťaťa a právnych záruk.

⁷³ Tieto kritériá sú alternatívne a nemusia byť kumulatívne. Pozri [rozsudok komory](#) z 14. novembra 2013, ods. 139.

⁷⁴ *Tamtiež*, ods. 144.

⁷⁵ *Tamtiež*, ods. 145.

⁷⁶ *Tamtiež*, ods. 146.

⁷⁷ *Tamtiež*, ods. 148-149.

⁷⁸ Dolná hranica veku trestnej zodpovednosti v Českej republike.

⁷⁹ Právo matiek a detí na sociálnu a hospodársku ochranu.

⁸⁰ *International Commission of Jurists (ICJ) proti Českej republike*, meritórne rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva z 20. októbra 2020, ods. 85.

⁸¹ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24* o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 14.

V systéme spravodlivosti pre deti by mali byť k dispozícii odklony a v prípade, že príslušný orgán začne súdne konanie, mali by sa uplatňovať zásady spravodlivého a nestranného procesu.⁸² Systém spravodlivosti pre deti by mal poskytovať dostatok príležitostí na uplatnenie sociálnych a výchovných opatrení a prísne obmedzovať využívanie zbavenia osobnej slobody. Prístup k odklonu by sa nemal obmedzovať len na menej závažné trestné činy, ale odklon by mal byť v prípade potreby dostupný aj v prípade závažných trestných činov.⁸³

V článku 17 Európskej sociálnej charty z roku 1961 sa uznáva potreba zabezpečiť ochranu hospodárskych a sociálnych práv a prístup detí k sociálnej a hospodárskej ochrane a zmluvné štáty sa zaväzujú prijať na tento účel všetky vhodné a potrebné opatrenia vrátane zriadenia alebo zachovania vhodných inštitúcií a služieb.

International Commission of Jurists (ICJ) proti Českej republike, meritórne rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva z 20. októbra 2020, sťažnosť č. 148/2017

Vo svojom rozhodnutí o merite kolektívnej sťažnosti podanej Medzinárodnou komisiou právnikov – International Commission of Jurists (ICJ) s podporou Fóra pre ľudské práva proti Českej republike Výbor konštatoval, že nedostupnosť akýchkoľvek alternatív súdneho konania pre deti mladšie ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti porušuje článok 17 Európskej sociálnej charty z roku 1961.

Výbor poznamenal, že „podľa Výboru pre práva dieťaťa sa ukázalo, že **vystavenie detí systému trestného súdnictva im spôsobuje ujmu**, čo obmedzuje ich šance stať sa zodpovednými dospelými.“⁸⁴ Výbor preto dospel k záveru, že právo dieťaťa na sociálnu ochranu podľa článku 17 Európskej sociálnej charty zahŕňa „záväzok vypracovať a prijať opatrenia na **zníženie obzvlášť škodlivých účinkov kontaktu so systémom spravodlivosti** a zabezpečiť, aby sa znížilo ohrozenie blaha a rozvoja dieťaťa spôsobené takýmto kontaktom. Jedným z hlavných spôsobov, ako to dosiahnuť, je **presmerovanie prípadov detí z formálnych procesov do účinných programov na odklonenie v súlade s medzinárodnými normami v oblasti práv dieťaťa**.“⁸⁵

Európsky výbor pre sociálne práva tiež dospel k záveru, že vzhľadom na to, že deti mladšie ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti „nie sú vždy schopné pochopiť a sledovať prípravné konanie“, „nemožno (...) predpokladať, že sú v tejto súvislosti schopné samostatnej obhajoby. Výbor zdôrazňuje, že **deťom, ktoré nedosiahli vek trestnej zodpovednosti, by mal pomáhať advokát, aby sa zabezpečilo, že [deti] pochopia svoje práva a konanie, ktoré sa ich týka**, ako aj príprava ich obhajoby. Okrem toho by im mala byť poskytnutá právna pomoc vo všetkých prípadoch od začiatku konania, a najmä počas výsluchu políciou. Štáty by mali zabezpečiť dieťaťu pomoc právnika, ak si dieťa alebo osoba oprávnená konať v jeho mene takúto pomoc nezabezpečila. (...) Výbor sa domnieva, že **právna pomoc je nevyhnutná** na to, aby sa predišlo tomu, že sa dieťa obviní, a je nevyhnutné zabezpečiť, aby dieťa nebolo nútené vypovedať, priznať sa alebo priznať vinu.“⁸⁶ (zvýraznenie pridané)

- > **S deťmi v konflikte so zákonom sa musí zaobchádzať spôsobom, ktorý u dieťaťa podporuje pocit jeho dôstojnosti a hodnoty.**
- > **S deťmi, ktoré nedosiahli vek trestnej zodpovednosti, by sa malo zaobchádzať rovnako spravodlivo a nestranne ako s trestne zodpovednými deťmi.**
- > **Verejné orgány by mali vo všetkých prípadoch, keď je to vhodné, podporovať zavedenie opatrení na také zaobchádzanie s deťmi, ktoré nevyústia do súdneho konania.**
- > **V systéme spravodlivosti pre deti by mali byť dostupné odklony, či už ide o deti, ktoré nedosiahli dolnú hranicu veku trestnej zodpovednosti, alebo o deti, ktoré sú trestne zodpovedné.**
- > **Prístup k odklonom by sa nemal obmedzovať len na menej závažné trestné činy, ale v prípade potreby by mali byť odklony dostupné aj v prípade závažných trestných činov.**

⁷⁸ The minimum age of criminal responsibility in the Czech Republic.

⁷⁹ The right of mothers and children to economic and social protection.

⁸⁰ International Commission of Jurists (ICJ) v. the Czech Republic, Decision of the European Committee of Social Rights on the merits, Complaint no. 148/2017, 20 October 2020, ods. 85.

⁸¹ Výbor CRC, *Všeobecný komentár No. 24 on children's rights in the child justice system*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 14.

⁸² *Tamtiež.*, ods. 13 and 19.

⁸³ *Tamtiež.*, ods. 16.

⁸⁴ *International Commission of Jurists (ICJ) v. the Czech Republic*, Decision of the European Committee of Social Rights on the merits, Complaint no. 148/2017, 20 October 2020, ods. 116.

⁸⁵ *Tamtiež.*, ods. 120.

⁸⁶ *Tamtiež.*, ods. 93 a 99. Pozri tiež Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 58.

2.3 Procesné práva a záruky

Vznik samostatného systému spravodlivosti pre deti, ku ktorému došlo v mnohých krajinách koncom 19. a začiatkom 20. storočia, bol nesporne vedený humanistickými motívami, ale bohužiaľ ho sprevádzalo aj odmietnutie procesných záruk, ktoré boli inak bežne zaručené a nevyhnutné pre spravodlivý výkon spravodlivosti.⁸⁷ Procesné záruky sa považovali za nedôležité v systéme, ktorého cieľom je deti chrániť, a nie trestať. Vznik modernej paradigmy ľudských práv v druhej polovici 20. storočia však postupne zintenzívnil kritiku týchto sociálno-opatrovníckych systémov súdnictva vo veciach mládeže, keďže právo ľudských práv vyžaduje poskytnutie primeraných procesných záruk pre deti v konflikte so zákonom. Deťom v konflikte so zákonom by sa mali poskytnúť dodatočné záruky nad rámec tradičných trestnoprávných záruk zaručených dospelým. Prirodzená situácia detí si vyžaduje zvýšenú procesnú ochranu počas celého konania.

Komisár OSN pre ľudské práva zdôraznil, že „[l]udskorávne normy a štandardy relevantné pre zabezpečenie prístupu detí k spravodlivosti sú zakotvené v mnohých právne záväzných a odporúčacích medzinárodných a regionálnych ľudskoprávných nástrojoch. (...) Medzi prvky prístupu k spravodlivosti pre deti patrí najmä právo na relevantné informácie, účinné prostriedky nápravy, spravodlivý proces, právo byť vypočutý, ako aj právo využívať tieto práva bez diskriminácie.“⁸⁸

Primerané procesné opatrenia pre deti pri každom rozhodnutí, ktoré sa ich týka, sú taktiež neoddeliteľnou súčasťou práva dieťaťa na zohľadnenie jeho najlepšieho záujmu ako prvoradého hľadiska. Výbor CRC zdôraznil, že „[s]právne vykonávanie práva dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu si vyžaduje prijatie a dodržiavanie určitých procedurálnych záruk ústretových voči deťom. Koncept najlepšieho záujmu dieťaťa je sám o sebe procesným postupom (...).“⁸⁹

Procesné práva zaručené medzinárodným právom v oblasti ľudských práv sa musia uplatňovať v prípadoch týkajúcich sa detí špecificky, a preto by sa mali deťom prispôbiť. Napríklad to, čo nie je neprimerane dlhým konaním v prípade dospeléj osoby, môže byť neprimerane dlhým konaním v prípade dieťaťa.⁹⁰ Čo nie je krutým, neľudským alebo ponižujúcim zaobchádzaním alebo trestom pre dospelého, môže byť takýmto zaobchádzaním alebo trestom pre dieťa.⁹¹

Podľa Usmernení Rady Európy, „súdnictvo zohľadňujúce potreby detí“ sa vzťahuje na systémy spravodlivosti, ktoré zaručujú dodržiavanie a účinné vykonávanie všetkých práv detí, pri primeranom zohľadnení úrovne zrelosti a chápania dieťaťa a okolností prípadu. „Je to najmä súdnictvo, ktoré je dostupné, ktoré zohľadňuje vek dieťaťa, ktoré pracuje rýchlo a dôsledne, ktoré je prispôbené potrebám a právam detí a zamerané na tieto potreby a práva, pri rešpektovaní práv dieťaťa, vrátane práva na riadne súdne konanie, na účasť na konaní a porozumenie konaniu, na rešpektovanie súkromného a rodinného života a integrity a dôstojnosť.“⁹²

Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 24 zdôrazňuje, že na to, aby bolo dieťa účinne zapojené do konania, potrebuje podporu všetkých osôb zapojených do chodu systému spravodlivosti. „Konanie

⁸⁷ Pozri *amicus curiae* Ligy ľudských práv, podaný k Európskemu súdu pre ľudská práva v prípade *Blokhin proti Rusku* (pozri vyššie), ako ho uvádza Veľká komora. *Blokhin proti Rusku*, rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudská práva z 23. marca 2016, sťažnosť č. 47152/06, ods. 192.

⁸⁸ Správa vysokého komisára OSN o *prístupe detí k spravodlivosti*, UN Doc. A/HRC/25/35, 16. decembra 2013, ods. 8.

⁸⁹ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 85.

⁹⁰ Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 14 zdôraznil, že: „Deti a dospelí nevnímajú plynutie času rovnako. Odročovanie a zdĺhavé rozhodovanie výrazne negatívne ovplyvňujú vyvíjajúce sa deti. S ohľadom na to sa odporúča, aby mali postupy a procesy s vplyvom na deti prioritu a riešili sa v čo najkratšom čase. Načasovanie rozhodnutia by malo podľa možnosti zodpovedať tomu, ako ho dieťa vníma ako prospešné a prínosné pre seba, pričom rozhodnutia treba v primeraných intervaloch revidovať podľa rozvíjajúcej sa schopnosti dieťaťa vyjadriť svoj názor.“ - Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 14 o práve dieťaťa na prvoradé zohľadnenie jeho alebo jej najlepšieho záujmu* (čl. 3 ods. 1), UN Doc. CRC/C/GC/14 (2013), ods. 93.

⁹¹ Podľa judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva je posúdenie minimálnej úrovne závažnosti v zmysle článku 3 (absolútne právo na slobodu od mučenia alebo neľudského či ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania) „relatívne, v závislosti od okolností prípadu, ako je dĺžka trvania zásahu, jeho fyzické a psychické dopady a v niektorých prípadoch pohlavie, vek a zdravotný stav obete.“ - citované z rozsudku *Blokhin proti Rusku*. V prípade *Blokhin proti Rusku* Európsky súd pre ľudské práva pri posudzovaní, či došlo k porušeniu článku 3 EDLP, zdôraznil nízky vek a postihnutie sťažovateľa. - *Blokhin proti Rusku*, rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudská práva z 23. marca 2016, sťažnosť č. 47152/06, ods. 148.

Výbor CRC uviedol príklady mučenia a neľudského alebo ponižujúceho zaobchádzania alebo trestania vo svojom všeobecnom komentári č. 13 o *práve dieťaťa na slobodu od všetkých foriem násillia*: „Patria sem všetky formy násillia páchaného na deťoch za účelom vynútenia si priznania, mimosúdneho potrestania detí za nezákonné alebo nežiaduce správanie alebo prinútenia detí urobiť niečo proti ich vôli, ktoré väčšinou uplatňujú policajné zložky alebo orgány činné v trestnom konaní, personál pobytových alebo iných inštitúcií a osoby, ktoré majú moc nad deťmi, vrátane nešťátnych ozbrojených skupín. Obeťami sú často deti pochádzajúce z marginalizovaných, znevýhodnených alebo diskriminovaných skupín obyvateľstva, ktoré nechránia dospelí zodpovední za ochranu ich práv a záujmov. Patria sem deti v konflikte so zákonom, deti žijúce na ulici, deti pochádzajúce z menšinového prostredia alebo deti pôvodných obyvateľov a deti bez sprievodu. Brutalita týchto činov má často za následok celoživotnú telesnú aj psychickú traumu a sociálny stres.“ - Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 13 o práve dieťaťa na slobodu od všetkých foriem násillia*, UN Doc. CRC/C/GC/13 (2011), ods. 26.

⁹² *Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí*, prijaté 17. novembra 2010, II. (c).

by sa malo viesť v jazyku, ktorému dieťa plne rozumie, alebo by sa mu malo poskytnúť bezplatné tlmočenie. Konanie by malo prebiehať v atmosfére porozumenia, aby sa dieťa mohlo plne zúčastniť. Rozvoj súdnictva priateľského k deťom je impulzom k používaniu jazyka priateľského k deťom vo všetkých štádiách konania, k dizajnu vypočúvacích miestností a súdnych siení priateľských k deťom, k podpore dôverníkov a k upusteniu od zastrašujúceho formálneho oblečenia a k úprave konania vrátane poskytovania úprav pre deti so zdravotným postihnutím.”⁹³

Nižšie uvádzame a vysvetľujeme niektoré z najdôležitejších procesných záruk. Tento zoznam by sa nemal považovať za úplný.

2.3.1 Prístup k právnej pomoci

Právnici zohrávajú kľúčovú úlohu pri zabezpečovaní rešpektovania, ochrany a prístupu k právam všetkých osôb, samozrejme, vrátane detí. Dostupnosť účinnej právnej pomoci často rozhoduje o tom, či bude mať osoba plný prístup k relevantným konaniam a/alebo možnosti zmysluplne sa ich zúčastniť. Je to typická požiadavka práva na spravodlivý proces a je vždy nevyhnutná v trestnom konaní alebo v konaní, ktoré môže viesť k odňatiu práv.

Právnik zastupujúci dieťa by mal dieťaťu vysvetliť jeho práva, príslušné postupy a zabezpečiť, aby boli názory dieťaťa vypočuté a náležite zohľadnené. Právnici preto musia byť osobitne poučení a vyškolení v oblasti práv detí a práce s deťmi.

Výbor CRC vo svojom Všeobecnom komentári č. 24 CRC zdôraznil význam právnej pomoci pre deti v konflikte so zákonom a vyjadril sa, že „iná nevyhnutná pomoc“ by mala zostať vyhradená pre odklony a systémy, ktoré nemajú za následok odsúdenie, záznam v registri trestov alebo odňatie slobody. Vo všetkých ostatných prípadoch by mala byť deťom poskytnutá právna pomoc.⁹⁴ Výbor CRC ďalej zdôrazňuje, že právna pomoc by mala byť dieťaťu zaručená „od začiatku konania, pri príprave a prezentácii jeho obhajoby, až do vyčerpania všetkých opravných prostriedkov a/alebo žiadostí o preskúmanie.”⁹⁵ Právo na právnu pomoc majú deti, ktoré čelia obvineniam z porušenia trestnoprávných noriem pred súdnymi, správnymi alebo inými verejnými orgánmi, ako aj deti zbavené osobnej slobody.⁹⁶

Podobné normy vyslovil Európsky súd pre ľudské práva vo svojej judikatúre o povinnostiach štátu podľa EDĽP. Súd rozhodol, že deti v konflikte so zákonom sú počas vyšetrovania v obzvlášť zraniteľnom postavení, najmä keď ich vypočúva polícia. Preto „verejné orgány musia prijať opatrenia, aby čo najviac zmiernili akýkoľvek pocit zastrašovania alebo zábran na strane dieťaťa a zabezpečiť, aby dieťa pochopilo povahu vyšetrovania a toho, čo je preň v stávke, vrátane významu akéhokoľvek trestu, ktorý môže byť uložený, ako aj jeho práva na obhajobu a najmä jeho práva nevypovedať.”⁹⁷

Dôležitým opatrením v tomto smere je zabezpečenie pomoci advokáta už pri prvom policajnom výsluchu, počas ktorého má advokát okrem iného „pomôcť zabezpečiť dodržiavanie práva obvineného nebyť nútený vypovedať proti sebe. Toto právo totiž predpokladá, že orgány činné v trestnom konaní sa v trestných veciach budú snažiť dokázať vinu obvineného bez toho, aby sa uchýlili k dôkazom získaným donucovacími alebo nátlakovými metódami proti vôli obvineného. Je tiež dôležité chrániť obvineného pred nátlakom zo strany verejných orgánov, prispieť k predchádzaniu justičným omylom a zabezpečiť rovnosť zbraní. Podobne článok 6 ods. 1 vyžaduje, aby, ak má právo na spravodlivý proces zostať dostatočne „praktické a účinné“, bolo pravidlom, že prístup k advokátovi je zabezpečený od okamihu, kedy polícia vypočúva podozrivého, pokiaľ sa vzhľadom na konkrétne okolnosti prípadu nepreukáže, že existujú závažné dôvody na obmedzenie tohto práva. Aj v prípadoch, keď závažné dôvody môžu výnimočne odôvodniť odmietnutie prístupu k právnej pomoci, nesmie takéto obmedzenie bez ohľadu na jeho odôvodnenie neprimerane zasahovať do práv obvineného podľa článku 6. Právo na obhajobu bude v zásade nezvratne narušené, ak sa na zabezpečenie odsúdenia použije sebaobviňujúca výpoveď urobená počas policajného výsluchu bez prístupu k advokátovi.”⁹⁸

Právo na pomoc advokáta počas policajného výsluchu sa vzťahuje nielen na deti, ktoré môžu byť trestne zodpovedné, ale aj na deti, ktoré nedosiahli dolnú hranicu veku trestnej zodpovednosti, ak sa voči nim vedie formálne konanie a môžu sa voči nim uplatniť závažné opatrenia v dôsledku podozrenia

⁹³ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 46.

⁹⁴ *Tamtiež*, ods. 51- 52. Pozri tiež osobitná spravodajkyňa OSN pre práva osôb so zdravotným postihnutím, Catalina Devandas Aguilar, *Medzinárodné princípy a usmernenia k prístupu k spravodlivosti pre ľudí s postihnutím*, august 2020, princíp 6, s. 20, ods. 6.1. Tieto princípy a usmernenia schválila i Medzinárodná komisia právnikov – International Commission of Jurists (ICJ)- s. 5.

⁹⁵ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 50.

⁹⁶ *Tamtiež*, ods. 49.

⁹⁷ *Blokhin proti Rusku*, ods. 195. Pozri tiež *Panovits proti Cypru*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 11. decembra 2008, sťažnosť č. 4268/04, ods. 67; *Martin proti Estónsku*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 30. mája 2013, sťažnosť č. 35985/09, ods. 92; *S. C. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 15. júna 2004, sťažnosť č. 60958/00, ods. 9.

⁹⁸ *Blokhin proti Rusku*, ods. 198; Pozri tiež *Panovits proti Cypru*, ods. 64-66.; *Salduz proti Turecku*, rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudská práva z 27. novembra 2008, sťažnosť č. 36391/02, ods. 50-55.

z trestného činu. Európsky súd pre ľudské práva zdôraznil, že „v žiadnom prípade nesmie byť dieťa zbavené dôležitých procesných záruk len preto, že konanie, ktoré môže viesť k pozbaveniu jeho osobnej slobody, sa podľa vnútroštátneho práva považuje za konanie na ochranu záujmov dieťaťa alebo mladistvého páchatela, a nie za trestné [konanie].“⁹⁹

Deťom by mala byť poskytnutá pomoc právnikovi, pretože by sa nemalo predpokladať, že deti v konflikte so zákonom sú si vedomé svojho práva požiadať o právnu pomoc alebo že chápu dôsledky jej neposkytnutia.¹⁰⁰ Okrem toho pomoc advokáta nesmie byť len formálna. V jednom prípade Európsky súd pre ľudské práva zistil „zjavné zlyhanie“ právnikovi dieťaťa pri riadnom zastupovaní dieťaťa, čo v kombinácii s faktormi, ako je vek dieťaťa a závažnosť obvinení, malo viesť vnútroštátny súd k tomu, aby zvážil, či sťažovateľ naliehavo potrebuje primerané právne zastúpenie.¹⁰¹

Zo štandardov vyplývajúcich zo CRC aj z EDLP vyplýva, že na zabezpečenie spravodlivého procesu pre deti v konflikte so zákonom je nevyhnutné poskytnúť deťom právnu pomoc od prvého kontaktu dieťaťa s orgánmi činnými v trestnom konaní. Takýto postoj zastáva aj Európsky výbor pre sociálne práva, ako je zrejme z jeho rozhodnutia vo veci samej o kolektívnej sťažnosti Medzinárodnej komisie právnikov – *International Commission of Jurists (ICJ) proti Českej republike* (pozri vyššie).

International Commission of Jurists (ICJ) proti Českej republike, meritórne rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva z 20. októbra 2020, sťažnosť č. 148/2017

Výbor zistil porušenie práva dieťaťa na sociálnu ochranu z dvoch dôvodov: i) z dôvodu, že zmluvný štát neposkytol týmto deťom povinnú právnu pomoc od prvého kontaktu s orgánmi činnými v trestnom konaní, najmä počas policajného výsluchu, a ii) z dôvodu, že zmluvný štát neposkytol týmto deťom opatrenia na odklon od súdneho konania a restoratívnu justíciu.

Výbor zdôraznil, že zraniteľnosť detí, ktoré nedosiahli vek trestnej zodpovednosti, sa nesmie považovať za legitímny dôvod na to, aby boli zbavené zmysluplnej účasti na konaní alebo aby sa s nimi zaobchádzalo menej priaznivo ako s trestne zodpovednými deťmi a dospelými. Štáty musia skôr prijať účinné opatrenia na kompenzáciu zraniteľnosti a umožniť deťom praktickú a účinnú účasť na konaní, ako aj poskytnúť im prístup k mimosúdnyh možnostiam riešenia následkov protiprávnej činnosti.

Mali by byť k dispozícii aj ženy- právničky na zastupovanie detí, ak o to deti požiadajú alebo ak je predmet konania takej povahy, že by sa zastupovanie ženou- právničkou javilo ako vhodné.¹⁰²

- > **Každé dieťa by malo mať prístup k právnej pomoci od prvého kontaktu dieťaťa so systémom trestného súdnictva, a to aj vo fáze policajného výsluchu, vrátane detí, ktoré ešte nedosiahli vek trestnej zodpovednosti.**
- > **Právnikovia musia byť špeciálne poučení a vyškolení v oblasti práv detí a práce s deťmi, aby mohli dieťaťu vysvetliť jeho práva a príslušné postupy, aj zabezpečiť, aby boli názory dieťaťa vypočuté a náležite zohľadnené.**
- > **Ženy- právničky by mali byť k dispozícii na zastupovanie dievčat, ak o to dievčatá požiadajú alebo ak je predmet konania takej povahy, že by sa zastupovanie ženou- právničkou javilo ako vhodné.**

2.3.2 Prístup k bezplatnej právnej pomoci

Deti by mali mať prístup k bezplatnej právnej pomoci, aby mali prístup k právnej pomoci bez akýchkoľvek nákladov. Pri rozhodovaní o nároku dieťaťa na bezplatnú právnu pomoc by sa mal v prvom rade zohľadňovať najlepší záujem dieťaťa. Bezplatná právna pomoc by sa mala poskytovať aj deťom, ktoré sú pozbavené slobody. „Výbor odporúča, aby štáty poskytli účinné a bezplatné právne zastúpenie všetkým deťom, ktoré čelia obvineniu z trestného činu pred súdnymi, správnyh alebo inými orgánmi verejnej moci.“¹⁰³

Táto zásada bola formulovaná aj ako princíp 11 *Princípov a usmernení OSN o prístupe k bezplatnej právnej pomoci* v systémoch trestného súdnictva.¹⁰⁴

⁹⁹ Blokhin proti Rusku, ods. 50-55.

¹⁰⁰ *Panovits proti Cypru*, ods. 84; *Salduz proti Turecku*, ods. 60 a ods. 63.

¹⁰¹ *Güveç proti Turecku*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 20. januára 2009, sťažnosť č. 70337/01, ods. 131.

¹⁰² *Princípy a usmernenie OSN o prístupe k bezplatnej právnej pomoci v systémoch trestnej spravodlivosti*, jún 2013, Usmernenie 9 – Implementácie práva žien na prístup k bezplatnej právnej pomoci.

¹⁰³ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 51.

¹⁰⁴ *Princípy a usmernenie OSN o prístupe k bezplatnej právnej pomoci v systémoch trestnej spravodlivosti*, jún 2013, Usmernenie 11.

Globálna štúdia OSN o deťoch zbavených slobody z roku 2019 tiež odporúča bezplatnú právnu pomoc pre deti v trestnom konaní.¹⁰⁵

- > **Bezplatná právna pomoc by mala byť dostupná pre všetky deti od ich prvého kontaktu so systémom trestného súdnictva.**

2.3.3 Prístup k informáciám

Ako bolo uvedené vyššie v súvislosti s právom na právnu pomoc, právo dieťaťa na spravodlivý proces nesmie byť len formálne, ale musí byť praktické a účinné. Na tento účel je potrebné poskytnúť dieťaťu primerané informácie vo forme, ktorej dieťa rozumie. Tieto informácie sa musia týkať: 1) predmetu konania (podozrenie alebo obvinenie voči dieťaťu); 2) priebehu konania a procesných práv dieťaťa v tomto konaní; a 3) možného výsledku konania a práv dieťaťa v tejto súvislosti.

Článok 40 ods. 2 písm. b) bod ii) CRC výslovne zaručuje dieťaťu len právo byť bezodkladne a priamo, v prípade potreby prostredníctvom svojich rodičov alebo osôb oprávnených konať v jeho mene, informované o obvineniach vznesených proti nemu a právo na právnu alebo inú potrebnú pomoc pri príprave a prednese svojej obhajoby. Týmto ustanovením sa však nevyčerpáva povinnosť štátu poskytnúť dieťaťu primerané a zrozumiteľné informácie o ďalších vyššie uvedených aspektoch konania týkajúcich sa trestného činu a jeho možných následkov.

Poskytovanie primeraných a zrozumiteľných informácií je neoddeliteľnou súčasťou práva dieťaťa na účasť.¹⁰⁶ Ako vysvetlil Výbor CRC, „[r]ealizácia práva dieťaťa vyjadriť vlastný názor vyžaduje, aby bolo dieťa informované o záležitostiach, možnostiach, možných rozhodnutiach a ich dôsledkoch osobami, ktoré sú za vypočutie dieťaťa zodpovedné, jeho rodičmi alebo právnymi zástupcami. Dieťa tiež musí byť informované o podmienkach v akých sa od neho bude žiadať, aby vlastný názor vyjadrilo. Právo na informácie je nevyhnutné, pretože je predpokladom vedomých rozhodnutí dieťaťa.“¹⁰⁷ Je zrejmé, že tieto rozhodnutia môžu byť procesné aj hmotnoprávne.

Deti by preto mali byť o procese individuálneho posúdenia informované vhodným spôsobom a v jazyku, ktorému rozumejú, aby mali účinnú a praktickú možnosť skutočne sa ho zúčastniť. Deti by mali vedieť, aký je účel individuálneho posúdenia, aká je ich úloha v procese individuálneho posúdenia a ako sa na ňom môžu zúčastniť. Deti by mali mať prístup k informáciám, ktoré sa o nich a ich situácii zhromažďujú, a mali by mať možnosť vyjadriť sa k nim. Individuálna hodnotiaci správa by preto mala byť dieťaťu prístupná a dieťa by malo mať možnosť vyjadriť k nej svoje názory.

Všetky informácie poskytované deťom by mali byť primerané ich veku a prispôsobené ich potrebám. Mali by byť podávané vo forme, spôsobom a jazykom, ktorému deti rozumejú. Právo na preklad je dôležitou súčasťou práva na informácie.

- > **Deti a ich rodičia/osoby oprávnené konať v mene dieťaťa by mali byť bezodkladne a priamo informované o obvineniach vznesených voči nim, ich právach a opravných prostriedkoch. Mali by mať prístup k informáciám, ktoré sa o nich zhromaždili v rámci individuálneho hodnotenia, a mali by mať možnosť vyjadriť sa k nim v zrozumiteľnej forme. Ich pripomienky by mali byť zohľadnené.**

2.3.4 Právo na tlmočenie

Právo na tlmočenie je zaručené vo viacerých medzinárodných dokumentoch vrátane článku 14 ods.

¹⁰⁵ *Záverečná súhrnná správa o Globálnej štúdii OSN o deťoch zbavených slobody*, A/74/136, 11. júla 2019, ods. 107. Globálna štúdia bola vypracovaná pod vedením profesora *Manfreda Nowaka, ktorý bol vymenovaný za nezávislého experta pre túto štúdiu*. Manfred Nowak predložil záverečnú správu o štúdii a predstavil ju Valnému zhromaždeniu OSN 8. októbra 2019 (*Rezolúcia 72/245*, ods. 37). Spolu so svojím tímom predstavil súhrnnú verziu *Globálne štúdie OSN* v Ženeve dňa 19. novembra 2019. Medzinárodná komisia právnikov – International Commission of Jurists (ICJ) bola súčasťou panelu mimovládnych organizácií pre túto štúdiu, vedeného Defence for Children International a Human Rights Watch spolu so 170 mimovládnymi organizáciami, ktoré priamo alebo nepriamo pracujú s deťmi zbavenými slobody. Štúdia sa zaoberá šiestimi tematickými oblasťami, v ktorých dochádza k odňatiu slobody deťom: trestné súdnictvo pre deti; zadržiavanie vo väzení s primárnymi opatrovatelmi; zadržiavanie v súvislosti s migráciou; umiestňovanie detí do ústavov; odňatie slobody deťom v situáciách ozbrojeného konfliktu; a odňatie slobody z dôvodov národnej bezpečnosti. Štúdia odporúča, aby štáty vytvorili systémy spravodlivosti pre deti založené na špecializovaných štruktúrach a mechanizmoch, ktoré ponúkajú bezplatnú právnu pomoc všetkým deťom vo všetkých štádiách konania bez ohľadu na vek a príjem rodiny; účinné procesné záruky; primerané, prístupné a kvalitné odklony a nedetenčné riešenia.

¹⁰⁶ Výbor CRC zdôraznil vo svojom Všeobecnom komentári č. 12, že „[v] posledných rokoch sa objavila rozšírená prax, v rámci ktorej sa zaviedol pojem „participácia“, aj keď sa tento pojem samotný v znení článku 12 neobjavuje. Tento pojem sa dnes všeobecne používa a označuje stále procesy, ktoré zahŕňajú výmenu a zdieľanie informácií a dialóg medzi deťmi a dospelými na základe obojstranného rešpektu, v rámci ktorého deti majú možnosť pochopiť, do akej miery a akým spôsobom sa zohľadňujú ich názory a názory dospelých a formujú výsledok takýchto procesov.“ – Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 12 k právu dieťaťa byť vypočutý*, UN Doc. CRC/C/GC/12 (2009), ods. 3.

¹⁰⁷ *Tamtiež*, ods. 25.

3 písm. f) ICCPR a článku 6 ods. 3 písm. e) EDĽP. Článok 40 ods. 2 písm. b) bod vi) CRC zakotvuje právo na bezplatnú pomoc tlmočníka. Výbor CRC ďalej objasnil rozsah tohto práva, keď zdôraznil, že „dieťa, ktoré nerozumie jazyku používanému v systéme spravodlivosti pre deti alebo ním nehovorí, má právo na bezplatnú pomoc tlmočníka vo všetkých fázach konania. Títo tlmočníci musia byť vyškolení na prácu s deťmi.“¹⁰⁸ Ďalej „štáty, ktoré sú zmluvnou stranou Dohovoru, by mali poskytovať primeranú a účinnú pomoc dobre vyškolených odborníkov deťom, ktoré čelia prekážkam v komunikácii.“¹⁰⁹ Výbor CRC prijal široký prístup k právu na tlmočenie, ktorý umožňuje rozšíriť toto právo nielen na deti, ktoré hovoria cudzím alebo menšinovým jazykom, ale aj na deti, ktoré čelia prekážkam v komunikácii z iných dôvodov. To vytvára základ pre to, aby sa všetkým deťom poskytli potrebné procesné opatrenia, ktoré im pomôžu pochopiť konanie, ako aj to, aby boli v tomto konaní pochopené.

Je dôležité, aby bolo tlmočenie deťom k dispozícii nielen počas stretnutí s orgánmi verejnej moci, ale aj počas stretnutí dieťaťa s právnikom a inými príslušnými odborníkmi zapojenými do konania o protiprávnom čine.

> Každé dieťa v konflikte so zákonom má od prvého kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti právo na bezplatnú pomoc tlmočníka pri komunikácii s orgánmi verejnej moci, so svojím právnikom alebo opatrovníkom. Právo na tlmočenie by sa malo chápať široko, aby zahŕňalo nielen deti, ktoré hovoria cudzím alebo menšinovým jazykom, ale aj deti, ktoré čelia prekážkam v komunikácii z iných dôvodov a potrebujú podporu inej osoby, aby rozumeli a boli pochopené.

2.4 Širšie zohľadnenie práv detí

Okrem vyššie uvedených procesných záruk má prístup založený na právach dieťaťa aj ďalšie dôležité dôsledky pre zaobchádzanie s deťmi v konflikte so zákonom. Vyžaduje si to prístup k situácii dieťaťa z hľadiska jeho práv. To neznamena, že systém spravodlivosti pre deti nemôže nikdy zasahovať do života dieťaťa, a to ani bez jeho súhlasu, ale takýto zásah by nemal zhoršovať porušovanie práv dieťaťa, ktorému už dieťa bolo vystavené, v súlade so zásadami vzájomnej závislosti a nedeliteľnosti ľudských práv.¹¹⁰ Tieto porušenia môžu mať štrukturálnu povahu a súvisieť s tým, že štát nezabezpečil dieťaťu základné podmienky pre dôstojný život (pozri oddiel 2.1.4 vyššie), základné a sociálne determinanty zdravia¹¹¹ a nesplnil svoje ďalšie povinnosti vyplývajúce z práv dieťaťa.

Výbor CRC zdôraznil, že v niektorých situáciách sú potrebné štrukturálne opatrenia, ktoré ovplyvnia prostredie dieťaťa, najmä vo svojom všeobecnom komentári č. 21 o deťoch z ulice. Výbor **vyzval na prijatie štrukturálnych opatrení, ktoré by deťom poskytli príležitosti na uplatňovanie ich práv na rovnakom základe s ostatnými**, aj keď zostanú na ulici.¹¹² To znamená napríklad hľadanie nových- neštandardných- vzdelávacích príležitostí, ktoré by mohli sprístupniť vzdelanie deťom s väzbou na ulicu, alebo odstránenie prekážok, ktorým tieto deti môžu čeliť pri prístupe k zdravotným službám.¹¹³ Výbor zdôraznil povinnosť zabezpečiť práva detí prispôbením ich prostredia (pozri vyššie koncept inkluzívnej rovnosti), a nie „prispôbením“ dieťaťa.

Potenciál systému spravodlivosti pre deti prijímať štrukturálne opatrenia môže byť obmedzený, keďže sa zaoberá prípadmi konkrétnych detí a zvyčajne nemá právomoc ukladať povinnosti nikomu inému ako obžalovanému a v prípade niektorých vnútroštátnych jurisdikcií jeho rodičom alebo opatrovateľom. **Pochopenie štrukturálnych rozmerov prípadu dieťaťa je však dôležité, pretože zabráňuje tomu, aby opatrenie uložené dieťaťu zhoršilo štrukturálne porušovanie ľudských práv, ktorého je dieťa obeťou.**

Zbavenie osobnej slobody

Podľa ICCPR a EDĽP má každý vrátane detí právo na osobnú slobodu a bezpečnosť¹¹⁴, ako aj právo nebyť svojvoľne zadržaný/zaistený/zatknutý alebo umiestnený do detencie a právo nebyť zbavený osobnej slobody inak ako z dôvodov a postupom ustanoveným zákonom.¹¹⁵ Každý, kto je zbav-

¹⁰⁸ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24* o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 64.

¹⁰⁹ *Tamtiež*, ods. 65.

¹¹⁰ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 5* o všeobecných vykonávacích opatreniach Dohovoru o právach dieťaťa (články 4, 42 a 44 ods. 6), UN Doc. CRC/C/GC/2003/5 (2003), ods. 6.

¹¹¹ Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva uviedol tieto príklady základných determinantov zdravia: „prístup k bezpečnej a pitnej vode, primerané zásobovanie bezpečnými potravinami, výživa a bývanie, zdravé pracovné a environmentálne podmienky a prístup k vzdelaniu a informáciám o zdraví vrátane sexuálneho a reprodukčného zdravia.“ – Výbor OSN pre hospodárske, sociálne a kultúrne práva, *Všeobecný komentár č. 14* o práve na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň zdravia (článok 12 Medzinárodného paktu o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach), E/C.12/2000/4 (2000), ods. 11.

¹¹² Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21* o deťoch s väzbou na ulicu, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 54.

¹¹³ *Tamtiež*, ods. 53.

¹¹⁴ Článok 5 EDĽP; článok 9 ICCPR; článok 6 Charty základných práv Európskej únie.

¹¹⁵ Článok 9 ods. 1 ICCPR.

ený osobnej slobody zadržaním/zaistením/zatknutím alebo umiestnením do detencie, má právo na konanie pred súdom, v ktorom súd bezodkladne posúdi zákonnosť jeho zadržania a nariadi jeho prepustenie, pokiaľ zadržanie nebolo vykonané zo zákonných dôvodov.¹¹⁶

Každý, kto je zadržaný/zaistený/zatknutý, by mal byť okamžite informovaný v jazyku, ktorému rozumie, o dôvodoch svojho zadržania/zaistenia/zatknutia a o všetkých obvineniach voči nemu.¹¹⁷

Ďalšie záruky proti svojvoľnému zadržaniu by sa mali vzťahovať na deti a iné osoby so zvláštnou zraniteľnosťou. Aby tieto osoby mohli využívať takúto ochranu, je dôležité, aby mali prístup k posúdeniu svojej zraniteľnosti a boli informované o príslušných postupoch.¹¹⁸ Nedostatok proaktívnych opatrení a oneskorenie pri posudzovaní zraniteľnosti môžu vyvolať vážne pochybnosti o tom, či verejné orgány konajú v dobrej viere.¹¹⁹

Detencia osôb, ktoré možno považovať za zraniteľné z dôvodu ich veku, zdravotného stavu alebo životných skúseností, môže mať v závislosti od konkrétnych okolností prípadu za následok kruté, neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie.¹²⁰ Medzi takto zraniteľné osoby patria najmä deti.¹²¹

So všetkými osobami zbavenými osobnej slobody sa musí zaobchádzať ľudsky a s rešpektom k prirodzenej dôstojnosti ľudských bytostí.¹²² Obvinené deti musia byť oddelené od dospelých a ich prípad musí byť rozhodnutý čo najrýchlejšie.¹²³ Deťom by sa malo poskytnúť zaobchádzanie zodpovedajúce ich veku a právnenému postaveniu.¹²⁴

V článku 37 CRC sú stanovené dôležité zásady pozbavenia osobnej slobody, procesné práva každého dieťaťa zbaveného osobnej slobody, ako aj ustanovenia týkajúce sa zaobchádzania s deťmi zbavenými osobnej slobody a podmienok, v ktorých sú držané. Správne uplatňovanie tohto ustanovenia závisí od pochopenia pojmu zbavenia osobnej slobody. Najmä v kontexte systému spravodlivosti pre deti je potrebné poznamenať, že odňatie slobody detí môže mať rôzne formy a sledovať rôzne ciele. Odňatie slobody by sa teda nemalo chápať úzko v tom zmysle, že zahŕňa len zadržanie dieťaťa ako trest, ale aj situácie, keď je dieťa umiestnené do špecifického prostredia na jeho „ochranu“ alebo „vzdelávanie“. Tento záver je v súlade s nedávnou globálnou štúdiou OSN o deťoch zbavených slobody, ktorá vychádza z definície formulovanej v Opčnom protokole k Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu¹²⁵ a v Pravidlách OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody (Havanské pravidlá)¹²⁶: „Pojem „zbavenie slobody“ znamená akúkoľvek formu zadržania alebo uväznenia alebo umiestnenia dieťaťa do verejného alebo súkromného zariadenia, z ktorého dieťa nemôže slobodne odísť, a to buď na základe príkazu vydaného orgánom verejnej moci alebo na jeho podnet, alebo so súhlasom alebo tichým súhlasom orgánu verejnej moci, (...).“

Táto definícia je dostatočne široká na to, aby zahŕňala umiestnenie dieťaťa na trestné aj opatrovnícke účely. Výbor OSN pre ľudské práva a Európsky súd pre ľudské práva zaujali rovnaké stanovisko k rozsahu pozbavenia osobnej slobody.¹²⁷

Výbor CRC vo svojom všeobecnom komentári č. 24 upozornil zmluvné štáty na správu osobitného spravodajcu OSN pre právo na zdravie z roku 2018 o vzťahu medzi zbavením osobnej slobody a právom na zdravie. Osobitný spravodajca sa vyslovil za širokú definíciu odňatia slobody z dôvodu duševného zdravia.¹²⁸ Okrem toho definoval obmedzenia voľného pohybu ako „termín, ktorý sa

¹¹⁶ Článok 9 ods. 4 ICCPR.

¹¹⁷ Článok 5 ods. 2 EDĽP.

¹¹⁸ Pozri *Thimothawes proti Belgicku*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 18. septembra 2017, sťažnosť č. 39061/11.

¹¹⁹ Pozri *Abdullahi Elmi a Aweys Abubakar proti Malte*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 22. novembra 2016, sťažnosti č. 25794/13 a 28151/13.

¹²⁰ Zakazuje to článok 3 EDĽP, článok 7 ICCPR a Dohovor OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu.

¹²¹ *Rahimi proti Grécku*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 5. apríla 2011, sťažnosť č. 8687/08; *Popov proti Francúzku*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudské práva z 19. januára 2012, sťažnosti č. 39472/07 a 39474/07.

¹²² Článok 10 ods. 1 ICCPR.

¹²³ Článok 10 ods. 1 ICCPR.

¹²⁴ Článok 10 ods. 3 ICCPR.

¹²⁵ Opčný protokol k Dohovoru OSN proti mučeniu a inému krutému, neľudskému alebo ponižujúcemu zaobchádzaniu alebo trestaniu (OPCAT), článok 4 ods. 2.

¹²⁶ *Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody (Havanské pravidlá)* prijaté rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. 45/113 z 14. decembra 1990, článok 11 písm. b).

¹²⁷ Výbor OSN pre ľudské práva, *Všeobecný komentár č. 35 o článku 9 (sloboda a bezpečnosť osoby)*, CCPR/C/GC/35 (2014), ods. 5 a 6.

¹²⁸ „Zbavenie osobnej slobody je právny pojem a zahŕňa závažné obmedzenie pohybu v priestore, ktorý je menší ako pri iných formách zásahu do slobody pohybu. Mal by byť založený na súdom rozhodnutí a je uložený bez slobodného súhlasu zadrživanej osoby. Detencia sama osebe nie je zakázaná, ale musí byť zákonná a nesmie byť svojvoľná. Zbavenie osobnej slobody môže mať mnoho foriem vrátane policajného zadržania, vyšetrovacej väzby, uväznenie po vynesení rozsudku, domáceho väzenia a administratívnej detencie, ako aj nedobrovoľnej hospitalizácie a ústavnej starostlivosti o deti, o ktorých sa rozhoduje vo formálnom konaní.“ – Osobitný spravodajca OSN pre právo na zdravie, Dainius Pūras, Zbavenie osobnej slobody a právo na zdravie, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. apríla 2018, ods. 4.

bežne používa v zdravotníctve a sociálnej starostlivosti na označenie fyzického obmedzenia osoby vo vymedzenom priestore na základe lekárskeho alebo sociálneho odporúčania¹²⁹. Osobitný spravodajca s odkazom na Princípy a usmernenia OSN o prostriedkoch nápravy a postupoch týkajúcich sa práva každého, kto bol zbavený osobnej slobody, na súdny prieskum¹³⁰ zdôraznil, že niektoré formy obmedzenia voľného pohybu vrátane umiestnenia v nemocniciach a psychiatrických alebo iných zdravotníckych zariadeniach môžu predstavovať faktické zbavenie osobnej slobody.¹³¹

V tejto súvislosti osobitný spravodajca odmietol, že by pozbavenie slobody alebo obmedzenie slobody pohybu mohlo niekedy sledovať terapeutický účel: "Centrá na zadržiavanie alebo obmedzenie slobody pohybu nie sú terapeutickým prostredím. Vo svojej predchádzajúcej správe osobitný spravodajca identifikoval základné determinanty práva na duševné zdravie, vrátane vytvárania a udržiavania nenásilných, rešpektujúcich a zdravých vzťahov v rodinách, komunitách a širšej spoločnosti.¹³² Ak je osoba zadržiavaná alebo obmedzená na slobode pohybu a je obklopená personálom, ktorého úlohou je obmedziť jej slobodu, je ťažké nadviazať takéto vzťahy, čo bráni plnému a účinnému uplatňovaniu práva na duševné zdravie.¹³³ Aj keď sa v dobrej viere snažíme vytvoriť silnú kultúru rešpektu a starostlivosti, násilie a ponižovanie vždy pretrvávajú a negatívne ovplyvňujú rozvoj zdravých vzťahov."¹³⁴

Nedávno zverejnená Globálna štúdia OSN o deťoch zbavených osobnej slobody¹³⁵ zaujala veľmi podobný postoj a zbavenie osobnej slobody dieťaťa označila za „zbavenie detstva“.¹³⁶ Globálna štúdia tiež nesúhlasí s tým, že odňatie osobnej slobody môže slúžiť na terapeutické účely alebo na účely starostlivosti: „Výskum uskutočnený pre túto štúdiu a priame skúsenosti nezávislého experta ako bývalého osobitného spravodajcu pre mučenie jasne ukazujú, že deti by nemali byť umiestňované do ústavov na účely poskytovania starostlivosti, ochrany, vzdelávania, rehabilitácie alebo liečby, pretože to nemôže nahradiť výhody možnosti vyrastať v rodine alebo v rodinnom prostredí v rámci komunity.“¹³⁷ Štúdia preto odporúča, aby štáty rešpektovali a chránili práva detí tým, že výrazne znížia počet detí zbavených osobnej slobody. Odporúča odklony, deinštitucionalizáciu, zrušenie možnosti zadržania v kontexte migrácie a namiesto zbavovania detí osobnej slobody uplatňovanie takých riešení, ktoré nie sú spojené so zadržiavaním.

Výbor CRC tiež odporúča, aby žiadne dieťa nebolo zbavené osobnej slobody, pokiaľ neexistuje reálne ohrozenie verejnej bezpečnosti alebo verejného zdravia, a nabáda štáty, aby stanovili vekovú hranicu, pod ktorú deti nemôžu byť zbavené osobnej slobody, napríklad 16 rokov. Výbor ďalej zdôrazňuje, že „[k]aždé dieťa zbavené osobnej slobody má právo na rýchly prístup k právnej alebo inej vhodnej pomoci, ako aj právo odvolať sa na súd alebo iný príslušný, nezávislý a nestranný orgán proti rozhodnutiu o jeho zbavení slobody a v každom takomto prípade na urýchlené rozhodnutie.“¹³⁸

¹²⁹ *Tamtiež*, ods. 5.

¹³⁰ Pracovná skupina OSN pre svojvoľnou detenciu (WGAD), *Princípy a usmernenia OSN o prostriedkoch nápravy a postupoch týkajúcich sa práva každého, kto bol zbavený osobnej slobody, na súdne preskúmanie*, UN Doc. A/HRC/30/37, 29. apríla 2015, ods. 9.

¹³¹ Osobitný spravodajca OSN pre právo na zdravie, Dainius Pūras, *Zbavenie osobnej slobody a právo na zdravie*, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. apríla 2018, ods. 6.

¹³² Osobitný spravodajca OSN pre právo na zdravie, Dainius Pūras, *Právo na duševné zdravie*, 28. marca 2017.

¹³³ Peter Stastny, "Involuntary psychiatric interventions: a breach of the Hippocratic oath?" *Ethical Human Sciences and Services*, roč. 2, č. 1 (jar, 2000).

¹³⁴ Osobitný spravodajca OSN pre právo na zdravie, Dainius Pūras, *Zbavenie osobnej slobody a právo na zdravie*, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. apríla 2018, ods. 33.

¹³⁵ *Záverečná súhrnná správa o Globálnej štúdii OSN o deťoch zbavených slobody*, A/74/136, 11. júla 2019.

¹³⁶ *Tamtiež*, ods. 3.

¹³⁷ *Tamtiež*, ods. 65.

¹³⁸ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 89.

III. Právo dieťaťa na individuálne posúdenie

Ako je uvedené vyššie, keď je dieťa v kontakte so systémom spravodlivosti pre deti, musia sa dodržiavať všetky jeho práva a dieťa musí mať prístup ku všetkým týmto právam vrátane procesných práv. Najlepší záujem dieťaťa, nediskriminácia a právo byť vypočutý sú kľúčovými hlavnými zásadami, ktorými sa musia riadiť všetky činnosti týkajúce sa detí v celom systéme spravodlivosti pre deti.

Každé dieťa je iné, má iné potreby a zraniteľné miesta, ktoré je tiež potrebné individuálne zohľadniť. Preto je potrebné vykonať individuálne posúdenie, ktoré **zmapuje osobitné potreby detí** týkajúce sa ochrany, vzdelávania a sociálnej integrácie¹³⁹, aby sa konanie čo najlepšie prispôbilo špecifikám a potrebám detí. **Aktívna účasť dieťaťa na individuálnom posúdení** je tiež nevyhnutnou podmienkou jeho praktickej a účinnej účasti na celom konaní.

1. Európske právo a individuálne posúdenie v smernici 2016/800

Pre členské štáty Európskej únie Charta základných práv Európskej únie okrem iného stanovuje, že deti majú právo na ochranu a starostlivosť, právo slobodne vyjadrovať svoje názory a právo na to, aby sa pri všetkých činnostiach týkajúcich sa detí, či už vykonávaných verejnými orgánmi alebo súkromnými inštitúciami, zohľadňovali predovšetkým ich najlepšie záujmy.¹⁴⁰ Všetky európske právne predpisy by mali byť v súlade s Chartou.

V decembri 2016 Európsky parlament a Rada Európskej únie prijali Smernicu (EÚ) o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní (ďalej len „Smernica“). Smernica je súčasťou plánu na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní v celej Európe¹⁴¹ a je jednou zo šiestich smerníc, ktoré postupne nadobudli účinnosť od roku 2010. Je právne záväzná pre členské štáty EÚ a od júna 2019 by sa mala transponovať do vnútroštátnych zákonov a predpisov.¹⁴²

Cieľom smernice je zabezpečiť účinnú ochranu práv detí podozrivých alebo obvinených z porušenia zákona v celej Európskej únii.¹⁴³ Dôležitým základom smernice je uznanie (procesných) práv a záruk pre deti a podpora dôvery medzi členskými štátmi v tejto oblasti.¹⁴⁴

Smernica výslovne zaručuje „právo na individuálne posúdenie“. Podľa článku 7 by deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, mali byť subjektmi individuálneho posúdenia, ktoré umožní komplexný pohľad na potreby, vyspelosť a okolnosti dieťaťa.¹⁴⁵

Posúdenie by sa malo vykonať včas a v čo najskoršom vhodnom štádiu konania,¹⁴⁶ najlepšie v čase zadržania alebo pred tým, ako sa dieťa dostaví na súd, za maximálnej účasti dieťaťa, kvalifikovaným personálom a podľa možnosti na základe multidisciplinárneho prístupu.¹⁴⁷ Za posúdenie a vypracovanie správy by mali byť zodpovední vyšskolení odborníci, ako sú sociálni pracovníci, psychológovia, policajti a probační úradníci. Do tohto procesu by mali byť zapojení aj právnicki, rodičia a iné osoby oprávnené konať v mene dieťaťa.

V preambule Smernice sa uvádza, že pri individuálnom posúdení by sa mala zohľadniť najmä osobnosť a vyspelosť dieťaťa, jeho ekonomické, sociálne a rodinné zázemie vrátane prostredia, v ktorom žije, ako aj osobitné zraniteľnosti dieťaťa, ako je napríklad mentálne postihnutie¹⁴⁸ a komunikačné ťažkosti.¹⁴⁹ Ak sa upustí od individuálneho posúdenia, musí sa preukázať, že je to v najlepšom záujme dieťaťa.¹⁵⁰

Individuálne posúdenie by sa malo prispôbiť okolnostiam prípadu, napríklad závažnosti trestného

¹³⁹ Smernica Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) 2016/800 z 11. mája 2016 o procesných zárukách pre deti, ktoré sú podozrivými alebo obvinenými osobami v trestnom konaní, Úradný vestník Európskej únie, článok 7 ods. 1.

¹⁴⁰ Článok 24 ods. 1 a 2 Charty základných práv Európskej únie.

¹⁴¹ Uznesenie Rady z 30. novembra 2009 o pláne na posilnenie procesných práv podozrivých alebo obvinených osôb v trestnom konaní, 2009/C 295/01.

¹⁴² S výnimkou Spojeného kráľovstva, Írska a Dánska, ktoré sa na prijatí smernice nezúčastnili a nie sú ňou viazané ani nepodliehajú jej uplatňovaniu. Pozri Smernicu (EÚ) 2016/800/EU, body 69 a 70.

¹⁴³ Smernica sa vzťahuje aj na osoby, ktoré dosiahli vek 18 rokov neskôr v priebehu konania, ak je uplatnenie tejto smernice alebo jej príslušných ustanovení vhodné vzhľadom na všetky okolnosti prípadu. Členské štáty môžu rozhodnúť, že smernica sa už neuplatňuje, keď dotknutá osoba dosiahne vek 21 rokov (Smernica 2016/800, článok 2 ods. 3).

¹⁴⁴ Návrh smernice Európskeho parlamentu a Rady o procesných zárukách pre deti podozrivé alebo obvinené v trestnom konaní, 2013/0408 (COD), 27. novembra 2013; Smernica (EÚ) 2016/800, bod 67.

¹⁴⁵ Smernica (EÚ) 2016/800, článok 7 ods. 1 a 7 ods. 2.

¹⁴⁶ Smernica (EÚ) 2016/800, článok 7 ods. 5.

¹⁴⁷ Smernica (EÚ) 2016/800, článok 7 ods. 7.

¹⁴⁸ Odchyľujeme sa od oficiálneho slovenského prekladu, pretože tento preklad považujeme za presnejší.

¹⁴⁹ Smernica (EÚ) 2016/800, bod 36.

¹⁵⁰ Smernica (EÚ) 2016/800, článok 7 ods. 9.

činu, z ktorého je dieťa podozrivé, a opatreniam, ktoré sa dieťaťu môžu uložiť. Individuálne posúdenie vykonané v nedávnej minulosti sa môže použiť len vtedy, ak bolo aktualizované.¹⁵¹

Článok 7 ods. 4 Smernice stanovuje, že individuálne posúdenie slúži na:

- rozhodovanie o tom, či sa majú prijať nejaké osobitné opatrenia v prospech dieťaťa;
- posudzovanie vhodnosti a účinnosti preventívnych opatrení týkajúcich sa dieťaťa;
- prijatie rozhodnutia alebo stanovenie postupu v trestnom konaní, a to aj pri rozhodovaní o treste.

Posúdenie sa teda môže použiť na rozhodnutie o tom, či a v akom rozsahu môžu deti počas konania potrebovať osobitné opatrenia, do akej miery sú trestne zodpovedné a aké tresty alebo výchovné opatrenia budú primerané.¹⁵²

2. Individuálne posúdenie v medzinárodných normách v oblasti ľudských práv

Právo dieťaťa v konflikte so zákonom je zakotvené aj vo viacerých ďalších medzinárodných dokumentoch. **Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach** (ICCPR) stanovuje, že v trestnom konaní proti mladistvým sa zohľadňuje ich vek a skutočnosť, že je žiaduce usilovať sa o ich nápravu.¹⁵³ Priamo vo vzťahu k deťom sa v Štandardných minimálnych pravidlách OSN pre výkon súdnictva nad mladistvými („Pekinské pravidlá“) odporúča, aby sa pred prijatím konečného rozhodnutia príslušným orgánom **zohľadnilo zázemie dieťaťa a pomery, v ktorých dieťa žije**. Na tento účel by mali byť k dispozícii príslušné sociálne služby, ktoré vypracujú správu.¹⁵⁴ Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody („Havanské pravidlá“) zdôrazňujú, že po prijatí do miesta zadržania musí byť dieťa čo najskôr vypočuté a musí byť vypracovaná psychologická a sociálna správa, v ktorej sa uvedú skutočnosti dôležité pre konkrétny druh a úroveň požadovanej starostlivosti a programov.¹⁵⁵ Podľa výboru CRC sa „podporuje individuálne hodnotenie detí (...).“¹⁵⁶

Na úrovni Rady Európy bol význam individuálneho posúdenia a prispôbených postupov prvýkrát uznaný v sérii rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva týkajúcich sa práva maloletých na spravodlivý proces.¹⁵⁷ V rámci tohto práva Súd posudzoval otázku, či existujú dostatočné záruky práva obvineného na účinnú účasť [na konaní]. V konkrétnych prípadoch týkajúcich sa maloletých, konkrétne vo veciach *T. a V. proti Spojenému kráľovstvu a S. C. proti Spojenému kráľovstvu*, Súd rozhodol, že individuálne posúdenie je potrebné na podporu **porozumenia a účinnej účasti dieťaťa na trestnom konaní**. Na tento účel sa s dieťaťom obvineným z trestného činu musí zaobchádzať spôsobom, ktorý zohľadňuje jeho vek, úroveň vyspelosti a jeho intelektuálne schopnosti a emocionálnu zrelosť.¹⁵⁸ Vo veci *Blokhin proti Rusku* Súd uviedol, že orgány verejnej moci musia postupovať s plným ohľadom na vek dieťaťa, jeho vyspelosť, intelektuálne schopnosti a emocionálnu zrelosť od prvej fázy zapojenia dieťaťa do trestného vyšetrovania.¹⁵⁹

Odporúčanie CM/Rec (2008)11 Výboru ministrov Rady Európy vyžaduje individuálne posúdenie počas výkonu verejnoprospešnej činnosti a podobných opatrení¹⁶⁰, ako aj pozbavenia osobnej slobody. V druhom prípade sa od inštitúcií vyžaduje, aby prijali systém posudzovania mladistvých, ktorý umožní umiestnenie podľa ich potrieb v oblasti vzdelávania, rozvoja a bezpečnosti.¹⁶¹

Treba však poznamenať, že citované Odporúčania Výboru ministrov Rady Európy nemusia byť úplne v súlade so CRC a Dohovorom OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Z hľadiska práv osôb so zdravotným postihnutím sú založené skôr na medicínskom modeli zdravotného postihnutia ako na ľudskoprávnom modeli. Dobré to ilustruje napríklad pravidlo 57, v ktorom sa uvádza, že „mladiství, ktorí trpia duševnou chorobou a ktorí by mali byť zbavení osobnej slobody, by mali byť držaní v ústavoch pre duševne chorých“, čo je v rozpore s článkom 14 Dohovoru OSN o právach osôb so zdravotným postihnutím. Požiadavka vytvoriť systém rôznych zariadení pre deti s cieľom umiestniť deti podľa ich potrieb v oblasti vzdelávania, rozvoja a bezpečnosti môže byť problematická aj z hľadiska CRC. Opatrenie pozbavenia osobnej slobody by malo byť podľa CRC prísne obmedzené a

¹⁵¹ Smernica (EÚ) 2016/800, bod 37.

¹⁵² Smernica (EÚ) 2016/800, bod 35.

¹⁵³ Článok 14 ods. 4 ICCPR.

¹⁵⁴ *Štandardné minimálne pravidlá OSN pre výkon súdnictva nad mladistvými (Pekinské pravidlá)*, prijaté rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. 40/33 z 29. novembra 1985, A/RES/40/33, článok 16 ods. 1.

¹⁵⁵ *Pravidlá OSN na ochranu mladistvých zbavených slobody (Havanské pravidlá)* prijaté rezolúciou Valného zhromaždenia OSN č. 45/113 z 14. decembra 1990, článok 27.

¹⁵⁶ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 109.

¹⁵⁷ Článok 6 EDLP.

¹⁵⁸ *T. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudská práva z 16. decembra 1999, sťažnosť č. 24724/94, ods. 84-85; *V. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Veľkej komory Európskeho súdu pre ľudská práva z 16. decembra 1999, sťažnosť č. 24888/94, ods. 85-86; *S. C. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 15. júna 2004, sťažnosť č. 60958/00, ods. 28-29.

¹⁵⁹ *Blokhin proti Rusku*, ods. 195.

¹⁶⁰ Pravidlo 39.1, *Odporúčanie CM/Rec (2008)11*.

¹⁶¹ Tamtiež, Pravidlo 61.

malo by sa používať len ako posledná možnosť.¹⁶²

Štáty by sa preto mali zamerať na stratégie na zníženie závislosti od zbavenia osobnej slobody ako reakcie na trestnú činnosť detí, a nie na vytváranie systému špecializovaných inštitúcií, v ktorých môžu byť deti zbavené slobody, „podľa ich potrieb”.¹⁶³ V prípade detí, ktoré sú zbavené osobnej slobody v súlade s pravidlom poslednej možnosti, je potrebné rozvíjať schopnosť inštitúcií, v ktorých sú deti umiestnené, prispôbiť sa individuálnym potrebám každého dieťaťa, ktoré je tam umiestnené.

Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí z roku 2010 tiež zahŕňajú individuálne posúdenie ako súčasť základných prvkov súdnictva zohľadňujúceho potreby detí. Posúdenie je dôležité na komplexné pochopenie dieťaťa, ako aj na získanie informácií o jeho právnej, psychologickú, sociálnej, emocionálnej, fyzickej a kognitívnej situácii.¹⁶⁴ Mal by sa vytvoriť spoločný rámec posudzovania pre širokú škálu odborníkov, ktorí pracujú pre deti alebo s deťmi počas konaní, na ktorých sa dieťa zúčastňuje alebo ktoré sa dieťaťa týkajú.¹⁶⁵ Ako sa uvádza vyššie, kľúčovým bodom tohto rámca je, že je v súlade so zásadami prístupu založeného na právach.

Za zmienku stojí aj odporúčanie Výboru ministrov Rady Európy (2018) 8 o restoratívnej justícii v trestných veciach, hoci sa netýka výlučne spravodlivosti pre deti, pretože systém spravodlivosti pre deti, ktorý je v súlade s CRC, by mal podporovať restoratívnu justíciu ako jeden zo svojich základných princípov.¹⁶⁶ V odporúčaní sa uvádza „posúdenie rizika” v súvislosti s prípravou na použitie restoratívnych opatrení.¹⁶⁷ Toto posúdenie rizika sa týka požiadavky zabezpečiť nestrannosť, dôstojnosť strán a ich účinné zapojenie.¹⁶⁸

3. Individuálne posúdenie v Českej republike a na Slovensku

3.1. Historické korene individuálneho posúdenia

Určitá forma individuálneho posúdenia je neoddeliteľnou súčasťou systému súdnictva pre deti v Českej republike a na Slovensku od jeho počiatkov na prelome 19. a 20. storočia. Český a slovenský systém súdnictva pre deti má spoločné korene vzhľadom na spoločnú históriu oboch krajín, ktoré boli do roku 1992 jedným štátom.

Základy osobitného systému pre deti a mladistvých podozrivých, obvinených alebo uznaných vinnými z trestného činu vymedzeného trestným zákonom boli položené zákonom č. 48/1931 Zb. z. a n. o trestnom súdnictve nad mládežou, prijatým a platným od roku 1931.

¹⁶² Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 19, 73, 77 a 82.

¹⁶³ Samotný Výbor CRC sa vo svojom Všeobecnom komentári č. 24 odvoláva na správu osobitného spravodajcu OSN pre právo na zdravie Dainiusa Pūrasa o odňatí slobody a práve na zdravie. - *Výbor CRC, Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 82. Osobitný spravodajca OSN v nej zdôraznil, že „rozsah a závažnosť utrpenia detí v detencii a obmedzenie ich slobody pohybu si vyžadujú globálny záväzok zrušiť detské väznice a veľké zariadenia starostlivosti a zároveň zvýšiť investície do komunitných služieb. (...) Dopad nápravných zariadení ďaleko presahuje obmedzenie fyzickej slobody detí; hlboko a negatívne ovplyvňuje ich duševnú pohodu a potenciál psychologického a kognitívneho rastu. Dôkazy z výskumov ukazujú, že zadržiavanie migrantov zhoršuje už existujúcu traumu detí. Pre niektorých je to najhoršia skúsenosť v ich živote. (...) Umiestňovanie detí na samoty a ponížujúce a zneuctujúce podmienky zadržiavania označil osobitný spravodajca OSN za psychické násilie. Mnohé iné formy každodenného „organizovaného poškodzovania” sú páchané rovnako škodlivými prostriedkami. Tvorivosť, komunikácia, spánok, bdenie, hra, učenie, odpočinok, socializácia a vzťahy detí sú v detenčných zariadeniach povinne kontrolované a priestupky sa trestajú, zatiaľ čo tí, ktorí trestajú, sú beztrestní. Každodenná deprivácia často dopĺňajú behaviorálne intervencie na „vyličenie” a „nápravu.” Takéto „liečebné” prístupy ďalej posilňujú predstavu problémového dieťaťa, ktoré „potrebuje nápravu”, a ignorujú skutočnosť, že sú potrebné zmeny, ktoré by riešili determinanty práva na zdravie, ako sú nerovnosti, chudoba, násilie a diskriminácia, najmä v prípade skupín v zraniteľných situáciách. To vedie k násilnému obmedzovaniu slobody pohybu detí, kde deti trpia. Tieto zjednodušené stratégie nie sú v súlade s právom na zdravie. Mechanizmy, ktorými sa deti v strese a zúfalstve vyrovnávajú so svojou situáciou a ktoré zahŕňajú útoky proti sebe a iným, spoločnosť a súdne a sociálne systémy vnímajú ako sebapoškodzujúce, protispoločenské a/alebo násilné činy. Škody spôsobené samotnými inštitúciami zostávajú často nepovšimnuté. Bez váhania možno konštatovať, že zadržiavanie detí je formou násillia. Dohovor o právach dieťaťa zakazuje používanie zadržiavania ako štandardnej stratégie. V budúcnosti musí stratégia založená na právach dieťaťa ďalej posilňovať predpoklad proti zadržiavaniu detí s cieľom jeho zrušenia.” – Osobitný spravodajca OSN pre právo na zdravie, Dainius Pūras, *Zbavenie osobnej slobody a právo na zdravie*, UN Doc. A/HRC/38/36, 10. apríla 2018, ods. 53, 62, 66-69.

¹⁶⁴ *Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí*, prijaté 17. novembra 2010, IV. A. 5. 16.

¹⁶⁵ *Tamtiež*, IV. A. 5. 17.

¹⁶⁶ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 74. Vo všeobecnom komentári č. 10 sa Výbor CRC v tejto súvislosti vyjadril ešte jednoznačnejšie a uviedol, že restoratívna justícia je neoddeliteľnou súčasťou najlepšieho záujmu dieťaťa. Pozri Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 10 o právach dieťaťa v systéme súdnictva pre mládež*, UN Doc. CRC/C/GC/10, ods. 10.

¹⁶⁷ Pravidlo 29, *Odporúčanie CM/Rec(2018) 8*.

¹⁶⁸ Pozri tiež pravidlá 46 a 47, *Odporúčanie CM/Rec(2018) 8*: „Restoratívna justícia by sa mala vykonávať nestranné, na základe skutkových okolností prípadu a potrieb a záujmov strán. Facilitátor by mal vždy rešpektovať dôstojnosť strán a zabezpečiť, aby sa k sebe správali so vzájomným rešpektom. Proces by sa mal vyhnúť dominancii jednej strany alebo facilitátora; proces by mal byť vedený s rovnakým záujmom o všetky strany; služby restoratívnej justície by mali byť zodpovedné za zabezpečenie bezpečného a príjemného prostredia pre restoratívny proces. Facilitátor by mal mať dostatok času na prípravu strán na ich účasť, mal by byť citlivý na prípadnú zraniteľnosť strán a mal by prerušiť restoratívny proces, ak je to potrebné na zaistenie bezpečnosti jednej alebo viacerých strán.”

Zohľadnenie individuálnych okolností dieťaťa bolo jednou zo zásad vtedajšieho systému trestného práva, ktorý bol vytvorený špeciálne pre deti.¹⁶⁹ Cieľom bolo nájsť pre dieťa najvhodnejšie opatrenie, ktoré by prispelo k jeho prevýchove. V prvých formách národného systému súdnictva pre deti bolo individuálne posúdenie priamo spojené s pozitivizmom a podporovalo rozvoj pozitivistických vied o človeku – medicíny vrátane psychiatrie, psychológie, pedagogiky atď.

Požiadavka individuálneho posúdenia dieťaťa bola obsiahnutá už v zákone č. 48/1931 Zb. z. a n. V tomto zákone sa výslovne uvádza:

„(1) V trestnom konaní sa včas a čo najdôkladnejšie zisťujú všetky osobné, rodinné a majetkové pomery mladistvého, ako aj všetky ďalšie okolnosti dôležité pre posúdenie opatrenia, ktoré má súd uplatniť (§ 5 ods. 3). Súd si má najmä vyžiadať správu od súdu pre mladistvých o týchto skutočnostiach a o tom, či je tomuto súdu známy nejaký prípad, v ktorom bolo upustené od potrestania alebo stíhania mladistvého.

(2) Súd môže vypočuť ako svedkov a znalcov osoby, ktorých výsluch považuje za žiaduci na účely zistenia pomerov mladistvého. Osoby, ktoré sú vzhľadom na svoj vzťah k obvinenému oprávnené odmietnuť vypovedať, tak nemôžu urobiť, ak ide len o zistenie osobných, rodinných a finančných pomerov mladistvého.“¹⁷⁰

Zákon ďalej stanovil:

„Ak vznikne dôvodná pochybnosť o úplnom duševnom alebo telesnom zdraví mladistvého alebo o jeho normálnom vývoji, súd ho dá vyšetriť podľa potreby a možností jedným alebo dvoma lekármi, ktorí sú odborníkmi na duševné choroby mladistvých.“¹⁷¹

Podobne ako v mnohých iných európskych krajinách boli ustanovenia prijaté začiatkom 30. rokov 20. storočia ovplyvnené predovšetkým sociálno-opatrovníckou paradigmou, a nie prístupom založeným na právach. Preto sa k deťom neprístupovalo ako k držiteľom práv, ako k nezávislým ľudským bytostiam obdareným prirodzenou ľudskou dôstojnosťou a schopnosťou prevziať individuálnu zodpovednosť za svoje činy a životy. Dieťa bolo vnímané skôr ako objekt, ktorý potrebuje výchovnú alebo inú starostlivosť a vedenie zo strany dospelých. Vyplýva to predovšetkým zo skutočnosti, že zákon nepredpokladal, že dieťa bude zapojené do procesu jeho individuálneho posúdenia alebo že individuálne posúdenie je relevantné pre zabezpečenie jeho práva na skutočnú a účinnú účasť v konaní. Posúdenie bolo vykonané len na účely určenia najvhodnejšieho opatrenia pre dieťa a toto určenie bolo vykonané pre dieťa, a nie s dieťaťom.

Dôvodová správa k zákonu č. 48/1931 Zb. z. a n. tento prístup vyjadruje celkom jasne, keď požaduje zhromažďovanie informácií od štátnych orgánov a verejných inštitúcií, vrátane matričných úradov, poručenského súdu, škôl, zariadení pre starostlivosť o mládež, registra trestov, obcí atď. Zhromažďovanie potrebných informácií mali vykonávať „orgány, ktoré sa na túto úlohu najlepšie hodia, a to pomocné zariadenia pre starostlivosť o mládež“. V dôsledku legislatívnych reforiem na prelome 40. a 50. rokov 20. storočia boli tieto pomocné inštitúcie nahradené administratívnymi úradmi zodpovednými za starostlivosť o deti, ktoré v oboch štátoch stále existujú ako orgány sociálnoprávnej ochrany detí.

Zákon č. 64/1956 Zb., o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok), ktorý nahradil zákon č. 87/1950 Zb., rozpracoval požiadavku individuálneho posudzovania do podoby, ktorá v podstate zodpovedá v súčasnosti platnej úprave právnych poriadkov Českej republiky aj Slovenskej republiky. Zákon č. 64/1956 Zb. vyžadoval, aby sa v trestnom konaní proti mladistvému „čo najdôkladnejšie“ zistili tieto skutočnosti:

- stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého;
- jeho povaha;
- jeho minulosť;
- jeho okolnosti a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný;
- jeho správanie po trestnom čine a
- okolnosti dôležité pre výber prostriedkov vhodných na jeho nápravu, najmä pre posúdenie, či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého.

Právomoc vypracovať individuálne posúdenie bola zverená orgánom starostlivosti o mládež napriek tomu, že súd mohol prijať posúdenie z iných zdrojov.¹⁷² V dôvodovej správe sa neuvádza žiadna zmienka o požiadavke individuálneho posúdenia mladistvých.

Zákon č. 141/1961 Zb. o trestnom konaní súdnom (trestný poriadok) obsahoval prakticky identické ustanovenie, ktoré vyžadovalo individuálne posúdenie mladistvého obvineného z porušenia

¹⁶⁹ Snahy o vytvorenie samostatných systémov trestného súdnictva pre deti v konflikte so zákonom sa objavili už koncom 19. storočia. Prvý súd pre mladistvých bol v Spojených štátoch zriadený v roku 1899. V prvej polovici 20. storočia došlo v západnej Európe k podobnému vývoju. V Československu bol v roku 1931 prijatý zákon o špecializovanom trestnom súdnictve pre deti.

¹⁷⁰ § 38 zákona č. 48/1931 Zb.

¹⁷¹ § 39 zákona č. 48/1931 Zb.

¹⁷² § 311 zákona č. 64/1956 Zb.

norium trestného práva. V porovnaní so zákonom č. 64/1956 Zb. boli len dva rozdiely: (1) rozsah individuálneho posúdenia bol rozšírený o požiadavku posúdiť správanie mladistvého nielen po spáchaní trestného činu, z ktorého bol obvinený, ale aj pred týmto trestným činom; a (2) zákon č. 141/1961 Zb. vychádzal z predpokladu, že mladistvý musí byť podrobený individuálnemu posúdeniu nielen pri posudzovaní, či mu má byť nariadená ochranná výchova, ale aj pri posudzovaní vhodnosti iných možných opatrení, ktoré by mohli byť mladistvému uložené.¹⁷³ Dôvodová správa prakticky len zopakovala zákonné ustanovenie a okrem toho nepridala žiadne ďalšie vysvetlenie jeho obsahu alebo účelu.

Uvedená právna úprava individuálneho posudzovania mladistvých, zakotvená v zákone č. 141/1961 Zb., zostala platná a účinná v Českej republike až do prijatia zákona č. 218/2003 Z. z. o zodpovednosti mládeže za protiprávne činy a o súdnictve vo veciach mládeže (ďalej len „zákon o súdnictve vo veciach mládeže“), ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2004, a na Slovensku až do prijatia zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku, ktorý nadobudol účinnosť 1. januára 2006. Ako už bolo uvedené, oba zákony boli inšpirované ustanoveniami zákona č. 141/1961 Zb., keďže znenie ich v súčasnosti platných ustanovení upravujúcich individuálne posudzovanie je veľmi podobné zneniu obsiahnutému v zákonoch z rokov 1956 a 1961. Táto skutočnosť je veľmi významná, pretože ukazuje, že filozofia, ktorou sa riadi individuálne posudzovanie v českom a slovenskom kontexte, sa od prijatia zákona č. 48/1931 Zb. nemusela až tak veľmi zmeniť a že individuálne posudzovanie a spôsob jeho realizácie v praxi môže byť stále silne ovplyvnený sociálno-opatrovníckym prístupom, na ktorom bol tento zákon založený. Táto filozofia však môže byť v rozpore s ľudskými právami dieťaťa a princípmi CRC

3.2 Individuálne posúdenie v Českej republike a na Slovensku

3.2.1 Právna úprava: Česká republika

Český systém súdnictva vo veciach mládeže je založený na modeli samostatného systému spravodlivosti pre deti. Tento systém upravuje zákon o súdnictve vo veciach mládeže, ktorý je samostatným zákonom k trestnému zákonníku¹⁷⁴ a trestnému poriadku.¹⁷⁵

Český systém súdnictva vo veciach mládeže zahŕňa deti mladšie ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti (15 rokov), ako aj mladistvých (15-18 rokov) a umožňuje vyvodiť zodpovednosť voči obom skupinám detí za ich protiprávne činy. Zodpovednosť detí mladších ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti za ich protiprávne konanie nie je „trestnou zodpovednosťou“, ale „zodpovednosťou za čin inak trestný“, a je formálne upravená ako občianskoprávna, a nie trestná. Zákon o súdnictve vo veciach mládeže však stanovuje určité kvázi trestné opatrenia, ktoré možno uložiť deťom, ktoré porušili normy trestného práva, a tieto opatrenia sa výrazne prekrývajú s opatreniami, ktoré možno uložiť trestne zodpovedným mladistvým, a zahŕňajú opatrenia, ktoré umožňujú, aby dieťa bolo zbavené osobnej slobody v uzavretom školskom alebo zdravotníckom zariadení. Okrem toho opatrenia dieťaťu ukladá súd pre mládež. Ide teda zrejme o úpravu, ktorá de facto spôsobuje trestnú zodpovednosť detí mladších ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti.¹⁷⁶

Trestná zodpovednosť mladistvých je postavená na modeli relatívnej trestnej zodpovednosti, ktorý umožňuje mladistvému preukázať, že v čase spáchania trestného činu nedosiahol takú rozumovú alebo mravnú vyspelosť, aby mohol byť trestne zodpovedný. V takom prípade mu možno buď uložiť ochranné opatrenie v trestnom konaní, alebo vyvodiť jeho zodpovednosť za čin inak trestný rovnako ako v prípade detí mladších ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti.¹⁷⁷

Zákon o súdnictve vo veciach mládeže z roku 2003 obsahuje dve ustanovenia upravujúce inštitút individuálneho posúdenia mladistvého. Všetci odborníci, s ktorými sme uskutočnili rozhovory v rámci prípravy týchto odporúčaní, či už sudcovia, prokurátori alebo advokáti, potvrdili, že v praxi sa medzi týmito ustanoveniami nerozlišuje.

Podľa týchto ustanovení musia orgány konajúce podľa tohto zákona zisťovať pomery dieťaťa v každom type konania. Zákon o súdnictve vo veciach mládeže vyžaduje, aby tieto orgány vo všetkých prípadoch objasňovali a dokazovali „obzvlášť starostlivo“:

- príčiny protiprávneho konania a
- skutočnosti dôležité pre posúdenie osobných, rodinných a iných pomerov dieťaťa.

¹⁷³ § 292 zákona č. 141/1961 Zb.

¹⁷⁴ Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

¹⁷⁵ Zákon č. 141/1961 Zb., trestní řád.

¹⁷⁶ Je potrebné poznamenať, že niektoré aspekty českého systému súdnictva v prípade detí mladších ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti sa považujú za rozporné s článkom 17 Európskej sociálnej charty (1961). Pozri [International Commission of Jurists \(ICJ\) proti Českej republike](#), meritórne rozhodnutie Európskeho výboru pre sociálne práva z 20. októbra 2020, sťažnosť č. 148/2017.

¹⁷⁷ Novela zákona o súdnictve vo veciach mládeže č. 41/2009 Sb. a jej dôvodová správa.

Na tento účel orgány konajúce podľa tohto zákona vykonávajú všetky šetrenia potrebné na získanie poznatkov o:

- osobnosti mladistvého;
- jeho doterajšom spôsobe života;
- prostriedkoch vhodných na jeho opätovné začlenenie do spoločnosti a zabránenie opakovaniu trestného činu.

Zákon ďalej vyžaduje čo najdôkladnejšie určenie:

- stupňa rozumového a mravného vývoja mladistvého,
- jeho povahy,
- pomerov a prostredia, v ktorom žil a bol vychovávaný,
- správania pred spáchaním trestného činu a po ňom, a
- ďalších okolností dôležitých pre výber prostriedkov vhodných na jeho nápravu vrátane toho, či a v akom rozsahu by sa malo uložiť výchovné opatrenie, ochranné opatrenie alebo trestné opatrenie.

Zákonné ustanovenia ďalej stanovujú právomoc orgánov konajúcich podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže požiadať v prípade potreby o vypracovanie správy o pomeroch mladistvého.¹⁷⁸ Správa sa podľa zákona označuje ako: "správa o osobných, rodinných a sociálnych pomeroch mladistvého a o jeho súčasnej životnej situácii; ďalej len „správa o pomeroch mladistvého“. Na rozdiel od vyššie uvedeného „bežného“ zisťovania pomerov musí mať správa podľa zákona písomnú formu. Zákon vyžaduje, aby obsahovala najmä:

- vek mladistvého;
- stupeň jeho vyspelosti;
- jeho postoj k protiprávnemu konaniu a jeho ochotu zabezpečiť náhradu spôsobenej škody a nahradiť prípadné ďalšie následky;
- rodinné pomery mladistvého vrátane jeho vzťahu s rodičmi;
- stupeň vplyvu rodičov na mladistvého;
- vzťah medzi mladistvým a jeho širšou rodinou a blízkym sociálnym okolím;
- záznamy o dochádzke mladistvého do školy, jeho správanie a výsledky v škole, a ak je zamestnaný, skutočnosti dôležité pre posúdenie správania mladistvého v zamestnaní;
- prehľad predchádzajúcich trestných činov mladistvého a opatrení, ktoré boli proti nemu prijaté, a opis ich vykonania vrátane spôsobu, akým sa mladistvý správal.

Na rozdiel od „bežného“ zisťovania pomerov mladistvého, správa o pomeroch mladistvého by mala podľa ustanovení zákona slúžiť nielen na určenie opatrenia, ktoré by sa malo mladistvému uložiť, ale aj na určenie ďalšieho postupu v konaní. Z dôvodovej správy k zákonu o súdnictve vo veciach mládeže je však zrejmé, že tento odkaz nesúvisí s myšlienkou spravodlivého procesu a potrebou zabezpečiť praktickú a účinnú účasť mladistvého na konaní, ale skôr s myšlienkou uplatňovania odklonov. Inými slovami, funkcia správy o pomeroch mladistvého, podobne ako funkcia „bežného“ zistenia pomerov, je koncipovaná len z hľadiska reakcie na protiprávne konanie dieťaťa, a nie z hľadiska základu zodpovednosti dieťaťa alebo z hľadiska zabezpečenia spravodlivého procesu prijatím procesných úprav, ktoré dieťa môže potrebovať.¹⁷⁹

3.2.1.1 Transpozícia Smernice do českého právneho poriadku

Transpozícia smernice do českého právneho poriadku nepriniesla žiadne významné zmeny v ustanoveniach upravujúcich individuálne posudzovanie mladistvého (a implicitne aj dieťaťa mladšieho ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti), ako je uvedené vyššie. Smernica bola transponovaná novelou zákona o súdnictve vo veciach mládeže č. 203/2019 Sb., ktorá nadobudla účinnosť 1. septembra 2019. Novela doplnila ustanovenia upravujúce individuálne posudzovanie mladistvého (dieťaťa mladšieho ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti) o nasledujúce aspekty:

- výslovnú požiadavku, aby sa individuálne posúdenie vykonalo nielen so zvláštnou starostlivosťou, ale aj „bez zbytočného odkladu“ (§ 55 ods. 1);
- požiadavku zapojiť do procesu individuálneho posúdenia zákonných zástupcov mladistvého alebo jeho opatrovníka, ak je to vhodné (§ 55 ods. 3 a § 56 ods. 2); zapojenie dieťaťa nie je výslovne uvedené, keďže zákonodarca ho považoval za prirodzenú súčasť individuálneho posúdenia, keďže to vykonávajú predovšetkým orgány sociálnoprávnej ochrany detí, ktoré vždy hovoria s dieťaťom;
- požiadavku opätovne vykonať individuálne posúdenie, ak možno odôvodnene predpokladať, že sa okolnosti mladistvého podstatne zmenili (§ 55 ods. 4 a § 56 ods. 4).

Dôvodová správa k novele dobre ilustruje, že všetky tieto zmeny považoval zákonodarca skôr za kozmetické než koncepčné. Zákonodarca v dôvodovej správe bez akejkoľvek hlbšej analýzy uvádza,

¹⁷⁸ § 56 zákona č. 218/2003 Sb.

¹⁷⁹ Svedčí o tom aj analýza správ o mladistvých vyžadovaných zákonom o súdnictve vo veciach mládeže, ktorú pre ministerstvo vnútra pripravili výskumníci z Inštitútu kriminológie a sociálnej prevencie. Analýza je k dispozícii na: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mladezi.aspx>.

že právo dieťaťa na individuálne posúdenie stanovené v článku 7 Smernice zodpovedá právnym ustanoveniam upravujúcim „získovanie pomerov“ a „správu o pomeroch mladistvého“. Rozsah práva dieťaťa na individuálne posúdenie je však podľa Smernice oveľa širší, keďže Smernica spája svoju funkciu nielen s hľadaním vhodnej reakcie na trestný čin, z ktorého je dieťa podozrivé, ale aj so zabezpečením spravodlivého procesu pre dieťa¹⁸⁰ a s posúdením rozsahu trestnej zodpovednosti dieťaťa.¹⁸¹ V dôvodovej správe sa však bez ďalšieho odôvodnenia uvádza len prvá z týchto funkcií.¹⁸² Všetky citované zmeny a doplnenia sú v dôvodovej správe prezentované len ako objasnenie toho, čo sa už uplatňuje, a nie ako zakotvenie nového pravidla. Je potrebné poznamenať, že text dôvodovej správy zodpovedá praktickému uplatňovaniu individuálneho posudzovania, ktoré sa od zavedenia Smernice nijako nezmenilo.

Zatiaľ neexistuje oficiálna správa Európskej únie, v ktorej by sa hodnotilo vykonávanie Smernice na vnútroštátnej úrovni, keďže podľa článku 25 má Komisia predložiť Európskemu parlamentu a Rade správu, v ktorej posúdi, do akej miery členské štáty prijali opatrenia na dosiahnutie súladu s touto smernicou, do 11. júna 2022.

Napriek tomu, že Česká republika nemá k dispozícii hodnotenie implementácie smernice priamo Európskou úniou, možno konštatovať, že:

- rozsah pôsobnosti článku 7 chápal český zákonodarcia príliš úzko, t. j. len vo vzťahu k otázke výberu najvhodnejšieho opatrenia, ktoré sa má dieťaťu uložiť;
- obsah článku 7 bol českým zákonodarcom chápaný v duchu tradičného sociálno-opatrovníckeho prístupu, pričom zákonodarcia mal za to, že právo dieťaťa na individuálne posúdenie už v českom právnom poriadku existovalo v podobe bežného „získovania pomerov“ a „správy o pomeroch maloletého“.¹⁸³ Takýto prístup k právu dieťaťa na individuálne posúdenie zbavuje inštitúciu praktickej možnosti chrániť hmotné a procesné práva dieťaťa v súlade s prístupom založeným na právach; individuálne posúdenie sa používa skôr ako dôkazný prostriedok v prospech aj v neprospech dieťaťa, čo odráža sociálno-opatrovnícky prístup k deťom;
- účasť dieťaťa na procese posudzovania nebola rozpracovaná, čo v praxi opäť zodpovedá sociálno-opatrovníckemu prístupu k deťom, podľa ktorého sa s deťmi zaobchádza skôr ako s objektmi starostlivosti a poradenstva než ako s držiteľmi práv (subjektmi práv).

3.2.2 Právna úprava: Slovensko

Na Slovensku sa neuplatňuje koncepcia samostatného súdnictva pre deti. Vnútroštátne právo však obsahuje niekoľko osobitných ustanovení týkajúcich sa mladistvých, a to z hľadiska trestného práva hmotného¹⁸⁴ aj procesného.¹⁸⁵ V praxi sa tento systém od českého líši len minimálne, najmä v oblasti individuálneho posudzovania mladistvých a jeho praktického uplatňovania.

Najdôležitejšie rozdiely medzi týmito dvoma systémami sú:

- **vek trestnej zodpovednosti:** na Slovensku sa deti stávajú trestne zodpovednými vo veku 14 rokov, v Českej republike vo veku 15 rokov.¹⁸⁶
- **koncepcia trestnej zodpovednosti mladistvých:** na Slovensku sa koncepcia relatívnej trestnej zodpovednosti, ktorá umožňuje mladistvému vyhnúť sa trestnej zodpovednosti, ak nedosiahol takú úroveň rozumovej a mravnej vyspelosti, aby bol schopný rozpoznať protiprávnosť svojho konania alebo ovládať svoje správanie, vzťahuje len na mladistvých vo veku 14 až 15 rokov.¹⁸⁷ V Českej republike sa tento pojem vzťahuje na celú kategóriu mladistvých do 18 rokov. Na Slovensku sa však duševná a mravná vyspelosť mladistvého vo veku 14-15

¹⁸⁰ Čl. 7 ods. 4 smernice stanovuje, že individuálne posúdenie slúži pri: „(...) c) prijímaní akéhokolvek rozhodnutia alebo stanovení postupu v trestnom konaní, a to aj pri rozhodovaní o treste.“

¹⁸¹ Pozri bod 35: „(...) ďalej na určenie toho, či a v akom rozsahu by bolo potrebné prijať osobitné opatrenia počas trestného konania, a na určenie rozsahu ich trestnej zodpovednosti a primeranosti konkrétneho trestu alebo výchovného opatrenia.“

¹⁸² „Objasnenie dôvodov, ktoré viedli mladistvého k spáchaniu trestného činu, ako aj osobných a rodinných pomerov mladistvého môže mať významný vplyv na vyriešenie prípadu prostredníctvom niektorej z foriem odklonu, ako aj na prípadné uloženie primeranej sankcie.“

¹⁸³ Tento záver potvrdzuje napr. jeden z autorov zákona o súdnictve vo veciach mládeže a bývalý predseda Najvyššieho súdu Pavel Šámal v článku o Smernici uvádza: „Je potrebné spomenúť aj českú právnu úpravu, ktorá vychádza zo základných princípov definovaných v § 3 zákona o súdnictve vo veciach mládeže a ustanovuje najmä dva druhy správ, a to v § 55 zákona o súdnictve vo veciach mládeže správu o zistení pomerov mladistvého a v § 56 zákona o súdnictve vo veciach mládeže správu o osobných, rodinných a sociálnych pomeroch a aktuálnej životnej situácii. V tejto súvislosti by bolo vhodné zvážiť zmenu a doplnenie, najmä pokiaľ ide o stanovenie lehoty na spracovanie správ, ktorá by mala byť najneskôr pred súdnym pojednávaním. Okrem toho by sa na prípravu správy mali podieľať osoby vykonávajúce rodičovskú zodpovednosť alebo iné vhodné osoby, ako aj odborníci. Mala by existovať aj možnosť preskúmať vhodnosť a účinnosť opatrení alebo rozhodnutí prijatých pred individuálnym posúdením v prípade vznesenia obvinenia bez individuálneho posúdenia.“ – Víz ŠÁMAL, P. K nové smernici o procesných zárukách pro děti, které jsou podezřelými nebo obviněnými osobami v trestním řízení. Právní prostor [online]. 28. 6. 2017 [cit. 2020-6-19]. K dispozícii na: <https://www.pravni prostor.cz/clanky/mezinarodni-a-evropske-pravo/k-no-ve-smernici-o-procesnich-zarukach-pro-deti-ktere-jsou-podezrelými-nebo-obviněnými-osobami-v-trestním-řízení>.

¹⁸⁴ §§ 94 – 121 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

¹⁸⁵ §§ 336 – 347 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁸⁶ § 94 ods. 1 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

¹⁸⁷ Tamtiež, § 95 ods. 1.

- rokov, povinne¹⁸⁸ posudzuje znaleckým skúmaním z odboru psychológie a psychiatrie,¹⁸⁹ zatiaľ čo v Českej republike sa psychologické a psychiatrické posúdenie mladistvého vykonáva len vtedy, ak existujú dôvodné pochybnosti o jeho duševnej alebo mravnej vyspelosti.
- **pojmem a rozsah „trestného činu“:** podľa slovenského práva sa čin mladistvého nemôže považovať za trestný, hoci zodpovedá skutku uvedenému v trestnom zákone, pokiaľ nejde o závažný čin.¹⁹⁰ Trestný zákon výslovne ustanovuje, že čin patriaci do kategórie prečinov¹⁹¹ nie je trestným činom, ak ho spáchala mladistvá osoba a ak je jeho závažnosť nepatrná. (Treba dodať, že rovnaké pravidlo platí pre dospelé osoby ako všeobecné pravidlo slovenského trestného práva¹⁹²); a
 - **neexistencia osobitného systému „kvázi trestnej“ zodpovednosti pre deti mladšie ako dolná hranica trestnej zodpovednosti, s výnimkou prípadov, keď je dieťaťu nariadená ochranná výchova.**¹⁹³ Na deti patriace do tejto kategórie sa však môžu vzťahovať reštriktívne opatrenia vrátane umiestnenia do uzavretého zariadenia v rámci verejnoprávneho (sociálnoprávneho) systému ochrany detí.¹⁹⁴

Proces individuálneho posudzovania je v slovenskom práve upravený prakticky rovnako ako v trestných kódexoch z rokov 1956 a 1961 (pozri vyššie). Podľa platného trestného poriadku sa v trestnom konaní proti mladistvému musia preukázať tieto skutočnosti:

- stupeň rozumového a mravného vývoja mladistvého;
- jeho povaha;
- pomery a prostredie, v ktorom žil a bol vychovávaný;
- jeho správanie pred spáchaním činu, z ktorého je obvinený, a po ňom; a
- iné okolnosti dôležité pre voľbu prostriedkov vhodných na jeho nápravu, najmä na posúdenie, či má byť nariadená ochranná výchova mladistvého.¹⁹⁵

Na rozdiel od českej právnej úpravy slovenská právna úprava nestanovuje, že individuálne posúdenie môže vykonať alternatívne buď orgán sociálno-právnej ochrany¹⁹⁶ alebo Probačná a mediačná služba (na Slovensku skôr probačný a mediačný úradník), ale jasne uvádza, že individuálne posúdenie sa ukladá orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a obci.¹⁹⁷

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky v odpovedi na otázku položenú pri príprave týchto odporúčaní uviedlo, že individuálne posúdenie má zvyčajne formu správy orgánu sociálno-právnej ochrany detí a sociálnej kurately, ale pomery mladistvého možno zistiť aj inými vhodnými spôsobmi, napr.:

- výsluchom rodičov;
- odborným vyšetrením dieťaťa detským psychiatrom alebo psychológom;
- zabezpečením vyjadrenia školy.

Ministerstvo ďalej zdôraznilo, že „[o]rgány činné v trestnom konaní a súd postupujú v najužšej spolupráci so zariadeniami, ktorým je zverená starostlivosť o mládež (detské domovy, krízové strediská, detské diagnostické ústavy a pod.), prípadne so zariadeniami psychologické starostlivosti, orgánmi sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a ďalšími počas celého trestného konania a pokiaľ sa výrazne zmenia prvky, ktoré predstavujú základ individuálneho posúdenia, tak sa individuálne posúdenie v priebehu trestného konania aktualizuje.“

Ministerstvo vo svojom vyhlásení vyzdvihlo vzájomnú spoluprácu v trestných konaniach proti mladistvým, ale nespomenula sa aktívna úloha samotných mladistvých, ani iné dostupné zdroje popisujúce individuálne posúdenie detí alebo riešenie protiprávnej činnosti detí vo všeobecnosti.¹⁹⁸ Z toho vyplýva, že filozofia slovenského prístupu k deťom v konflikte so zákonom je rovnaká ako

¹⁸⁸ § 338 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁸⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 300/2005 Z. z. trestnému zákonu.

¹⁹⁰ § 95 ods. 2 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona.

¹⁹¹ *Tamtiež*, § 10 ods. 1. Tieto trestné činy sú definované ako: a) trestný čin spáchaný z nedbanlivosti, alebo; b) úmyselný trestný čin, za ktorý tento zákon v osobitnej časti ustanovuje trest odňatia slobody s hornou hranicou trestnej sadzby neprevyšujúcou päť rokov.

¹⁹² *Tamtiež*, § 10 (2): „Nejde o prečin, ak vzhľadom na spôsob vykonania činu a jeho následky, okolnosti, za ktorých bol čin spáchaný, mieru zavinenia a pohnútku páchatela je jeho závažnosť nepatrná.“

¹⁹³ § 105 zákona č. 300/2005 Z. z. trestného zákona oprávňuje a v niektorých prípadoch zaväzuje prokurátora navrhnúť súdu nariadenie ochranného výchovy dieťaťu. Aj na Slovensku tak existuje systém súdnictva vo veciach mládeže pre deti mladšie ako dolná hranica veku trestnej zodpovednosti s tým rozdielom, že tento systém na rozdiel od českého systému súdnictva vo veciach mládeže umožňuje uložiť dieťaťu len jedno opatrenie – ochrannú výchovu. Vzhľadom na to, že ochranná výchova by mala byť len najprísnejším opatrením, môžeme predpokladať, že väčšina detí pod dolnou hranicou veku trestnej zodpovednosti nemusí byť riešená trestným súdom. To však, žiaľ, nemusí znamenať, že voči týmto deťom nemôže byť vedené súdne konanie o uložení niektorého z opatrení podľa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine, vrátane ústavnej starostlivosti.

¹⁹⁴ Zákon č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately a zákon č. 36/2005 Z. z. o rodine.

¹⁹⁵ § 337 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹⁶ Na Slovensku sú týmito orgánmi úrady práce, sociálnych vecí a rodiny.

¹⁹⁷ § 337 zákona č. 301/2005 Z. z. trestného poriadku.

¹⁹⁸ Pozri, *inter alia*, Vráblová, M. *Trestné súdnictvo nad mladistvými v Slovenskej republike – výsledky empirického skúmania*. K dispozícii na: <https://www.law.muni.cz/sborniky/Days-of-public-law/files/pdf/trest/Vrablova.pdf>.

filozofia českého prístupu. Možno ho charakterizovať ako prístup sociálno-opatrovnícky, ktorý je však v rozpore s medzinárodnými právnymi záväzkami a normami, ako je uvedené vyššie.

3.2.2.1 Transpozícia Smernice do slovenského právneho poriadku

Článok 7 Smernice nebol do slovenského právneho poriadku nijakým spôsobom transponovaný.¹⁹⁹ Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky sa k tejto problematike vyjadrilo nasledovne:

„(...) predmetný článok Smernice bol zo strany MSSR [Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky] posúdený a aktuálne platná národná legislatíva v oblasti individuálneho posúdenia bola vyhodnotená ako dostatočná a vyhovujúca pre účely Smernice.“

Ani za Slovensko zatiaľ nie je k dispozícii oficiálne hodnotenie implementácie Smernice, keďže podľa článku 25 smernice má Európska komisia predložiť správu do 11. júna 2022.

Transpozícia smernice na Slovensku vyvoláva rovnaké obavy, aké boli opísané vyššie v súvislosti s Českou republikou. V porovnaní s českou právnou úpravou však existuje jeden dôležitý rozdiel, a tým je materiálne poňatie trestného činu, ktoré sa podľa slovenského práva uplatňuje aj na mladistvých. Podľa slovenského práva sa teda funkcia individuálneho posúdenia týka nielen rozhodnutia o najvhodnejšom opatrení, ktoré sa má mladistvému uložiť, ale aj určenia miery trestnej zodpovednosti mladistvého.²⁰⁰ Avšak aj na dieťa, ktoré nebolo uznané za trestne zodpovedné, sa môžu vzťahovať prísne opatrenia v podobe umiestnenia do uzavretého zariadenia²⁰¹ v rámci systému verejnoprávnej ochrany detí.

Aj podľa slovenského práva je individuálne posúdenie koncipované skôr ako dôkazný a vyšetrovací nástroj, než ako nástroj slúžiaci dieťaťu na ochranu jeho hmotných a procesných práv.

Formulácia slovenskej legislatívy v oblasti individuálneho posudzovania mladistvých, ktorá pochádza zo 60. rokov minulého storočia, je stále veľmi vágna. Trestný poriadok nestanovuje, v ktorom štádiu konania sa musí najneskôr vykonať individuálne posúdenie.²⁰² Nezaručuje ani to, že nositelia rodičovskej zodpovednosti alebo opatrovník mladistvého budú do individuálneho posúdenia zapojení, ak je to vhodné.²⁰³ Pokiaľ ide o zapojenie odborníkov, právne predpisy odkazujú len na vyššie uvedenú povinnosť orgánov činných v trestnom konaní konať v úzkej spolupráci s inštitúciami, ktorým je zverená starostlivosť o mládež, alebo so zariadeniami psychologickej starostlivosti.²⁰⁴

Podobne ako v prípade Českej republiky, ani Slovensko po prijatí Smernice nijako nerozpracovalo zapojenie dieťaťa do procesu individuálneho posúdenia.²⁰⁵

3.2.3 Prax individuálneho posúdenia

Individuálne posúdenie je v Českej republike a na Slovensku stále silne zakorenené v sociálno-opatrovníckom prístupe k deťom. Chápe sa ako nástroj, ktorý pomáha orgánom činným v trestnom konaní objektivizovať osobnosť dieťaťa, jeho rodinné a sociálne pomery, ako aj ďalšie relevantné skutočnosti s cieľom nájsť primeranú sankciu za protiprávne konanie dieťaťa.²⁰⁶ Pokusy o objektivizáciu situácie dieťaťa však zvyčajne vedú k objektivizácii samotného dieťaťa a k popretiu jeho práv a spôsobilosti konať (pozri nižšie).

V oboch krajinách vykonávajú individuálne posúdenie orgány sociálnoprávnej ochrany detí.²⁰⁷ V Českej republike môže byť alternatívne pridelené Probačnej a mediačnej službe,²⁰⁸ ale to je menej časté.²⁰⁹ Na Slovensku môže byť táto prax menej formalizovaná ako v Českej republike, keďže slovenská legislatíva je všeobecnejšia.

¹⁹⁹ Pozri tabuľka zhody právneho predpisu s právom Európskej únie, ktorá je k dispozícii na: <https://www.nrsr.sk/web/Dynamic/DocumentPreview.aspx?DocID=449360>

²⁰⁰ Bod 35.

²⁰¹ Tzv. špeciálne výchovné zariadenia, upravené zákonom č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon), § 120 a nasl., a vyhláška č. 323/2008 Z. z. o špeciálnych výchovných zariadeniach.

²⁰² Smernica (EÚ), článok 7 ods. 5.

²⁰³ Smernica (EÚ), článok 7 ods. 7.

²⁰⁴ Zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok, § 347 ods. 1.

²⁰⁵ Smernica (EÚ), článok 7 ods. 7.

²⁰⁶ K tomu pozri v Českej republike zákon č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávny čin a o súdnictví ve věcech mládeže, §§ 55 – 56; na Slovensku zákon č. 301/2005 Z. z. trestný poriadok, § 337.

²⁰⁷ Tamtiež.

²⁰⁸ Zákon č. 218/2003 Sb., o zodpovednosti mládeže za protiprávny čin a o súdnictví ve věcech mládeže, § 55 ods. 3 a § 56 ods. 2.

²⁰⁹ Informácie získané v rámci výskumu, ktoré v rámci tohto projektu poskytli Probačná a mediačná služba a advokáti, ktorí zastupujú deti v konflikte so zákonom. Pozri tiež Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M. Mladiství v procesu poruchové socializace [online]. Praha: Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, 2019 [cit. 2021-7-20], s. 60. K dispozícii na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/458.pdf>.

Celý proces je koncipovaný ako **odborná správa** o osobnosti dieťaťa a jeho osobných, rodinných a sociálnych pomeroch. Orgán zodpovedný za posúdenie sa snaží zhromaždiť všetky potrebné informácie o dieťati a jeho prostredí. Dieťa sa tak nestáva priamym a najdôležitejším účastníkom tohto procesu, ale skôr zdrojom informácií, ktoré sa dopĺňajú a vyhodnocujú na základe informácií získaných zo školy, od lekára dieťaťa, psychológov a na základe vlastných skúseností správneho orgánu, ktorý správu vypracúva.²¹¹ Dieťa často nemá možnosť **vyjadriť sa k zisteniam a záverom správy, s ktorými sa často oboznámi** až na súdnom pojednávaní, keď sú už tieto zistenia a závery súčasťou súdneho spisu dieťaťa.²¹²

Individuálne posúdenie mladistvých aj detí mladších ako dolná hranica trestnej zodpovednosti sa v praxi vykonáva určitým spôsobom. Orgán sociálnoprávnej ochrany detí vypracuje správu, ktorú predloží orgánom činným v trestnom konaní. Na vypracovanie tejto správy využíva najmä štyri hlavné právomoci:

- vlastnú návštevu v domácnosti dieťaťa (často neohlásená);
- správy od iných inštitúcií a príslušných osôb, ktoré sú v kontakte s dieťaťom (zvyčajne škola a lekár);
- rozhovor s dieťaťom, ktorý nie vždy prebieha spôsobom, ktorý zabezpečuje plnú účasť dieťaťa, a ktorý niekedy prokurátori alebo sudcovia označujú ako "výsluch";
- rozhovor s rodičmi dieťaťa.

Neexistuje žiadna záväzná metodika pre orgány sociálnoprávnej ochrany detí, ako vypracovať správu, a informácie obsiahnuté v správe často nie sú podložené konkrétnymi dôkazmi, ktoré by ich zistenia potvrdzovali.²¹³ Často ide o subjektívne posúdenie osobnosti dieťaťa a jeho osobnej, rodinnej a sociálnej situácie, ktoré orgán ochrany detí zahrnie do správy bez toho, aby jasne identifikoval autora posúdenia, ktorým môže byť v niektorých prípadoch napríklad učiteľ dieťaťa. Nevyhnutným výsledkom tohto postupu v konaní je znásobenie informácií, ktoré pôvodne pochádzajú z jedného zdroja, ktorý môže byť subjektívny.

"Zvyčajne sa uskutoční jeden rozhovor s dieťaťom, v ktorom sa ho opýtajú: "Kde študuješ, v ktorom si ročníku ...?"²¹⁴

Advokátka zastupujúca deti v konflikte so zákonom,
Česká republika

Tento proces má teda charakter odborného posúdenia osobnosti a pomeroch dieťaťa, v ktorom má dieťa len **pasívnu úlohu- úlohu objektu posúdenia**. Potreby dieťaťa **sa formulujú skôr pre dieťa, bez ohľadu na mieru jeho zapojenia, než s dieťaťom**, a individuálne posúdenie slúži skôr ako **posúdenie rizika než ako nástroj na podporu napĺňania práv dieťaťa**. Tento prístup je v súlade aj s prevládajúcim názorom českých a slovenských orgánov činných v trestnom konaní, ktoré považujú individuálne posúdenie za príležitosť získať komplexný odborný pohľad na osobnosť dieťaťa a jeho pomery. Autori nedávneho výskumu, ktorý uskutočnil Inštitút kriminológie a sociálnej prevencie²¹⁵ v Českej republike, opísali cieľ individuálneho posúdenia ako „hlbší ponor do sociálno-psychologickej situácie [dieťaťa]"²¹⁶ a individuálne posúdenie priamo prepojili s rizikovými a ochrannými faktormi, t. j. s istou formou hodnotenia rizík.²¹⁷

Vnímanie individuálneho posúdenia ako formy hodnotenia rizika má niekoľko negatívnych dôsledkov. Jedným z týchto dôsledkov je **asymetria moci medzi posudzujúcim orgánom a dieťaťom**, keďže štátny orgán je v dominantnej, hodnotiacej pozícii a dieťa je v dominovanej, hodnotenej pozícii. V konečnom dôsledku je to štátny orgán, ktorý vyhodnocuje informácie získané z rôznych zdrojov a určuje, ako sa tieto informácie interpretujú.

Asymetria moci vytvára priestor pre **profesionálne pochybenia a zneužívanie**. Je veľmi bežné, že posudzujúce orgány neidentifikujú zdroje a informácie získané od iných inštitúcií, ako je škola alebo

²¹¹ Pozri, *inter alia*, Hrušáková, M., Žatecká, E. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: Komentář* [ASPI Systém]. Wolters Kluwer [cit. 2021-7-20], §§ 55 a 56. ASPI_ID KO218_2003CZ. K dispozícii na: www.aspi.cz.

²¹² V Českej republike sa táto pripomienka nevzťahuje na správy vypracované Probačnou a mediačnou službou, ale Probačná a mediačná služba zvyčajne nevykonáva individuálne posúdenie v zmysle zákona o súdnictve vo veciach mládeže. Správu vypracúva, ak s dieťaťom pracuje v prípravnom konaní, pričom v takom prípade dieťa oboznámi s obsahom správy pred jej predložením súdu (informácie získané výskumom). Na Slovensku neexistuje podobné zapojenie probačných a mediačných úradníkov do prípravného konania.

²¹³ Návrh na prípravu jednotnej metodiky je jedným z výstupov výskumu Inštitútu pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, ktorý sa zameriaval na mladistvých v procese narušenej socializácie. Autori výskumu sa však vo svojom návrhu zameriavajú len na rozsah správy a priamo nespočítajú zásady, ktorými sa riadi proces individuálneho hodnotenia, čo môže byť z nášho pohľadu problematické. Výskumná správa vrátane odporúčaní je k dispozícii na: http://www.ok.cz/iksp/docs/mladistvi_sablona.pdf.

²¹⁴ Vyjadrenie získané na základe výskumu vykonaného v rámci projektu.

²¹⁵ Výskumná a analytická inštitúcia zriadená Ministerstvom spravodlivosti Českej republiky. Viac informácií nájdete na: http://www.ok.cz/iksp/en/e_aboutus.html.

²¹⁶ Večerka, K., Hulmáková, J., Štěchová, M. *Mladiství v procesu poruchové socializace* [online]. Praha: Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu, 2019 [cit. 2021-7-20], s. 9 a 59. K dispozícii na: <http://www.ok.cz/iksp/docs/458.pdf>.

²¹⁷ *Tamtiež*, s. 60.

lekár dieťaťa, prezentujú ako svoje vlastné. Bez toho, aby tieto orgány mali priamy úmysel skresľovať skutočnosti, vedie tento postup k duplicitě informácií v trestnom spise dieťaťa, čo má obzvlášť škodlivé účinky na postavenie dieťaťa a jeho šance v trestnom konaní, ak predmetné informácie obsahujú negatívne skutočnosti týkajúce sa jeho života.

„Správy často vychádzajú z jediného zdroja, ale tým, že informáciu preberajú, vytvárajú dojem, že ide o fakt, ktorý sa dozvedá každý. Vytvára dojem, že dieťa je jednoducho hrozné a všetci to zisťujú.“²¹⁸

Advokátka zastupujúca deti v konflikte so zákonom,
Česká republika

„K znásobovaniu informácií dochádza. Zamestnanci posudzujúcich orgánov si nie sú vedomí dôsledkov.“²¹⁹

Advokát zastupujúci deti v konflikte so zákonom,
Slovensko

Negatívny vplyv asymetrie moci na situáciu dieťaťa ďalej prehľbuje často **nekritická dôvera jednej verejnej inštitúcie v druhú a nedôvera orgánov verejnej moci voči jednotlivcom**, ktorá je pre české a slovenské prostredie typická. Interpretáciám obsiahnutým v správe sa zrejme venuje oveľa väčšia pozornosť ako pohľadu samotného dieťaťa, pretože tieto informácie sa automaticky považujú za objektívne, na rozdiel od pohľadu dieťaťa a jeho rodiny, ktorý sa zo svojej podstaty považuje za subjektívny. Informovanosť o tom, že aj informácie získané z oficiálnych miest stále zachytávajú pohľad predstaviteľa týchto inštitúcií, a preto ich nemožno považovať za objektívne a mali by sa podrobiť kritickému hodnoteniu, je nízka.

"Kedysi som si myslela, že tieto inštitúcie sú strašne dôveryhodné, teraz si myslím, že som mala niekedy viac dôverovať tým advokátom.“²²⁰

Bývalá štátna zástupkyňa, teraz advokátka,
Česká republika

"Súd pre mládež sa opiera o tieto správy a zastáva názor, že ich autor je orgánom verejnej moci, takže správa musí byť objektívna.“²²¹

Advokátka zastupujúca deti v konflikte so zákonom,
Česká republika

Ďalším dôsledkom koncepcie individuálneho posúdenia ako posúdenia rizika sú dva súvisiace javy- **stereotypizácia a nadmerná racionalizácia**. Identifikácia súasných rizík a predpovedanie budúcich rizík môže byť založené len na dvoch vzájomne prepojených a závislých zdrojoch- skúsenostiach z minulosti a všeobecných predpokladoch (stereotypoch). Skúsenosti z minulosti umožňujú identifikovať najčastejšie sa opakujúce vzory a prezentovať ich ako zákonitosti. To posilňuje myšlienku, že najbežnejšia skúsenosť je normou, ktorá následne vytvára stereotypy, ktoré poskytujú rámec pre posúdenie konkrétneho jednotlivca a jeho okolností. Informácie o konkrétnom dieťati sa interpretujú podľa tohto rámca, čo môže viesť k **nesprávnemu prepojeniu príčiny a následku**, ktoré zodpovedá viac stereotypu ako realite života konkrétneho dieťaťa. Prakticky akákoľvek odchýlka od pojmu „normálnosť“, vrátane „normálnosti“ v oblasti vývoja dieťaťa, jeho správania a rodinnej situácie, môže byť interpretovaná ako signál preddelikventného správania dieťaťa v rozpore so zákonom. To ľahko vytvára a posilňuje **predstavu „začínajúcej kriminálnej kariéry“**, ktorá má vplyv na tie deti, ktoré vykazujú akúkoľvek „abnormalitu“, aj keď ich správanie mohlo byť jednorazové. Celý proces tak vedie k stigmatizácii a posilňuje sociálne stereotypy.

„Individuálne posúdenie mapuje, či je dieťa narušené, alebo či išlo len o exces.“²²²

Štátna zástupkyňa špecializujúca sa na súdnictvo vo veciach mládeže,
Česká republika

Okrem toho, keďže tento rámec umožňuje široké prepojenie príčiny a následku bez ohľadu na to, či zodpovedá skutočnosti, jeho používanie zvyčajne vedie k **nadmernému a nekontrolovanému zhromažďovaniu a zdieľaniu** informácií o dieťati a jeho rodine.

"Pracovníčka posudzujúceho orgánu získala niektoré informácie od matky dieťaťa. Pracovníčka často volala matke a tá mala tendenciu všetko vysvetľovať a zrejme sa aj zveriť. Niektoré z týchto informácií, ktoré by sa pri individuálnom posúdení ani nezískali, boli nakoniec odovzdané polícii, ktorá prípad vyšetrovala.“²²³

Advokát so skúsenosťami so zastupovaním dieťaťa v konflikte so zákonom,
Česká republika

Účel individuálneho posúdenia je v českom a slovenskom prostredí chápaný ako **informovanie orgánov činných v trestnom konaní o opatrení**, ktoré by malo byť dieťaťu uložené po určení jeho zodpovednosti za protiprávny čin. Tieto opatrenia majú vždy podobu **povinností, ktoré sú dieťaťu autoritatívne uložené**. Český ani slovenský systém spravodlivosti pre deti neumožňuje prekročiť individuálny rozmer intervencie smerom k štrukturálnejšej intervencii, a preto má tendenciu riešiť štrukturálne problémy, ak sú identifikované, prostredníctvom zodpovednosti samotného dieťaťa. **Cím viac štruktúrnym zlyhaniam**, ako je sociálne vylúčenie, chudoba, nevhodné bývanie, systémová diskriminácia vrátane rasovej diskriminácie (často voči Rómom), je rodina vystavená, **tým intenzívnejšie bude systém trestného súdnictva voči dieťaťu nutne intervenovať**. Intervencia môže vyústiť do umiestnenia dieťaťa do zariadenia s uzavretým režimom alebo zriedkavo do väzenia s odôvodnením, že je potrebné chrániť dieťa pred nevhodným a škodlivým prostredím. Nie je zriedkavé, že prípad dieťaťa je súčasne postúpený rodinnému súdu, ktorý má tiež právomoc rozhodnúť o umiestnení dieťaťa do zariadenia s uzavretým režimom bez toho, aby musel dodržať všetky procesné záruky zaručené dieťaťu v systéme trestnej spravodlivosti. Napríklad správa Českej školskej inšpekcie z roku 2017 ukázala, že trestná činnosť dieťaťa bola dôvodom umiestnenia dieťaťa do zariadenia s uzavretým režimom v 1 000 prípadoch (25,1 % z celkového počtu prípadov), čo je druhý najčastejší dôvod takéhoto umiestnenia.²²⁴ O týchto umiestneniach rozhodujú prevažne rodinnoprávne sudy, keďže počet umiestnení v trestných veciach zostáva dlhodobo nízky, ako sa uvádza v samotnej správe.²²⁵ Rozhodnutia slovenských rodinnoprávných súdov dokazujú, že dôvodom na umiestnenie dieťaťa do zariadenia s obmedzeným režimom podľa rodinného práva sa stáva aj jeho trestná činnosť, prípadne v spojení s inými negatívnymi skutočnosťami v živote dieťaťa.²²⁶

„Ak vidím, že dieťa je v rodine zle vedené, požiadam orgán sociálnoprávnej ochrany detí o začatie konania o starostlivosti o dieťa. To zvyčajne funguje, orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú aktívne a zvyčajne pripravujú návrh na rodinný súd. Do týchto konaní potom vstupuje štátne zastupiteľstvo.“

Štátna zástupkyňa špecializujúca sa na súdnictvo vo veciach mládeže,
Česká republika

Funkcia individuálneho posúdenia s cieľom zabezpečiť skutočnú a účinnú účasť dieťaťa na konaní zostáva veľmi okrajová.

„Krajský súd verejné zasadnutie o odvolaní obžalovaného ml. N. E. vykonal v jeho neprítomnosti predvolanie na verejné zasadnutie síce podľa priloženej doručky prevzal, no nebola u neho zachovaná lehota na prípravu, čo je ale dôležité, jeho obhajkyňa, ktorá aj v jeho mene podala odvolanie, výslovne navrhla vykonať verejné zasadnutie v neprítomnosti ml. obžalovaného a pokiaľ aj nemá zachovanú lehotu na prípravu, v jeho mene výslovne uviedla, že na zachovaní lehoty na prípravu netrvá. Dôvodila v tejto súvislosti tým, že pomery mladistvého obžalovaného, najmä jeho finančná situácia mu bráni, aby sa aj v budúcnosti osobne zúčastňoval prejednávania jeho trestnej veci na Krajskom súde v Banskej Bystrici.“

Uznesenie Krajského súdu Banská Bystrica z 5. 5. 2021, sp. zn. 3To/42/2021,
Slovensko²²⁷

„Procesný aspekt sa v týchto správach neodráža.“

Bývalá štátna zástupkyňa špecializujúca sa na súdnictvo vo veciach mládeže,
Česká republika

²²⁴ Pozri Česká školská inšpekcia. Kvalita výchovně-vzdělávací činnosti v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Tematická správa. [online]. Praha: Česká školská inšpekcia, 2017 [cit. 2021-7-21], s. 5. K dispozícii na: https://www.csicr.cz/Csacr/media/Prilohy/PDF_el._publikace/Tematick%C3%A9%20zpr%C3%A1vy/01-F_TZ-Kvalita-vychovne-vzdelavaci-cinnosti-v-zarizenich-pro-vykon-UV-OV_FINAL-2-5.pdf.

²²⁵ Tamtiež, s. 6.

²²⁶ Pozri napr. nedávne rozhodnutia – uznesenie Okresného súdu Bratislava III z 27. júna 2018, sp. zn. 39P/171/2018 (k dispozícii na: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/fdb27f3c-8743-4a76-a5b8-36e1599931b6%3A-b435e126-e4e3-468b-8b64-1ce2df5fa38e>); alebo uznesenie Okresného súdu Prešov z 21. januára 2019, sp. zn. 27P/222/2018 (k dispozícii na: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/8567e130-d01c-4eb3-9a8f-31d220718695%3A47112745-bda4-49ce-aa1b-5ec23ecd6c71>).

²²⁷ Uznesenie je k dispozícii na: <https://obcan.justice.sk/infosud/-/infosud/i-detail/rozhodnutie/3c8cc9bf-1974-4928-a80b-341b7fb2c7d1%3Aba7c0288-73db-4575-9898-89f7988b120e> [cit. 2021-7-21].

Zhrnutie:

- Individuálne posúdenie je nevhodne koncipované ako hodnotenie rizík. Očakáva sa, že poskytne informácie o rizikových a ochranných faktoroch. Jeho zistenia preto môžu pôsobiť v prospech aj neprospech dieťaťa.
- Úloha dieťaťa v procese individuálneho hodnotenia je vo všeobecnosti pasívna.
- Deti sú len zdrojom informácií. O zisteniach individuálneho posúdenia často nevedia až do súdneho pojednávania.
- Proces individuálneho posúdenia je často poznačený profesionálnym pochybením a zneužitím získaných informácií. Najčastejším z nich je nedostatočné označenie pôvodných zdrojov získaných informácií, čo spôsobuje duplicitu a často aj ďalšie znásobenie.
- Dôsledky týchto chýb a zneužívania ešte zhoršuje intuitívna vzájomná dôvera verejných orgánov. Informácie obsiahnuté v správach verejných orgánov a inštitúcií sa zvyčajne automaticky považujú za dôveryhodné a objektívne.
- Koncepcia individuálneho posúdenia ako posúdenia rizika vedie k nadmernej racionalizácii zistení, ktoré však často vychádzajú skôr zo sociálnych stereotypov a všeobecných skúseností než zo skúseností konkrétneho dieťaťa. To ľahko vedie k posilňovaniu týchto sociálnych stereotypov a k stigmatizácii.
- Okrem toho koncepcia individuálneho posúdenia ako posúdenia rizika núti posudzujúci orgány nekontrolovane zhromažďovať a zdieľať nadmerné množstvo informácií.
- Individuálne posúdenie sa používa výlučne na informovanie orgánov o „vhodnom zásahu“ voči dieťaťu. Jedným z najvýznamnejších obmedzení používania individuálneho posúdenia pri vynášaní rozsudkov je, že ani jeden systém trestnej spravodlivosti neprekračuje hranice individuálnej intervencie smerom k štrukturálnejšej perspektíve. Platí to aj pre český a slovenský systém verejnoprávnej ochrany.

IV. Ako pracovať s informáciami pri individuálnom posúdení

1. Medzinárodný právny rámec

Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života je chránené viacerými medzinárodnými nástrojmi v oblasti ľudských práv (článok 16 CRC, článok 17 ICCPR, článok 8 EDLP).

Podľa Usmernení Rady Európy sa „spravodlivosť zohľadňujúca potreby detí“ vzťahuje na justičné systémy, ktoré okrem iného zaručujú rešpektovanie súkromného a rodinného života.²²⁸

Zdieľanie informácií o dieťati medzi profesionálmi bez súhlasu dieťaťa je zásahom do práva na súkromie/rešpektovanie súkromného života. Takýto zásah môže byť odôvodnený len vtedy, ak je predvídaný zákonom, je nevyhnutný a primeraný sledovanému účelu a nie je diskriminačný.²²⁹

Právo dieťaťa na plné rešpektovanie jeho súkromia počas všetkých fáz konania je stanovené v článku 40 ods. 2 písm. b) bod vii) CRC. „Štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Dohovoru, by mali dodržiavať pravidlo, že pojednávania v oblasti spravodlivosti pre deti sa budú konať za zatvorenými dverami. Výnimky z tohto pravidla by mali byť veľmi obmedzené a jasne stanovené zákonom. Ak sa rozsudok vyhlasuje verejne počas súdneho konania, totožnosť dieťaťa by nemala byť odhalená. Okrem toho právo na súkromie znamená aj to, že súdne spisy a záznamy o deťoch by mali byť prísne dôverné a nemali by byť prístupné tretím stranám okrem tých, ktoré sa priamo podieľajú na vyšetrovaní, rozhodovaní a vynášaní rozsudkov vo veci.“²³⁰

2. Európsky právny rámec

Právo na rešpektovanie súkromného a rodinného života je zakotvené v článku 7 Charty základných práv Európskej únie.

Pravidlá spracúvania osobných údajov v kontexte systému trestnej spravodlivosti sú ďalej zakotvené v smernici 2016/680 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií a o voľnom pohybe takýchto údajov a o zrušení rámcového rozhodnutia Rady 2008/977/SVV.

V smernici sa stanovujú pravidlá spracúvania osobných údajov všetkých osôb vrátane detí príslušnými orgánmi na účely predchádzania trestným činom, ich vyšetrovania, odhaľovania alebo stíhania alebo na účely výkonu trestných sankcií (článok 1 smernice). Osobné údaje chránené smernicou zahŕňajú akékoľvek informácie týkajúce sa identifikovanej alebo identifikovateľnej fyzickej osoby, ako aj špecifické prvky fyzickej, fyziologickej, genetickej, mentálnej, ekonomickej, kultúrnej alebo sociálnej identity tejto fyzickej osoby (článok 3 ods. 1).

Podľa smernice musia členské štáty zabezpečiť, že osobné údaje sú (článok 4):

- (a) spracúvané zákonným spôsobom a spravodlivo;
- (b) získané na konkrétne určené, výslovne uvedené a legitímne účely a nesmú byť spracúvané spôsobom, ktorý je nezlučiteľný s týmito účelmi;
- (c) primerané, relevantné a nie neúmerne vo vzťahu k účelom, na ktoré sa spracúvajú;
- (d) správne a podľa potreby aktualizované; musia sa prijať všetky potrebné opatrenia, aby sa zabezpečilo, že sa osobné údaje, ktoré sú nesprávne z hľadiska účelov, na ktoré sa spracúvajú, bezodkladne vymažú alebo opravia;
- (e) uchovávané vo forme, ktorá umožňuje identifikáciu dotknutých osôb najviac dovtedy, kým je to potrebné na účely, na ktoré sa spracúvajú;
- (f) spracúvané spôsobom, ktorý zaručuje primeranú bezpečnosť osobných údajov, vrátane ochrany pred neoprávneným alebo nezákonným spracúvaním a náhodnou stratou, likvidáciou alebo poškodením, a to prostredníctvom primeraných technických alebo organizačných opatrení.

V článku 14 sa ďalej ustanovuje právo dotknutej osoby na informácie o tom, či sa jej osobné údaje spracúvajú, ako aj právo na prístup k týmto osobným údajom, pokiaľ sa neuplatňuje jedno z osobitných obmedzení (článok 15).

²²⁸ Usmernenia Výboru ministrov Rady Európy o súdnictve zohľadňujúcom potreby detí, prijaté 17. novembra 2010, II. (c).

²²⁹ Pozri správu vysokého komisára OSN pre ľudské práva, *Právo na súkromie v digitálnom veku*, UN Doc. A/HRC/48/31, 13. september 2021, ods. 9-10.

²³⁰ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 24 o právach dieťaťa v systéme spravodlivosti pre deti*, UN Doc. CRC/C/GC/24 (2019), ods. 67.

3. Praktické úvahy

3.1 Problémy pri poskytovaní informácií o dieťati

Všeobecným javom je, že posudzujúce orgány vo svojich správach neuvádzajú zdroje a informácie, ktoré získali od iných inštitúcií, ako je škola alebo lekár dieťaťa, tieto informácie uvádzajú ako svoje vlastné zistenia. Bez nutnosti zlého úmyslu toto opomenutie skresľuje skutočnosť a môže viesť k zdvojeniu alebo znásobeniu informácií v trestnom spise dieťaťa, čo obzvlášť poškodzuje postavenie a šance dieťaťa v trestnom konaní, ak predmetné informácie poukazujú na negatívne skutočnosti v jeho živote.

Znásobovanie informácií týkajúcich sa osobnosti a situácie dieťaťa v trestnom spise dieťaťa, či už vo forme neuvádzania zdrojov alebo vo forme opakovaného oznamovania orgánom činným v trestnom konaní, môžu vážne skresliť obraz o dieťati a jeho situácii. Môže viesť k stigmatizujúcemu označovaniu dieťaťa, čo môže v konečnom dôsledku vážne poškodiť jeho hmotné a procesné práva.

3.2 Subjektivita informácií

Vyššie opísaný problém znásobovania informácií ešte zhoršuje skutočnosť, že informácie obsiahnuté v záverečnej správe o individuálnom posúdení dieťaťa sú veľmi subjektívne a môžu vychádzať z osobného antagonizmu osoby, ktorá informácie poskytuje, voči dieťaťu (napríklad učiteľ, ktorý má s dieťaťom zlý vzťah).

Advokátka, s ktorou sme hovorili pri príprave týchto odporúčaní, poukázala na to, že orgány sociálnoprávnej ochrany detí nie sú zvyknuté žiadať dôkazy pri požadovaní správ od iných orgánov a osôb. Predpokladajú, že poskytnuté informácie sú pravdivé, najmä ak pochádzajú z oficiálnych miest, ako sú školy alebo inštitúcie náhradnej starostlivosti (pozri nižšie).

3.3 Nekritická dôvera v pravdivosť informácií pochádzajúcich od verejných orgánov a oficiálnych inštitúcií

Pre český aj slovenský systém spravodlivosti pre deti je charakteristická dôvera oficiálnych inštitúcií a subjektov k sebe navzájom. Sila tejto vzájomnej dôvery je taká silná, že neumožňuje klásť kritické otázky. Vzhľadom na častú subjektivnosť informácií o dieťati, ako aj na skutočnosť, že informácie sa často získavajú len z jedného zdroja, aj keď sa následne opakujú vo viacerých správach, všeobecná nekritickosť vzájomnej dôvery v pravdivosť informácií pochádzajúcich od orgánov verejnej správy a iných oficiálnych inštitúcií (typicky škôl) spôsobuje, že dieťa sa môže ľahko stať objektom nálepkovania.

Možné nepriaznivé dôsledky týchto postupov na ľudské práva dieťaťa sú zrejmé. V súlade s sociálno-opatrovníckym prístupom kladie celý systém neprimeraný dôraz na pohľad verejných orgánov a oficiálnych inštitúcií, ktorý sa považuje za presvedčivejší ako pohľad samotného dieťaťa.

3.4 Nedostatočné vymedzenie rozsahu zisťovaných informácií

Ďalším nedostatkom, ktorý priamo súvisí so sociálno-opatrovníckym prístupom, je skutočnosť, že ani český, ani slovenský systém spravodlivosti pre deti konkrétne nevymedzuje rozsah informácií, ktoré by sa mali zisťovať na účely vykonania individuálneho posúdenia dieťaťa. Vždy, keď dieťa čelí podozreniu alebo obvineniu z protiprávneho konania, oba systémy sa snažia zistiť o ňom čo najviac informácií. Advokátka, s ktorou sme hovorili pri príprave týchto odporúčaní, uviedla, že orgány sociálnoprávnej ochrany detí už môžu dieťa poznať a môžu mať o ňom určité informácie, prinajmenšom preto, že sa zúčastnili na konaní o starostlivosti v súvislosti s rozvodom rodičov dieťaťa.²³¹ Z toho vyplýva, že pri riešení podozrení alebo obvinení týkajúcich sa dieťaťa sa používajú informácie, ktoré boli o dieťati zhromaždené v minulosti, bez akýchkoľvek konkrétnych obmedzení a bez jasnej súvislosti so súčasným podozrením alebo obvinením.

Hoci to nemusí byť vždy na prvý pohľad zrejmé, tento široký prístup k zhromažďovaniu a zdieľaniu informácií o dieťati môže predstavovať vážne riziko stigmatizácie a stereotypizácie dieťaťa. Akákoľvek informácia o negatívnych skúsenostiach dieťaťa alebo s dieťaťom v minulosti môže byť vnímaná ako znak „preddelikvencie“ a situácia dieťaťa ako takého môže byť vnímaná tak, že dieťa sa vydalo na „kriminálnu kariéru“.²³² To isté možno povedať o akýchkoľvek negatívnych informáciách o súčasnej

²³¹ V Českej republike je konanie o úprave pomerov dieťaťa nevyhnutnou podmienkou rozvodu manželstva a orgány sociálnoprávnej ochrany detí sú v tomto konaní zvyčajne vymenované za kolíznych opatrovníkov dieťaťa.

²³² Toto vyjadrenie je okrem iného obsiahnuté v analýze správ o mladistvých, ktorú pre ministerstvo vnútra vypracoval Inštitút pre kriminológiu a sociálnu prevenciu. Analýza je k dispozícii na: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvym-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mladezi.aspx>.

situácii dieťaťa. Vzťah medzi negatívnymi informáciami o dieťati a skutočnosťou, že dieťa je podozrivé alebo obvinené z protiprávneho konania, sa v skutočnosti neskúma.

3.5 Závery/odporúčania

Na základe súčasnej praxe v Českej republike a na Slovensku je možné dospieť k záveru, že prácu s informáciami je potrebné zlepšiť.

Kľúčom k úspechu je stanovenie základných štandardov pre prácu s informáciami.

- > **Údaje a informácie by sa mali spracúvať zákonne a spravodlivo.**
- > **Zhromažďovať by sa mali len vhodné a relevantné údaje a informácie na konkrétny a legitímny účel.**
- > **Zdroje informácií by sa mali vždy uvádzať, a to tak v individuálnom posúdení, ako aj v iných oficiálnych správach.**
- > **Profesionáli by mali byť transparentní a zodpovední za zdroje a informácie, ktoré používajú. Informácie by sa nemali zdieľať medzi rôznymi inštitúciami, pokiaľ to nie je v rámci konania absolútne nevyhnutné (zásada obmedzenia účelu).**
- > **Dieťa a jeho rodičia/iné osoby oprávnené konať v jeho mene by mali mať prístup k údajom a informáciám, ktoré sa o nich zhromaždili, a k individuálnemu posúdeniu.**

²³² This statement is, inter alia, contained in the analyses of the reports on the individual assessment of the juvenile prepared by the Institute of Criminology and Social Prevention for the Ministry of Interior. The Analysis is available in Czech at: <https://www.mvcr.cz/clanek/clanek/analiza-zprav-o-mladistvem-vyzadovanych-podle-zakona-c-218-2003-sb-o-soudnictvi-nad-mlade-zi.aspx>.

V. Kľúčové princípy a odporúčania

Uplatňovanie rámca ľudských práv pri individuálnom posudzovaní

Individuálne posúdenie pôvodne nebolo spojené s myšlienkou dieťaťa ako držiteľa práv. Pôvodné filozofické pozadie tejto inštitúcie vnímalo dieťa ako objekt a obeť, ktorá potrebuje, aby sa za ňu rozhodlo bez toho, aby sa vážne zohľadnili jej názory.²³³

Dôležitým princípom systému spravodlivosti pre deti je, že deťom v konflikte so zákonom by sa mali poskytnúť aspoň rovnaké procesné práva a záruky ako dospelým, ak sa im má zaručiť právo na spravodlivý proces.²³⁴ Vzhľadom na zvláštnu zraniteľnosť detí a vplyv konania a jeho výsledku na život dieťaťa je preto potrebné vykonať primerané posúdenie charakteristík a okolností dieťaťa s cieľom uspokojiť jeho osobitné potreby a chrániť jeho procesné práva.

Ak sa posúdenie vykonáva nezaujate, je dôležitým opatrením na zabezpečenie účinnej účasti dieťaťa na konaní,²³⁵ určenie najlepšieho záujmu dieťaťa, ako aj jeho ochrany pred diskrimináciou, najmä v prípade marginalizovaných skupín detí. Je kľúčovým prvkom pri zabezpečovaní čo najpozitívnejších skúseností dieťaťa s konaním,²³⁶ ako aj pri ochrane práv a bezpečia dieťaťa, posudzovaní potenciálnych rizík a ujmy²³⁷ a výbere intervencií, ktoré zodpovedajú potrebám dieťaťa a uľahčujú jeho opätovné začlenenie do spoločnosti.

Právo detí na procesné úpravy by malo znamenať, že proces individuálneho posúdenia by mal byť prispôbostený individuálnym potrebám dieťaťa a žiadne dieťa by nemalo byť vylúčené z možnosti zúčastniť sa na procese z dôvodu svojej zvláštnej zraniteľnosti.

Individuálne posúdenie poskytuje príležitosť odhaliť diskrimináciu ovplyvňujúcu život dieťaťa, zohľadniť nepriaznivé zázemie dieťaťa pri úprave postupu a navrhnúť opatrenia, ktoré môžu dieťaťu pomôcť v budúcnosti.

Väčšia informovanosť o individuálnych potrebách a okolnostiach dieťaťa by prospela jeho účinnej účasti aj v týchto veľmi zložitých a zastrešujúcich konaniach.

Vo viacerých medzinárodných a európskych dokumentoch sú zakotvené princípy a praktické prvky týkajúce sa postupov posudzovania individuálnej situácie dieťaťa v konflikte so zákonom (viac informácií nájdete vyššie).

Kľúčové zásady

Kľúčové zásady, ktoré je potrebné dodržiavať pri vykonávaní individuálneho hodnotenia, sú:

- nediskriminácia;
- účasť detí a vnímavosť voči deťom;
- včasnosť;
- multidisciplinarita;
- kvalitné odborné vzdelávanie profesionálov pracujúcich s deťmi;
- uprednostnenie najlepšieho záujmu dieťaťa;
- reflexia akýchkoľvek zvláštnych zraniteľností dieťaťa počas posúdenia.

²³³ Výbor CRC, *Všeobecný komentár č. 21 o deťoch s väzbou na ulicu*, UN Doc. CRC/C/GC/21 (2017), ods. 5.

²³⁴ Stephanie Rap and Ido Weijers, *The Effective Youth Court. Juvenile Justice Procedures in Europe* (The Hague: Eleven, 2014), s. 56.

²³⁵ *S. C. proti Spojenému kráľovstvu*, rozsudok Európskeho súdu pre ľudská práva z 15. júna 2004, sťažnosť č. 60958/00, ods. 28-29.

²³⁶ Fair Trials, *Advancing the Defence Rights of Children Manual for Practitioners* [Príručka pre odborníkov z praxe na podporu obhajoby práv detí], 2018, s. 52.

²³⁷ Penal Reform International, *Protecting children's rights in criminal justice systems: A training manual and reference point for professionals and policymakers* [Ochrana práv dieťaťa v systémoch trestnej spravodlivosti: výukový manuál a referenčný dokument pro profesionály a tvůrce politik] (London: Penal Reform International, 2013), s. 41. K dispozícii na: <http://cdn.penalreform.org/wp-content/uploads/2013/11/Childrens-rights-training-manual-Final%C2%ADHR.pdf>.

Odporúčania

Odporúčania pre subjekty zapojené do prípravy, spracovania a vykonávania/realizácie individuálneho posúdenia:

1. Odporúčania pre tých, ktorí **vypracúvajú správu o individuálnom posúdení** situácie dieťaťa (sociálni pracovníci, kurátori, prípadne školy alebo lekári, ak neexistuje centrálny orgán, ktorý by zhromažďoval všetky informácie)

- 1.1 Sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli musia mať na pamäti, že kľúčovými princípmi, ktorými sa riadi vykonávanie individuálneho posúdenia, **sú najlepší záujem dieťaťa a právo dieťaťa byť vypočuté**. Dieťa má právo byť vypočuté priamo odborníkmi, ktorí pracujú na individuálnom posúdení, a byť zmysluplne zapojené do procesu. Najlepší záujem dieťaťa sa musí vykladať s náležitým ohľadom na názory samotného dieťaťa a musí sa posudzovať a určovať na základe práv dieťaťa zaručených CRC.
- 1.2 Sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli musia zabezpečiť, aby sa s dieťaťom zaobchádzalo **bez diskriminácie z akéhokoľvek dôvodu vrátane dôvodov uvedených v oddiele 2.1.3 vyššie**. Od prvého kontaktu dieťaťa so systémom spravodlivosti pre deti alebo orgánmi na ochranu detí sa musia prijať osobitné opatrenia proti diskriminácii. Sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli si musia byť vedomí možných vzorcov diskriminácie, stigmatizácie a stereotypov v spoločnosti a musia zabezpečiť, aby dieťa nebolo ovplyvnené diskrimináciou počas konania alebo pri jeho výsledku.
- 1.3 Sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli musia **aktívne identifikovať** konkrétne deti a skupiny detí, ktoré môžu potrebovať procesné úpravy, aby sa uznali a realizovali ich práva. Osobitná pozornosť by sa mala venovať deťom patriacim k najzraniteľnejším skupinám, ako sú deti v migračnej situácii, deti LGBTI, utečenci a žiadatelia o azyl, maloleté osoby bez sprievodu, deti s postihnutím, deti bez domova a deti s väzbou na ulicu, rómske deti a deti žijúce v pobytových zariadeniach.
- 1.4 Sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli by sa mali snažiť nadviazať s dieťaťom **pozitívny vzťah** založený na rešpektovaní **práv a dôstojnosti** dieťaťa. Mali by s dieťaťom zaobchádzať ako s kľúčovým aktérom pri určovaní jeho potrieb a mali by s ním viesť dialóg. Mali by **pozorne počúvať**, čo im dieťa hovorí, a čo najviac rešpektovať jeho autentické názory. Dieťa by malo byť **povzbudzované** k účasti na individuálnom hodnotení.
- 1.5 **Údaje a informácie** by sa mali spracúvať zákonne, spravodlivo a bez predsudkov. Interpretácia príčin a dôsledkov by nemala byť založená na stereotypoch.
- 1.6 Zhromažďovať by sa mali len údaje a informácie potrebné na konkrétny a legitímny účel.
- 1.7 Zdroje pre individuálne posúdenie a iné oficiálne správy musia byť vždy citované a musí byť uvedené, že informácie boli získané z daného **zdroja**.
- 1.8 Sociálni pracovníci, probační úradníci a ďalší zodpovední profesionáli by mali byť transparentní a zodpovední za **zdroje** a informácie, s ktorými pracujú. Informácie by sa nemali zdieľať medzi inštitúciami, pokiaľ to nie je nevyhnutné v rámci procesu (zásada obmedzenia účelu).
- 1.9 Správa o individuálnom posúdení musí byť pre dieťa a jeho rodičia/iné osoby oprávnené konať v jeho mene **dostupná** a sociálni pracovníci, probační úradníci a iní zodpovední profesionáli musia zabezpečiť, aby mali **skutočnú možnosť vyjadriť sa k nej a aby boli ich pripomienky riadne zaznamenané**.

2. Odporúčania osobám, ktoré majú právomoc **prijímať rozhodnutia** na základe zhromaždených informácií (polícia, prokurátor, sudca- v závislosti od štádia prípadu).

- 2.1 Každé dieťa by malo mať **prístup k bezplatnej právnej pomoci** od prvého kontaktu dieťaťa so systémom spravodlivosti pre deti, a to aj vo fáze výsluchu políciou a vrátane detí pod dolnou hranicou veku trestnej zodpovednosti.
- 2.2 **Bezplatné právne zastúpenie** by malo byť k dispozícii všetkým deťom od ich prvého kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti.
- 2.3 Polícia, prokurátori a sudcovia musia zabezpečiť, aby každé dieťa v konflikte so zákonom malo od svojho prvého kontaktu so systémom trestnej spravodlivosti právo na **bezplatnú pomoc**

tlmočníka pri komunikácii s orgánmi a so svojím advokátom. Tlmočenie by sa malo chápať v najširšom zmysle ako pojem zahŕňajúci potrebnú komunikačnú podporu nielen pre deti, ktoré hovoria cudzím alebo menšinovým jazykom, ale aj pre deti, ktoré majú iné špeciálne komunikačné potreby vrátane detí s postihnutím. Mala by zahŕňať tlmočenie do posunkovej reči, ako aj používanie alternatívnych komunikačných prostriedkov pre deti s mentálnym alebo psychosociálnym postihnutím.

- 2.4 Polícia, prokurátori a sudcovia musia vo všetkých fázach konania plne rešpektovať **najlepší záujem dieťaťa** a zaobchádzať s dieťaťom s ohľadom na jeho práva a **ľudskú dôstojnosť**. Pri posudzovaní najlepšieho záujmu musia rešpektovať prístup založený na právach dieťaťa a vyhnúť sa akémukoľvek paternalistickému výkladu jeho obsahu.
- 2.5 Dieťa má **právo byť vypočuté** a zmysluplne sa zúčastniť na konaní. Ak má dieťa účinne uplatniť svoje právo byť vypočuté v súlade s článkom 12 CRC, musí dostať hlas, priestor, osobu, ktorá ho vypočuje, a vplyv.
- 2.6 Polícia, prokuratúra a sudcovia musia zabezpečiť, aby sa s deťmi zaobchádzalo bez **diskriminácie**. Od prvého kontaktu dieťaťa so systémom trestnej spravodlivosti sa musia prijať osobitné záruky proti diskriminácii.
- 2.7 **Deťom s postihnutím** by sa mali poskytnúť a umožniť všetky komunikačné prostriedky, ktoré sú potrebné na uľahčenie vyjadrenia ich názorov.
- 2.8 Polícia, prokurátori a sudcovia musia overovať, že pri všetkých informáciách v individuálnom posúdení je **riadne uvedený zdroj**. V prípade pochybností majú povinnosť overiť si informácie priamo u zdroja.
- 2.9 Polícia, prokurátori a sudcovia musia zabezpečiť, aby informácie obsiahnuté v individuálnom posúdení **mali vplyv na konanie** vo forme procesných úprav. Musia zabezpečiť, aby sa zohľadnili individuálne plány a želania, ako aj výzvy, ktorým dotknuté deti čelia, a pomôcť, aby konanie prebiehalo spôsobom, ktorý je vhodný pre deti.
- 2.10 Prokurátori a sudcovia by mali zabezpečiť, aby deti mali v konaní **prístup k odklonom**. V systéme spravodlivosti pre deti by mali byť k dispozícii odklony pre deti pod dolnou hranicou veku trestnej zodpovednosti, ako aj pre trestne zodpovedné deti. Prístup k odklonom by sa nemal obmedzovať len na menej závažné trestné činy, ale mali by byť dostupné aj odklony v prípade závažných trestných činov, ak je to vhodné.

3. Odporúčania pre tých, ktorých úlohou je **obhajovať dieťa** (právnici)

Tieto odporúčania možno v širšom zmysle uplatniť aj na iné subjekty, ktoré zastupujú záujmy dieťaťa (napríklad zákonných zástupcov dieťaťa, opatrovníkov alebo sociálnych pracovníkov).

- 3.1 Právnici musia zabezpečiť, aby sa pri vykonávaní individuálneho posúdenia zohľadňoval predovšetkým **najlepší záujem dieťaťa**. Právnici musia s dieťaťom zaobchádzať s rešpektom k jeho **ľudskej dôstojnosti**. Právnici musia s dieťaťom konzultovať spôsob, akým ho budú zastupovať, a musia rešpektovať jeho názory v súlade s jeho rozvíjajúcimi sa schopnosťami.
- 3.2 Právnici musia zabezpečiť, aby sa počas spracovania individuálneho posúdenia a pri jeho používaní rešpektovalo **právo dieťaťa na vypočutie a účasť**. Dieťa má právo byť vypočuté priamo všetkými odborníkmi zapojenými do individuálneho posúdenia a zmysluplne sa podieľať na jeho spracovaní.
- 3.3 Právnici musia zabezpečiť, aby dieťa malo **právo prečítať** si správu o svojom individuálnom posúdení a **vyjadriť sa k nej** a aby boli jeho pripomienky náležite zaznamenané.
- 3.4 Právnici musia zabezpečiť, aby dieťa **nebolo diskriminované**. Právnici si musia byť vedomí možných modelov diskriminácie, stigmatizácie a stereotypov a musia zabezpečiť, aby konanie nebolo zaťažené diskrimináciou voči dieťaťu.
- 3.5 Právnici musia zvážiť, či dieťa bude potrebovať nejaké procesné opatrenia na základe svojich individuálnych práv a potrieb. Osobitnú pozornosť treba venovať najzraniteľnejším deťom, ako sú deti v migračnej situácii, utečenci a žiadatelia o azyl, maloleté osoby bez sprievodu, deti s postihnutím, deti bez domova a deti s väzbou na ulicu, rómske deti a deti v pobytových zariadeniach.
- 3.6 Právnici by mali podporovať **prístup detí k odklonom**. Odklony by mali byť v systéme spravodlivosti pre deti dostupné tak pre deti pod dolnou hranicou veku trestnej zodpovednosti, ako aj pre deti trestne zodpovedné. Prístup k odklonom by sa nemal obmedzovať len na menej

závažné trestné činy, ale mal by byť dostupný aj v prípade závažných trestných činov, ak je to vhodné.

- 3.7 Právnicki musia zabezpečiť, aby bol dieťaťu na všetkých stretnutiach s advokátom alebo inými odborníkmi či orgánmi k dispozícii **profesionálny tlmočník**, ak ho dieťa potrebuje. Tlmočenie by sa malo chápať v najširšom zmysle ako pojem zahŕňajúci potrebnú komunikačnú podporu nielen pre deti, ktoré hovoria cudzím alebo menšinovým jazykom, ale aj pre deti, ktoré majú iné špeciálne komunikačné potreby, vrátane detí s postihnutím. Mala by zahŕňať tlmočenie do posunkovej reči, ako aj používanie alternatívnych komunikačných prostriedkov pre deti s mentálnym alebo psychosociálnym postihnutím.

PRÁVA DETÍ*

v kontakte so systémom trestného súdnictva, najmä v súvislosti s individuálnym posúdením

*mladších ako 18 rokov

Práva detí v trestnom konaní

V tomto letáku si dovoľíme vám vykať, aj keď je to pre vás možno nezvyčajné. Predovšetkým tým chceme vyjadriť, že vás považujeme za rovnocenných partnerov.

Úradné konania sú vždy plné pojmov, ktoré pre vás môžu byť nové. Preto sa vám v tomto letáku snažíme vysvetliť, aké máte práva. Ale nebojte sa spýtať, ak niečomu nerozumiete.

► Každý človek má práva, nezáleží na tom, koľko má rokov.

Tieto práva sa preto vzťahujú na deti vo veku 14 až 18 rokov, ktoré už sú trestne zodpovedné, ako aj na deti mladšie ako 14 rokov, ktoré ešte trestne zodpovedné nie sú.

Svoje práva máte a môžete ich uplatniť aj vtedy, ak s vami hovorí niekto z polície, prokurátor alebo prokurátorka, sudca alebo sudkyňa alebo sociálny pracovník či sociálna pracovníčka alebo probačný úradník či probačná úradníčka.

NIŽŠIE SÚ VYMENOVANÉ NIEKTORÉ PRÁVA, KTORÉ AKO DETI MÁTE A KTORÉ MÔŽETE POUŽÍVAŤ PRI KONTAKTE S ÚRADMI:

- **MÁTE PRÁVO** na vypočutie a na aktívnu účasť v konaní a máte právo vyjadriť svoj názor, ktorý by mali úrady brať vážne.
- **MÁTE PRÁVO** nevypovedať (to znamená, že nemusíte hovoriť o veciach, o ktorých nechcete hovoriť - napríklad ak je to pre vás príliš ťažké alebo ak máte pocit, že by ste tým ohrozili seba alebo niekoho blízkeho - svoju mamu, otca, súrodencov, kamaráta alebo iné blízke osoby).
- **MÁTE PRÁVO** na informácie o trestnom konaní alebo inom podobnom konaní – teda informácie o tom, čo vás čaká počas konania. Nebojte sa opýtať na všetko, čo chcete o priebehu konania vedieť.

► **MÁTE PRÁVO** dať sa zastúpiť právnikom alebo právničkou (advokátom alebo advokátkou) od prvého kontaktu s políciou, napr. od okamihu, keď vás polícia chce vypočuť.

- **Právnik či právnička sú pri výsluchu na polícii veľmi dôležití:** môžu vám totiž poradiť a pomôcť v priebehu celého vyšetrovania o tom, či ste spáchali trestný čin, a zaručia, aby boli vaše práva chránené.
- **Ak ste nedostali žiadne rozhodnutie o tom,** že sa proti vám začalo trestné konanie (teda, že ste tzv. obvinený), je dobré polícii svoje právo na právnika pripomenúť. S výberom vám môžu pomôcť rodičia alebo iná osoba, ktorej dôverujete. Právo na právnika máte aj vtedy, ak máte menej ako 14 rokov.
- **Ak ste už boli obvinený alebo obvinená** (oficiálnym uznesením), tak právnika alebo právničku už mať musíte. Nazýva sa obhajca alebo obhajkyňa. Môžete si ho alebo ju vybrať sami. Ak právnika či právničku nemáte, súd ho alebo ju vyberie za vás (takže ak žiadneho právnika či právničku nepoznáte alebo nemáte, prípadne nevíete, koho si vybrať, môžete to nechať na súd).

NEBOJTE SA OZVAŤ - môžete sa spýtať na všetko, čomu nerozumiete. Nebojte sa, žiadna otázka nie je hlúpa... Naopak, vaše otázky a vaša účasť sú dôležité, a prokurátor či prokurátorka alebo súd určite nechcú o vašom prípade rozhodnúť bez vás. Okrem toho svojimi otázkami a svojou účasťou môžete ovplyvniť, ako to celé dopadne. Takže nie je dobré očakávať, že sa veci vyriešia samé a že to nejako dopadne. Samozrejme, môžete sa rozhodnúť pre pasívny prístup, ale v tom prípade môže byť rozhodnutie prijaté bez vás a nebudete mať vplyv na to, ako sa vo vašom prípade rozhodne a aké opatrenia vám budú uložené.

Samozrejme, možno nemáte presnú predstavu o tom, ako sa zapojiť, ale s tým vám môže pomôcť:

- právnik či právnička
- rodičia
- niekto z vášho okolia, komu dôverujete
- sociálny pracovník či sociálna pracovníčka (či už kurátor alebo kurátorka)
- iná osoba, ktorú poznáte, napr. zo školy, krúžku, komunitnej či inej služby

Individuálne posúdenie

- Počas konania, najčastejšie hneď na jeho začiatku, sa o vás vypracúva tzv. **individuálne posúdenie** – vypracováva ho v spolupráci s vami najčastejšie sociálny pracovník či sociálna pracovníčka z úradu (kurátor alebo kurátorka).
- Individuálne posúdenie pomôže tým, ktorí budú vo vašom prípade rozhodovať (prokurátor či

prokurátorka, sudca či sudkyňa), aby vás lepšie spoznali. Ak dospejú k záveru, že ste sa skutočne dopustili protiprávneho konania, môžu navrhnúť opatrenie, ktoré bude čo najviac "šité na mieru" (to znamená, aby vám čo najviac sedelo). Stále však ide o opatrenie, takže riešenie vášho prípadu nemusí byť také, ako by ste si predstavovali. Napriek tomu však môže byť prijaté opatrenie také, aby vám čo najmenej bránilo v tom, čo robíte radi, alebo ísť na školu, o ktorú máte záujem.

- ▶ Účelom individuálneho posúdenia nie je vyšetrovať alebo trestať, ale skôr vám pomôcť a poskytnúť vám priestor, aby ste mohli hovoriť o tom, ako veci vidíte. Nejde ani tak o to, čo sa stalo - to musí vyšetriť polícia. Nemusíte sa báť otvorene hovoriť s kurátorom či kurátkou o tom:
 - aké sú vaše plány do budúcnosti, napr. či plánujete ísť do školy a kam. Dôležité sú aj vaše ďalšie očakávania a sny.
 - čo vás baví a zaujíma. Nemusí to byť oficiálny koníček, napr. chodenie do športového klubu či na nejaký krúžok. Dôležité je to, čo vás robí šťastnými.
 - s čím máte problémy, čo vás trápi alebo čoho sa obávate.

- ▶ Je dôležité tiež venovať pozornosť tomu, čo by ste potrebovali pri kontakte s políciou, prokuratúrou či súdom. Môžete to povedať kurátorovi či kurátorky alebo priamo polícii, prokurátorovi či prokurátorky, sudcovi alebo sudkyňi. Nebojte sa hovoriť o tom, čo vás trápi alebo čomu nerozumiete a čo by ste potrebovali urobiť, aby ste sa cítili lepšie. Môžete napríklad potrebovať zabezpečiť, aby vás pri výsluchu sprevádzal niekto blízky. Polícia, prokuratúra alebo súd vám nemusia byť schopní pomôcť so všetkým, ale vždy je dobré sa opýtať, či by to šlo. Môže to byť niečo, čo nebude žiadny problém a pomôže vám to cítiť sa v ťažkej situácii aspoň trochu lepšie. Polícia, prokuratúra alebo súd vám môžu aspoň do určitej miery vyhovieť. Nič z toho však neznamená, že vás môže niekto nútiť hovoriť o veciach, o ktorých by ste radšej mlčali. V žiadnom prípade vás nikto nesmie nútiť hovoriť o niečom, čo je vám nepríjemné prezradiť.

NÁM
PRÁVA

- ▶ Kurátor či kurátorka si o vás zvyčajne vyžadujú aj ďalšie informácie, napr. zo školy alebo od lekára. Musia súdu poskytnúť čo najpresnejšiu správu o tom, ako sa vám darí, aby mohol súd prijať vo vašom prípade správne rozhodnutie. Ak sa zapojíte do celého procesu, nebude kurátorka musieť zisťovať toľko, ako keby ste nespolupracovali. Samozrejme, máte právo prečítať si správu kurátora či kurátorky (aj keď sa na nej nepodieľate alebo nespolupracujete) a máte právo vyjadriť sa k tomu, čo je v nej uvedené. To, čo chcete povedať, by malo byť v správe zaznamenané. Ak sa tak nestane, môžete svoj názor na správu oznámiť polícii, prokuratúre alebo súdu - s tým vám môže pomôcť právnik či právnička, rodič, prípadne sociálny pracovník či sociálna pracovníčka.

Slovník pojmov

TRESTNÁ ZODPOVEDNOSŤ: vzniká od 14 rokov a znamená, že sa môžete dostať pred súd, ktorý vás môže poslať do väzenia za protiprávny čin, ktorý ste urobili. Aj deti mladšie ako 14 rokov sú zodpovedné za svoje protiprávne činy, pre nízky vek nemôžu ísť do väzenia, ale v najhoršom prípade im môže byť uložená tzv. ochranná výchova vo výchovnom zariadení.

TRESTNÉ KONANIE: je proces riešenia trestného činu od vyšetrovania, či, kým a ako bol spáchaný, až po vynesenie rozsudku súdu.

PRÁVNÍK ČI PRÁVNÍČKA (ALEBO OBHAJCA ČI OBHAJKYŇA ALEBO ADVOKÁT ČI ADVOKÁTKA): v tomto texte ide o osobu, ktorá zastupuje osobu podozrivú zo spáchania protiprávneho činu. Vyzná sa v zákonoch a jeho úlohou je chrániť práva osoby, ktorú zastupuje.

PROKURÁTOR ČI PROKURÁTORKA: zastupuje štát, keďže trestné činy sa vo všeobecnosti považujú za trestné činy proti verejnosti, a teda proti štátu. Dohliada na to, či polícia postupuje správne, a v niektorých prípadoch rozhoduje o tom, že prípad nebude predložený súdu, v iných prípadoch navrhuje súdu, aké opatrenia by sa mali prijať.

SOCIÁLNY PRACOVNÍK ČI SOCIÁLNA PRACOVNÍČKA Z ÚRADU (ALEBO KURÁTOR ČI KURÁTORKA): sú zamestnanci úradu pre sociálnoprávnu ochranu detí a sociálnu kuratelú. Sociálni pracovníci z úradu sú zvyčajne prítomní napríklad pri vašom výsluchu na polícii, či pri iných úkonoch na polícii, alebo pri súdnom konaní. Zvyčajne sú to práve sociálni pracovníci, ktorí o vás vypracujú správu pre prokuratúru alebo súd. Z tohto dôvodu sa s vami budú chcieť osobitne stretnúť a porozprávať sa s vami. Ich úlohou nie je vyšetrovať, čo sa stalo; skôr ich zaujíma, ako žijete, čo vás baví, čo potrebujete atď.

PROBAČNÝ ÚRADNÍK ČI PROBAČNÁ ÚRADNÍČKA: ich úloha sa líši pred rozhodnutím súdu a po ňom. Pred rozhodnutím súdu môže byť váš prípad postúpený probačnému úradu, ak existuje šanca, že sa medzi vami a obeťou dosiahne dohoda o náprave následkov protiprávneho konania (samozrejme, len ak ste sa takéhto správania dopustili). Tento postup sa nazýva mediácia, a je čisto dobrovoľný - závisí od vášho súhlasu a súhlasu obeť. Po vydaní rozhodnutia súdu je probačný úradník či probačná úradníčka často tým, kto musí dohliadať na dodržiavanie uložených povinností alebo obmedzení. Zároveň je však aj osobou, ktorá vám môže pomôcť

a poradiť v otázkach, ktoré práve riešite, napr. škola, rodina, hľadanie práce atď.

OPATRENIE – opatrenie je súhrnný výraz pre povinnosti alebo obmedzenia, ktoré vám môže súd uložiť, ak zistí, že ste sa dopustili protiprávneho konania. Opatrenie môže vyzeráť rôzne - napríklad súd vám môže nariadiť bývať s rodičmi, zaplatiť nejakú sumu peňazí jednorazovo alebo v splátkach, absolvovať určitý program pre deti a mládež, pravidelne sa zúčastňovať na stretnutiach s probačným úradníkom či úradníčkou (tzv. probačný dohľad), ale súd vám môže nariadiť aj pobyt v reedukačnom centre alebo vo väzení. Niektoré opatrenia možno uložiť deťom starším ako 14 rokov pred rozhodnutím súdu, len ak s tým súhlasia. Ide o opatrenia, ktoré nespočívajú v umiestnení do ústavu alebo do väzenia. V opačnom prípade musí o opatrení vždy rozhodnúť súd. Proti rozhodnutiu súdu sa možno brániť tzv. odvolaním k nadriadenému súdu. Odvolanie vám môže pomôcť napísať právnik alebo iná osoba, ktorej dôverujete.

Tento leták bol vytvorený v rámci medzinárodného projektu *Procedural Rights for All Children in justice (PRACTICE)* [Procesné práva pre všetky deti v systéme trestného súdnictva (PRACTICE)] v spolupráci s *International Commission of Jurists-European Institutions*.

Tento leták je financovaný z programu Evropskej unie Práva, rovnosť a občianstvo (2014-2020). Obsah tohoto letáku vyjadruje pouze názory jeho autorů, kteří též odpovídají za jeho obsah. Evropská komise nenesie žádnou odpověďnosť za použitie informácií uvedených v tomto letáku.

Commission Members

December 2021 (for an updated list, please visit www.icj.org/commission)

President:

Prof. Robert Goldman, United States

Vice-Presidents:

Prof. Carlos Ayala, Venezuela

Justice Radmila Dragicevic-Dicic, Serbia

Executive Committee:

Justice Sir Nicolas Bratza, UK

Dame Silvia Cartwright, New Zealand

(Chair) Ms Roberta Clarke, Barbados-Canada

Mr. Shawan Jabarin, Palestine

Ms Hina Jilani, Pakistan

Justice Sanji Monageng, Botswana

Mr Belisário dos Santos Júnior, Brazil

Other Commission Members:

Professor Kyong-Wahn Ahn, Republic of Korea

Justice Chinara Aidarbekova, Kyrgyzstan

Justice Adolfo Azcuna, Philippines

Ms Hadeel Abdel Aziz, Jordan

Mr Reed Brody, United States

Justice Azhar Cachalia, South Africa

Prof. Miguel Carbonell, Mexico

Justice Moses Chinhengo, Zimbabwe

Prof. Sarah Cleveland, United States

Justice Martine Comte, France

Mr Marzen Darwish, Syria

Mr Gamal Eid, Egypt

Mr Roberto Garretón, Chile

Ms Nahla Haidar El Addal, Lebanon

Prof. Michelo Hansungule, Zambia

Ms Gulnora Ishankanova, Uzbekistan

Ms Imrana Jalal, Fiji

Justice Kalthoum Kennou, Tunisia

Ms Jamesina Essie L. King, Sierra Leone

Prof. César Landa, Peru

Justice Ketil Lund, Norway

Justice Qinisile Mabuza, Swaziland

Justice José Antonio Martín Pallín, Spain

Prof. Juan Méndez, Argentina

Justice Charles Mkandawire, Malawi

Justice Yvonne Mokgoro, South Africa

Justice Tamara Morschakova, Russia

Justice Willly Mutunga, Kenya

Justice Egbert Myjer, Netherlands

Justice John Lawrence O'Meally, Australia

Ms Mikiko Otani, Japan

Justice Fatsah Ouguergouz, Algeria

Dr Jarna Petman, Finland

Prof. Mónica Pinto, Argentina

Prof. Victor Rodriguez Rescia, Costa Rica

Mr Alejandro Salinas Rivera, Chile

Prof. Marco Sassoli, Italy-Switzerland

Mr Michael Sfard, Israel

Justice Ajit Prakash Shah, India

Justice Kalyan Shrestha, Nepal

Ms Ambiga Sreenevasan, Malaysia

Justice Marwan Tashani, Libya

Mr Wilder Tayler, Uruguay

Justice Philippe Texier, France

Justice Lillian Tibatemwa-Ekirikubinza, Uganda

Justice Stefan Trechsel, Switzerland

Prof. Rodrigo Uprimny Yepes, Colombia

